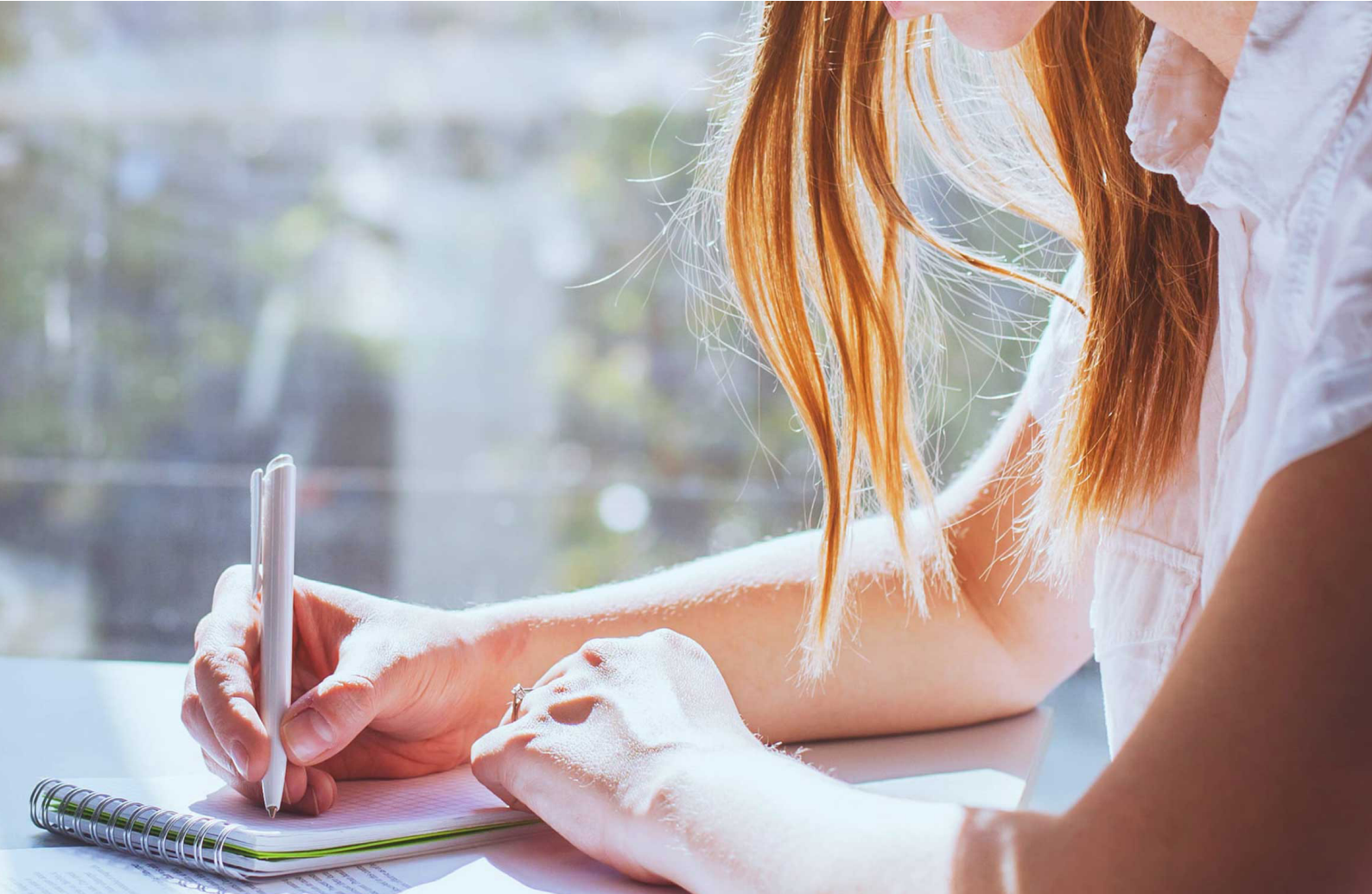

Premis Càtedra Educació i Adolència

Treball de Fi de Grau 2020/2021

Guia de Bones pràctiques:
el desenvolupament positiu de les/els adolescents
en Centres Residencials d'Acció Educativa

Íngrid Simó Cunillera

Tutor: Maria Àngels Balsells Bailón
Universitat de Lleida

C À T E D R A
EDUCACIÓ I ADOLESCÈNCIA
ABEL MARTÍNEZ OLIVA

Col·lecció Premis
Vol. TFG V

La Càtedra Educació i Adolescència és un espai basat en l'anticipació i detecció de noves necessitats en l'adolescència amb la finalitat de promoure la investigació i la innovació educatives i atendre les necessitats de manera eficaç, eficient i sostenible. Es tracta d'un fòrum per identificar les condicions dels centres educatius que fomentin una transició adequada a la vida adulta dels adolescents i per desenvolupar la seva investigació des dels eixos reconeguts per la comunitat científica. La Càtedra té com a finalitat traslladar i divulgar els resultats dels projectes d'investigació desenvolupats per crear sinergies de treball i de debat entre els seus membres, els professionals de l'educació i la societat.

Aquest col·lecció està formada pels treballs premiats en la Convocatòria Anual de la Càtedra dels Premis "Educació i Adolescència" a Treballs de Recerca de Batxillerat (TdR), Treballs de Fi de Grau (TFG) i Treballs de Fi de Màster (TFM). En aquests premis es reconeix l'excel·lència dels treballs de l'estudiantat orientats als trets d'identitat de la Càtedra (aplicabilitat a la recerca, veu de l'adolescència, pràctiques basades en evidències científiques i educació formal i educació no formal) i dedicats a alguna de les temàtiques prioritàries de la Càtedra (convivència en els centres educatius, promoció de la salut, adolescència i família, i Tecnologies de la Informació i de la Comunicació). La col·lecció vol donar visibilitat i reconeixement als treballs guardonats perquè aporten propostes per a la millora de la pràctica educativa en l'etapa adolescent.

Càtedra Educació i Adolescència

Universitat de Lleida

Campus de Capponet

Edifici Polivalent

C. Jaume II, 71

Despatx 0.22

25001 Lleida

Edició Càtedra Educació i Adolescència, Universitat de Lleida
2021

Textos: Els autors

Il·lustracions: Pexels (portada)

Disseny i maquetació del treball: Els autors

Disseny i maquetació de la portada:

Càtedra Educació i Adolescència, Universitat de Lleida

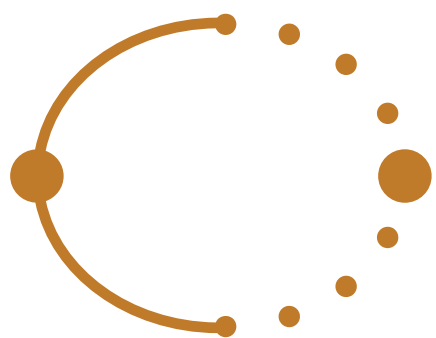
Premis co-finançats per:

Diputació de Lleida

Llicència Creative Commons Reconeixement - No comercial -
Sense Obra Derivada

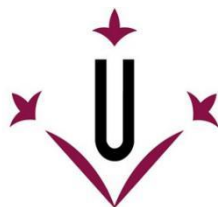

GUIA DE BONES PRÀCTIQUES

*El desenvolupament positiu dels/les adolescents en
Centres Residencials d'Acció Educativa*

Universitat de Lleida

Íngrid Simó Cunillera

Grau en Educació Social

Treball de Final de Grau

M. Àngels Balsells

Facultat d'Educació, Psicologia i Treball Social

Universitat de Lleida

11/06/2021

Abans d'iniciar aquest Treball de Fi de Grau, m'agradaria fer una especial menció a diferents persones que han contribuït al seu desenvolupament i, en definitiva, al meu aprenentatge, el qual ha estat enriquit en conseqüència.

En primer lloc, agraeixo enormement l'esforç que ha fet la meva tutora d'aquest treball, la M. Àngels Balsells. Certament, m'he sentit molt acompanyada en tot el procés i aquest fet m'ha permès sentir-me més segura en totes les accions que he anat desenvolupant al llarg d'aquest. En realitat, la temàtica del present treball sorgeix fruit de la mirada que aporta en la seva docència, la qual defensa tant a la teoria com a la pràctica. Tanmateix, arran de la seva trajectòria professional, s'ha pogut qüestionar, reforçar i validar tot el que es plasma a continuació. Des d'aquestes consideracions, m'agradaria valorar el fet que hagi potenciat en tot moment les meves capacitats i fortaleeses, el qual m'ha despertat interès, motivació i l'anhel de crear un recurs útil per als/les professionals de l'educació social, situant el focus en el desenvolupament de l'adolescent. Personalment, l'ànimo a seguir essent tan competent dins del camp de l'educació social i, en definitiva, dins del camp de la investigació al voltant de l'etapa de l'adolescència.

Per últim, valoro com un pilar clau per al meu desenvolupament a la meva família i amistats, per la confiança que sempre han dipositat en mi, pels ànims per a continuar lluitant pels meus somnis i pel suport que he rebut de manera incondicional.

Tracta a un ésser humà tal com és i continuarà sent com és. Tracta'l com pot arribar a ser i es convertirà en el que pot arribar a ser.

(Blaise Pascal)

AUTORA	Íngrid Simó Cunillera
TÍTOL DEL TREBALL	Guia de bones pràctiques: El desenvolupament positiu dels/les adolescents en Centres Residencials d'Acció Educativa. Good practice guide: Positive youth development in Residential Centers for Educational Action.

PARAULES CLAU

Model de desenvolupament positiu de l'adolescent (DPA), adolescència en el sistema de protecció, Centre Residencial d'Acció Educativa, perspectiva sistèmica, enfocament ecològic.

Positive youth development model (PYD), adolescence in the protection system, Residential Center for Educational Action, systemic perspective, ecological approach.

RESUM

La temàtica del present Treball de Fi de Grau sorgeix de l'interès vers el model de desenvolupament positiu de l'adolescent, un model que aporta una nova mirada en les intervencions socials.

L'objectiu principal de la recerca és desenvolupar una guia de bones pràctiques, des d'aquest model, amb la finalitat que sigui un complement de la pràctica professional en Centres Residencials d'Acció Educativa (CRAE).

La metodologia ha estat desenvolupada mitjançant una revisió de l'estat de la qüestió o revisió exploratòria (scoping review), el qual ha permès donar resposta a un seguit de qüestions determinades per assolir els objectius plantejats en la recerca.

A través de l'anàlisi de la literatura científica i de l'experiència personal, acadèmica i professional, es presenta el seu resultat, amb l'objectiu de dotar de recursos als/les professionals que acompanyen a adolescents en CRAE.

És rellevant copsar quins són els elements que han afavorit la participació i el desenvolupament dels NNA al llarg del temps, per tal d'avançar en matèria de drets. A través de la guia de bones pràctiques, podem conèixer els elements que dibuixen el rol de la figura professional.

The current Final Degree Project has been carried out in light of the concern for the positive youth development model which might be able to foster a new approach to social interventions.

The main aim of the research is based on the development of a good practice guide which consequently and led by this model might be useful in order to be a complement of the professional activity carried out in Residential Centers for Educational Action (CRAE).

Regarding the methodology, the research has been carried out by the means of a scoping review which has allowed to answer specific questions to achieve the initial objectives set in the research.

The result of the research, which aims to foster new resources for the professionals working in CRAE accompanying adolescents, has been possible on account of the deep analysis of scientific literature and personal, academic and professional experience.

It is crucial to understand the elements that have triggered participation and child and youth development throughout all times in order to provide better field knowledge about their rights. Through an appropriate practicum guide, it is possible to understand the profile of professional figure.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	1
2. JUSTIFICACIÓ	2
3. OBJECTIUS	5
4. METODOLOGIA	6
5. FONAMENTACIÓ TEÒRICA	10
5.1- L'ETAPA ADOLESCENT	10
5.2- L'ADOLESCÈNCIA AL SISTEMA DE PROTECCIÓ	15
5.3- EL DESENVOLUPAMENT POSITIU ADOLESCENT	33
6. GUIA DE BONES PRÀCTIQUES: EL DESENVOLUPAMENT POSITIU DELS/LES ADOLESCENTS EN CENTRES RESIDENCIALS D'ACCIÓ EDUCATIVA	40
6.1- JUSTIFICACIÓ	40
6.2- OBJECTIUS	42
6.3- EL MODEL DE DESENVOLUPAMENT POSITIU	43
6.4- ESTRUCTURA	44
BLOC 1- CONEIXEM ELS/LES ADOLESCENTS	47
Com donem resposta a les seves necessitats?	47
BLOC 2- ESTRATÈGIES SOCIOEDUCATIVES EN L'ACOLLIMENT RESIDENCIAL	56
Com afavorim el model de desenvolupament positiu?	56
BLOC 3- UNA MIRADA SISTÈMICA I UN ENFOCAMENT ECOLÒGIC DAVANT LA REALITAT DELS/LES ADOLESCENTS: ELS ACTIUS EXTERNS	78
Com acompanyem en el context per a promocionar el desenvolupament positiu?	78
7. CONCLUSIONS	97
8. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	103

1. INTRODUCCIÓ

El Treball de Fi de Grau que es presenta a continuació pertany a la titulació del Grau d'Educació Social, específicament a l'àmbit d'adolescència en risc social i és de caràcter mixt (de recerca i professionalitzador).

El treball sorgeix de l'interès vers el model de desenvolupament positiu dels/les adolescents, un model que aporta una nova mirada en les intervencions socials. El resultat que es presenta, en forma de guia de bones pràctiques, està dissenyat per a ser un referent en els Centres Residencials d'Acció Educativa.

Aquest document està format per diferents parts que donen sentit al projecte. En ordre, s'estableix la justificació del mateix, els objectius que es pretenen assolir, la metodologia emprada (per tal de respondre a aquests objectius) i la fonamentació teòrica, la qual gira entorn dels conceptes que defineixen la guia de bones pràctiques, els quals en són un referent.

Finalment, es presenta la guia de bones pràctiques, un recurs que permet acompanyar als/les adolescents en Centres Residencials d'Acció Educativa, considerant en tot moment la perspectiva de les fortaleces i la perspectiva sistèmica i ecològica com a fonts de benestar i com a promotors del seu desenvolupament positiu. Aquesta pretén dotar de recursos i estratègies als/les professionals, amb la finalitat de donar resposta a les necessitats dels/les adolescents en acolliment residencial, des de la mirada del desenvolupament positiu.

2. JUSTIFICACIÓ

En relació a la temàtica del Treball de Fi de Grau, el meu objectiu és desenvolupar un recurs (una guia de bones pràctiques) des del model de desenvolupament positiu, amb la finalitat que sigui un complement de la pràctica professional, a través d'una sèrie d'orientacions, pautes i recursos entorn de l'acompanyament als/les adolescents en Centres Residencials d'Acció Educativa (CRAE).

El model de desenvolupament positiu ens transmet un nou enfocament per a intervenir en l'etapa de l'adolescència. Si fem un recorregut per la història, ens podem adonar que aquesta etapa s'ha identificat amb una sèrie de problemes o conflictes, els quals han derivat en conseqüència a intervencions centrades tan sols en la prevenció i evitació. No obstant això, des d'aquest model, l'adolescent no és un problema que ha de resoldre's. Des del model de desenvolupament positiu, ens centrem en les capacitats, potencialitats i fortaleeses, considerant els factors de protecció i els recursos personals dels/les adolescents (Oliva, 2015).

En aquesta línia, a nivell pràctic, pretenc realitzar un recull d'aspectes significatius que afavoreixen, garanteixen i promouen el model de desenvolupament positiu. És a dir, vull investigar al voltant d'estratègies i recursos que són útils per afavorir i promoure les competències, actius i recursos que garanteixen aquest desenvolupament positiu.

Aquest recurs pretén adoptar una mirada resilient vers els/les adolescents, els/les quals són ciutadans/anes de ple dret que poden contribuir a la societat actual i establir-hi canvis. Considero que, com a educadors i educadores socials, el nostre paper és transcendent i cal estar units/des per anar cap a una mateixa direcció. Crec que, a través de la creació d'un vincle i mitjançant l'oportunitat de participació dels/les adolescents, podrem realitzar accions socioeducatives que vagin encaminades cap al desenvolupament de competències i habilitats, escoltant de manera activa la seva veu, possibilitant la participació en la presa de decisions i considerant el seu interès superior. Per a fer-ho possible, hem d'allunyar-nos del model del dèficit i percebre i reforçar, conjuntament, les fortaleeses i potencialitats que tenen els/les adolescents.

Per tant, em situo en una perspectiva resilient, la qual pot ajudar als/les adolescents a superar les adversitats i a sortir-ne reforçats/des i enriquits/des. De fet, si afavorim el desenvolupament de les seves capacitats i competències, també podran estar més preparats/des per afrontar aquestes situacions adverses.

En referència al valor i utilitat d'aquesta investigació, considero que pot ser una guia de referència per als/les professionals que treballen en l'àmbit de l'adolescència, ja que pot proporcionar un ventall d'estratègies i recursos. Com a tutors/es de referència i de resiliència, és molt important la mirada que adoptem vers els/les adolescents, una mirada sistèmica (afavorint les relacions amb l'entorn), a través de la confiança i optimisme.

Crec que no es tracta d'obviar els punts febles o carències dels/les joves, sinó de percebre com a través de les accions socioeducatives que realitzem conjuntament i a través de les seves fortaleces i potencialitats, aquests poden mitigar-se.

El motiu d'haver escollit l'adaptació d'aquest model als Centres Residencials d'Acció Educativa prové de diferents factors. En primer lloc, les xifres recollides durant el darrer any 2019 demostren que l'acolliment en CRAE ha augmentat significativament des de l'any 2010. Si analitzem les dades de les quals podem disposar, podem arribar a diferents conclusions. Primerament, pel que fa als centres residencials, hi ha hagut un augment important des del 2010 (2.009 nens, nenes i adolescents) fins al 2019 (2.745 nens, nenes i adolescents), encara que en els anys 2013, 2014 i 2015 el nombre fos menor que en el 2012. A partir de l'any 2016 (inclòs) veiem que torna a augmentar la xifra, fins a arribar al 2019, encara que hi ha una escassa diferència entre aquest any i el darrer any 2018 (Generalitat de Catalunya, 2019). A més a més, a través de dades del mes d'octubre de l'any 2020, podem afirmar que l'acolliment en centre residencial, específicament en Centre Residencial d'Acció Educativa, continua situant-se en la xifra més alta (1.877 nens, nenes i adolescents a Catalunya, és a dir, el 42,2%) en comparació amb la resta de centres i també a diferència de l'acolliment en família (Generalitat de Catalunya, 2020). La mitjana d'edat en acolliment residencial cada vegada és superior, incidint especialment en la franja d'edat dels 9 als 17 anys (el qual suposaria un 70,7%) (Del Valle et al., 2009; Generalitat de Catalunya, 2020).

En aquest sentit, considero que en un CRAE l'adolescent pot desenvolupar-se en tots els seus àmbits i, per això, hem d'adoptar una visió sistèmica al voltant dels seus entorns que faciliti el seu desenvolupament i apoderament. Tal com promou el model de desenvolupament positiu, la família, el context escolar, els/les iguals i els actius comunitaris són promotors del desenvolupament positiu adolescent (Oliva, 2015). Per aquest motiu, penso que l'enfocament d'aquest model és òptim en aquest recurs, ja que cal que ens vinculem i coordinem amb aquests entorns.

Si fem èmfasi a la creativitat i originalitat d'aquest Treball de Final de Grau, destaco especialment el model innovador de desenvolupament positiu com un referent que ens ajuda a avançar pel que fa al model del dèficit. Aquest model ens presenta un nou enfocament en les intervencions

socials i també ens ajuda a considerar aquelles competències que són essencials per al desenvolupament dels/les adolescents. Tal com he traslladat, ens dóna una doble mirada, per la qual cosa és important no solament prevenir, sinó promocionar les competències amb la finalitat que els/les joves puguin desenvolupar-se de manera positiva.

El meu grau de motivació prové principalment de dues assignatures que he cursat al llarg del Grau d'Educació Social, les quals han ampliat i han fet un gir a la meva mirada, així com m'han enriquit molt pel que fa a aquest model i a l'etapa de l'adolescència. Ambdues, m'han permès percebre la importància d'adoptar una mirada resilient, possibilitadora i capacitadora, lluny del model del dèficit.

Finalment, pel que fa a l'ètica, defenso els drets i oportunitats dels infants i adolescents, ja que considero que a través de la seva aplicació podran desenvolupar-se de manera positiva en la societat i ser qui realment volen ser, construint la seva identitat. De fet, crec que no solament hem de conèixer-los i aplicar-los en les nostres intervencions, sinó que els hem de donar a conèixer, demostrant-los. Això pot afavorir que no només ens comprometem nosaltres, com a professionals, sinó que tothom es compromet al mateix temps. Per tant, tinc presents els drets bàsics que promou la Convenció sobre els Drets de l'Infant, és a dir, el dret a desenvolupar-se plenament, el dret a la participació, l'interès superior i la no discriminació.

3. OBJECTIUS

- **O.G.1. Analitzar la literatura científica, al voltant del model de desenvolupament positiu.**

- O.E.1. Emmarcar els elements que caracteritzen l'etapa de l'adolescència.
- O.E.2. Conèixer els elements que poden afavorir el treball des del model de desenvolupament positiu.
- O.E.3. Descobrir les bones pràctiques i estratègies que poden determinar un canvi en les pràctiques professionals.
- O.E.4. Definir la utilitat del model de desenvolupament positiu en Centres Residencials d'Acció Educativa.

- **O.G.2. Desenvolupar un recurs (una guia de bones pràctiques) des del model de desenvolupament positiu, amb la finalitat que sigui un complement de la pràctica professional en Centres Residencials d'Acció Educativa.**

- O.E.1. Demostrar una mirada resilient, capacitadora i possibilitadora envers els/les adolescents.
- O.E.2. Definir una sèrie d'orientacions, pautes i recursos al voltant de l'acompanyament als/les adolescents en CRAE.
- O.E.3. Identificar els/les adolescents com agents actius/ves de canvi.
- O.E.4. Adoptar una mirada sistèmica (família, context escolar, iguals i comunitat) per a percebre el desenvolupament dels/les adolescents en la seva totalitat.

4. METODOLOGIA

La importància, la utilitat i les característiques del model de desenvolupament positiu es poden definir a través de la literatura científica, ja que són diferents autors/es els/les qui aporten, complementen i enriqueixen aquest model. No obstant això, també deixen a entreveure diferents qüestions a les quals es pretén arribar, a fi de donar resposta als objectius de la present recerca.

- 1- Quins elements són necessaris per afavorir el treball des del model de desenvolupament positiu, des d'un Centre Residencial d'Acció Educativa?**
- 2- Com podem acompanyar els/les adolescents (des d'una mirada holística, resiliència, capacitadora i possibilitadora), donant resposta al model de desenvolupament positiu, en els Centres Residencials d'Acció Educativa?**
- 3- Quines estratègies i recursos poden afavorir que les pràctiques professionals girin al voltant del model de desenvolupament positiu?**

La metodologia per a donar resposta a aquestes qüestions ha estat desenvolupada a través d'una revisió de l'estat de la qüestió o revisió exploratòria (*scoping review*), que fa referència sobretot a investigacions que han estat publicades en revistes científiques (Balsells et al., 2017). Per tant, ha estat desenvolupada a través d'una recerca rigorosa que ha procedit de diferents conceptes clau i que ha permès identificar les investigacions que es troben al nostre abast i alhora qüestionar aquells interrogants que manquen i que han de ser resolts.

Seguint la metodologia identificada, s'han definit un seguit de fases (Balsells et al., 2017), a fi de donar resposta als objectius d'aquesta investigació.

Pel que fa a la primera frase, prèviament s'han definit els interrogants que es mostren inicialment, a fi d'establir una coherència amb els objectius de la present investigació.

En relació a la segona fase, s'ha realitzat una recerca a través de diferents conceptes clau, en tres idiomes: el català, l'espanyol i l'anglès. D'aquesta manera, s'han pogut identificar els recursos adequats a la missió de partida. Per a fer-ho possible, s'ha fet ús de diferents recursos, tals com revistes científiques (*Apuntes de Psicología, Bordón, British Educational Research Journal, Child Indicators Research, Children and Youth Services Review, Correo Científico Médico, Educación XX1, Educar, Inf@ncia, Infancia y Aprendizaje, Papeles Del Psicólogo, Pedagogía social: Revista interuniversitaria, RACO, REIRE, Revista de Treball Social, Revista Educació Social: Revista d'Intervenció Socioeducativa, Sociedad e Infancias, Temps d'Educació*), bases de dades

(com la Universitat de Lleida, Scopus, Dialnet o Unicef), repositoris (principalment de la Universitat de Lleida), gestors bibliogràfics (com el Mendeley) i l'eina de recerca de Google (el Google Acadèmic). Tanmateix, s'ha fet ús d'altres recursos bibliogràfics, tals com llibres, programes o guies de bones pràctiques, informes i Tesis Doctorals. En aquesta línia, s'han emprat diferents estratègies, com el fet de cercar els/les autors/es referents del model de desenvolupament positiu (Alfredo Oliva, William Damon, Reed Larson, Margaret Beale i Richard Lerner) i ampliar el camp de visió, a través de nous autors/es.

En aquest cas, determinades paraules clau utilitzades en els respectius recursos són les següents: el model de desenvolupament positiu, infància i adolescència, *adolescence*, *positive youth development*, *growth promoting relationships*, el model del dèficit, la visió conflictiva de l'adolescent, adolescència en el sistema de protecció, circuit o sistema de protecció, protecció dels infants i adolescents en risc social, necessitats i característiques dels/les adolescents en el sistema de protecció, acolliment residencial, Centre Residencial d'Acció Educativa, acció socioeducativa en els CRAE, els actius i recursos per al desenvolupament positiu, actius familiars, actius escolars, actius en els/les iguals, actius comunitaris, la resiliència, estratègies per a promoure la resiliència, el/la tutor/a de resiliència, programes-guia per a la promoció del desenvolupament positiu adolescent, competències, els drets dels infants i adolescents, el benestar dels/les adolescents, l'interès superior del menor, la participació dels/les adolescents i els programes extraescolars promotors del desenvolupament positiu adolescent.

La tercera fase, ha estat focalitzada en seleccionar i descartar els resultats o el ventall de documents que aquests recursos han ofert. Per això, s'ha realitzat una lectura acurada del seu contingut, incidint especialment en el resum i les paraules clau dels mateixos. S'ha valorat, especialment, la incidència de les paraules "desenvolupament positiu adolescent", "adolescència" i "adolescència en el sistema de protecció". Seguint en la mateixa línia, l'acció ha estat realitzada a fi d'acotar-se amb els objectius. En total, s'ha treballat amb 49 documents.

En la quarta fase, s'ha sintetitzat aquella informació més rellevant i útil per a l'estudi, incloent aquelles idees que permetien respondre els interrogants. Per això, s'han citat els autors i autores corresponents, a través d'un gestor bibliogràfic.

Per últim, s'ha organitzat tota la informació obtinguda en diferents apartats i subapartats, els quals han permès donar sentit i ordre a allò que es pretenia expressar i recollir. Tot plegat, ha aportat una nova mirada cap a la pràctica professional.

FASE 1

Objectius i interrogants

- 1- Quins elements són necessaris per afavorir el treball des del model de desenvolupament positiu, des d'un Centre Residencial d'Acció Educativa?
- 2- Com podem acompanyar els/les adolescents (des d'una mirada holística, resiliència, capacitadora i possibilitadora), donant resposta al model de desenvolupament positiu, en els Centres Residencials d'Acció Educativa?
- 3- Quines estratègies i recursos poden afavorir que les pràctiques professionals girin al voltant del model de desenvolupament positiu?

FASE 2

Criteris de recerca

Bases de dades	Revistes científiques	Repositoris	Gestors bibliogràfics
- Dialnet. - Scopus. - Unicef. - Universitat de Lleida.	- Apuntes de Psicología. - Bordón. - British Educational Research Journal. - Child Indicators Research. - Children and Youth Services Review. - Correo Científico Médico. - Educación XX1. - Educar. - Inf@ncia. - Infancia y Aprendizaje. - Papeles Del Psicólogo. - Pedagogía social: Revista interuniversitaria. - RACO. - REIRE.	- Universitat Autònoma de Barcelona. - Universitat de Lleida.	- Google Acadèmic. - Mendeley.

	- Revista de Treball Social. - Revista Educació Social: Revista d'Intervenció Socioeducativa. - Sociedad e Infancias. - Temps d'Educació.		
--	--	--	--

FASE 3

Criteris de selecció

Accés	Títol	Resum	Text complet
- Accessibilitat a les fonts. - Majoritàriament dels últims 10 anys. - Idiomes: Català, Espanyol i Anglès.	- Model de desenvolupament positiu. - Adolescència en el sistema de protecció. - L'acolliment residencial (Centre Residencial d'Acció Educativa). - Funcions i competències dels educadors/es socials en Centres Residencials d'Acció Educativa.	- Articles. - Guies o programes de bones pràctiques. - Informes. - Llibres. - Tesis Doctorals.	- Classificació en funció de la temàtica i coherència amb la recerca. - Resum i síntesi de les idees principals.

FASE 4

Anàlisi de dades

Unanimitat, consens i concordança.	↔	Extracció de les idees clau.
------------------------------------	---	------------------------------

5. FONAMENTACIÓ TEÒRICA

5.1- L'ETAPA ADOLESCENT

5.1.1- El concepte d'infant i adolescent

El concepte d'infància s'identifica amb tot ésser humà que es troba entre el rang d'edat del seu naixement fins als divuit anys d'edat, a excepció que anteriorment hagi estat major d'edat (Unicef, 2006). S'explicita aquest mateix contingut en el primer article de la Convenció sobre els Drets de l'Infant.

Per altra banda, l'Organització Mundial de la Salut (OMS) comprèn l'adolescència entre l'edat dels deu i els dinou anys (Borrás, 2014). Es defineix com una etapa complexa que comporta una transició cap a la vida adulta. Aquesta es caracteritza per diferents canvis físics, psicològics, biològics, intel·lectuals i socials. L'OMS diferencia l'adolescència precoç o primerenca (entre els deu i catorze anys d'edat) i la segona o tardana (entre els quinze i dinou anys d'edat). No només ho defineix així l'OMS, sinó també UNICEF (United Nations International Children's Emergency Fund), UNFPA (United Nations Fund for Population Activities) i ONUSIDA (El Programa Conjunt de les Nacions Unides sobre la SIDA), seguint la Convenció sobre els Drets de l'Infant (Unicef, 2006).

No obstant això, el concepte d'adolescència és molt confús, per diferents motius (Borrás, 2014). En primer lloc, cada persona és única i, per tant, de vegades és difícil generalitzar entorn de les persones i del seu procés vital. Degut a la maduresa física, emocional i cognitiva, entre altres, cada persona pot viure el període de l'adolescència a la seva manera. D'aquesta manera, és evident que no existeix un patró homogeni i aquest és el primer factor clau que dificulta la definició d'aquest concepte (Unicef, 2011). De la mateixa manera, la pubertat no clarifica una línia que separi la infància i l'adolescència. L'inici d'aquesta varia en cada persona. En les noies, acostuma a iniciar-se entre dotze i divuit mesos abans que en els nois. El seu període menstrual sol iniciar als dotze anys, però també pot fer-ho als vuit. En canvi, en els nois, la seva primera ejaculació comença al voltant dels tretze anys. Actualment, la pubertat s'inicia tres anys més aviat, a diferència dels darrers dos segles. Per tant, pot ser que hi hagi nois i noies en els quals es desenvolupin aquests canvis abans que es considerin adolescents (dels deu als dinou anys), segons les Nacions Unides; *però també que alguns nois comencin la pubertat entre els catorze i quinze anys, quan ja han estat tractats com a adolescents a l'escola o quan ja s'han relacionat amb nois i noies més desenvolupats a nivell físic i sexual* (Unicef, 2011).

El segon factor es refereix a les lleis dels diferents països, les quals expliciten l'edat mínima per a realitzar les activitats considerades per a les persones majors d'edat, *l'edat en què un país reconeix com a adulta una persona i espera que assumeixi les responsabilitats pròpies a aquesta condició* (Unicef, 2011, p.8). Per tant, en relació a aquesta idea, s'entrelliga amb el concepte que en l'actualitat s'adopta sobre les persones "menors" d'edat i que atribueix la Convenció sobre els Drets de l'Infant, en el respectiu article primer. La Convenció identifica els divuit anys com l'edat en la qual la persona es converteix en "major" d'edat. No obstant això, una altra de les dificultats que se'n deriven és que, el fet que una persona tingui l'edat, no significa que ja estigui *legalment capacitada per a dur a terme aquelles activitats que s'associen amb l'edat adulta*.

El tercer i últim factor que dificulta la definició d'aquest concepte és el fet que hi hagi infants i adolescents que realitzin activitats que corresponen a l'edat adulta, com per exemple aquells nens i nenes que treballen (Unicef, 2011).

5.1.2- Evolució del concepte d'infància i adolescència fruit de les conseqüències de la Convenció sobre els Drets de l'Infant

Els avenços que s'han donat en matèria de drets dels infants i adolescents, han comportat un canvi de visió. El concepte d'infància pot variar segons l'època històrica en la qual ens trobem, segons les condicions determinants del lloc i del temps, i també segons les percepcions que es tenen d'acord amb els factors culturals i les creences dominants (Muñoz, 2010). Per tant, existeix una construcció social en parlar d'infància i adolescència, ja que aquest col·lectiu ha estat definit o ha adquirit un significat com a resultat d'un procés. En altres paraules, es pot afirmar que la infància és un fenomen social (Urrea, 2015).

En relació a les diferents legislacions existents que protegeixen a la infància i l'adolescència, a nivell internacional s'identifica la Convenció sobre els Drets de l'Infant de l'any 1989, la qual en recull tots els seus drets. Aquesta legislació suposa una nova concepció del concepte d'infància, ja que per primera vegada els infants són considerats subjectes actius en la societat i responsabilitat dels Estats membres, en relació a la seva provisió, protecció i participació (Ciurana, 2016).

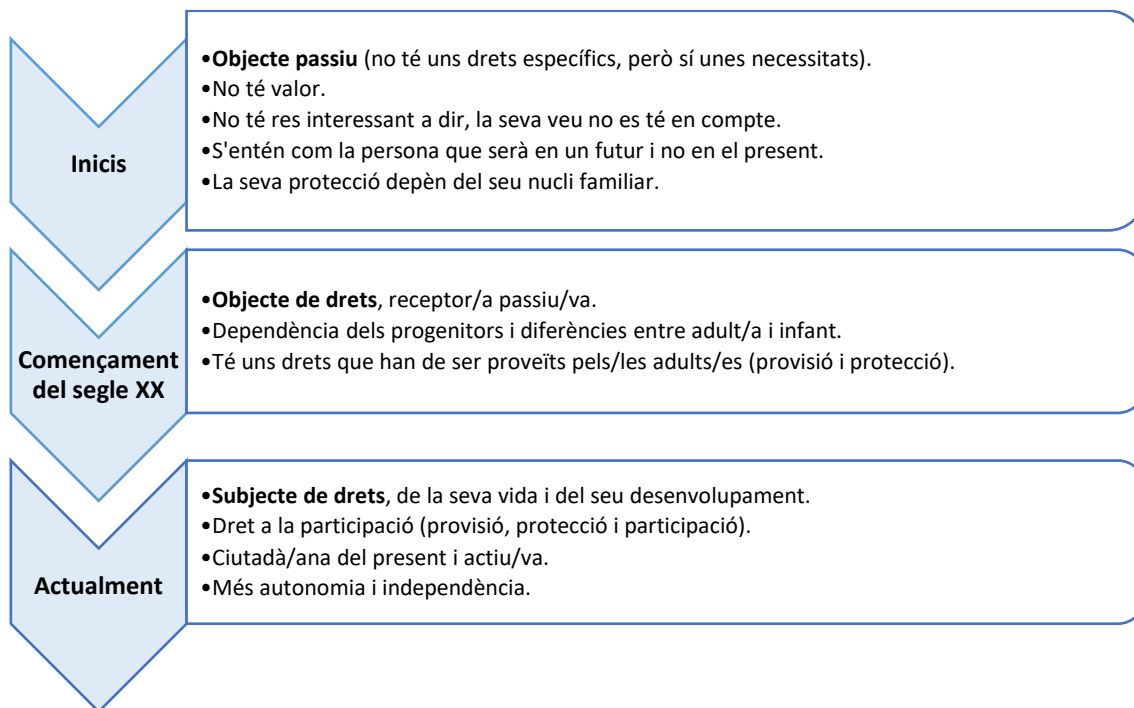
En aquesta línia, fruit de la Convenció sorgeixen quatre principis transcendents. El primer, és el principi de no discriminació, el qual significa que tots els drets recollits en la Convenció han de ser gaudits per tots els nens, nenes i adolescents (NNA), sense cap mena d'excepció. El segon, és el principi d'interès superior del nen (ISN), el qual simbolitza el dret de l'infant a decidir sempre que l'afecti qualsevol decisió. El tercer, és el principi de supervivència i

desenvolupament, el qual defensa que s'ha de vetllar per la vida dels infants i adolescents, així com pel seu correcte desenvolupament. Finalment, es recull el principi de participació, el qual es considera essencial per al seu desenvolupament individual i col·lectiu (Bácares, 2012).

L'evolució del concepte d'infància i adolescència ha estat definida a través de diferents moments. Etimològicament, el concepte d'infància (in-fància) significa el que no parla (in-fale en llatí), és a dir, aquella persona que no té res interessant a dir. Inicialment, la infància no té un valor i la persona s'entén com la que serà i no com la que és en l'actualitat. La idea del ciutadà del futur es justifica amb la identificació que es tenia de l'infant com a objecte passiu, perquè la seva protecció depenia totalment de la seva família, sent la seva possessió (Urrea, 2015). En contra d'aquesta visió, hi ha autors/es que postulen que els infants no són ciutadans del futur, sinó del present i que cal considerar-los com a ciutadans reals per a poder-los formar (Novella et al., 2013).

Fruit de diferents declaracions que es van donar al llarg del segle XX, la concepció que es tenia de l'infant va evolucionar cap al concepte d'objecte de drets. Malgrat que els infants i adolescents continuessin sent protegits i reparats pels seus progenitors (com a receptors passius), a partir d'aquest moment poden gaudir d'uns drets que han de ser garantits i proveïts pels mateixos (drets de provisió i protecció). No obstant això, continuen existint diferències entre l'adult/a i l'infant, de manera que *el que l'adult és, el nen encara no, però serà; el que l'adult va ser i ha superat, el nen és* (Urrea, 2015, p.51).

Des de finals del segle XX i a partir de la Convenció sobre els Drets de l'Infant, es reconeix el dret de participació dels infants i adolescents i se'ls considera subjectes de drets. Des d'aleshores, ja no es té una visió protectora sinó potenciadora, fet que els converteix en ciutadans/anes actius/ves. Per tant, no es considera als infants i adolescents com a ciutadans/anes del futur, sinó com els/les del present. En aquest sentit, s'evoluciona des de la concepció de la protecció i provisió, fins a la de protecció, provisió i participació. D'aquesta manera, es té una imatge més autònoma del nen o nena i la idea és que ja no pertany als seus progenitors, sinó que és independent i té els seus drets, deures i responsabilitats. En efecte, l'infant o adolescent és el subjecte de la seva vida i del seu procés de desenvolupament, així com és capaç de participar en aquelles determinacions que l'afecten (Urrea, 2015). Per tant, hi ha un distanciament de la idea d'objecte passiu i objecte de drets fins a arribar a la concepció de l'infant com a subjecte de drets.

Il·lustració 1: Evolució del concepte d'infància i adolescència. Elaboració pròpia (mitjançant les fonts citades).

Certament, la Convenció sobre els Drets de l'Infant (CDI) *ha estat un punt d'inflexió per a la nova representació social del concepte d'infància, que ha donat valor i una importància rellevant als infants i adolescents* (Urrea, 2016, p.1). Els progressos s'han produït des de l'any 1989 i poden aportar diferents beneficis: es millora la qualitat de vida; es prima la participació i implicació activa; es promou la resiliència; es permet conèixer i viure els drets i responsabilitats; s'afavoreix l'autoprotecció i seguretat; es promou l'autoestima (imatge positiva pròpia); es reconeixen les situacions injustes (la falta de participació, abandonament, abús o negligència); es promou l'autoregulació, la convivència i la interacció amb les altres persones; s'educa des de la participació democràtica; suposa un canvi positiu a nivell conceptual (hi ha una relació dels drets de la infància amb la realitat); i aporta beneficis personals (l'intercanvi d'idees i la participació) i ciutadans (la responsabilitat social). Tot plegat, afavoreix el desenvolupament de diferents projectes, gràcies a la participació dels infants i adolescents i a la coneixença dels seus interessos i necessitats (Urrea, 2016).

Cal destacar que la Convenció, si bé aporta una visió global de la infància (Cots, 1998), és un document amb força jurídica obligatòria. En aquest sentit, reconeix a l'infant com a *subjecte de drets* i deixa de ser considerat un *objecte passiu*, de protecció. Altrament, es reconeix com a titularitat de drets civils i polítics (des de l'article 12 fins al 16), el qual es refereix als drets de

participació; i s'incorpora la concepció de l'interès superior del menor (en l'article 3) (Villagrasa et al., 2006). A part d'associar a l'infant una personalitat jurídica i pròpia, també es nomenen les responsabilitats paternes. Per tant, es fa èmfasi a la democràcia familiar. No obstant això, la innovació més gran ha estat dotar als infants i adolescents de *drets civils i polítics*. D'aquesta manera, a part de la protecció, també s'arriba al diàleg, a la participació i a la influència a nivell individual i social. A més del reconeixement de drets civils i polítics (*la preservació de la identitat; la llibertat d'expressió i d'informació; la llibertat de pensament, consciència i religió; i la llibertat d'associació i reunions pacífiques*), també existeixen drets socials (en relació a la vida familiar, a les alternatives al nucli familiar, a la salut, al benestar, a l'educació i a l'oci) i mesures de protecció especials (les quals es refereixen al fet de complir els drets recollits, en situacions d'excepció, per exemple en relació als infants refugiats o que estan a la guerra, o bé aquells que estan en conflicte amb la justícia o sotmesos a explotació) (Cots, 1998, p.75).

Resumint el que aquestes legislacions i canvis socials han aportat, es pot afirmar que hi ha hagut un avenç en la percepció dels infants i adolescents, el qual els ha allunyat de la visió negativa i assistencialista, centrada en el dèficit i el risc, i els ha situat en una mirada capacitadora i possibilitadora, com a subjectes de drets i actius. Ciurana (2016) ho defineix com la substitució de les pràctiques assistencials per les socioeducatives. En aquest sentit, aquest canvi de visió que aporta la Convenció sobre els Drets de l'Infant, es pot relacionar amb el model de desenvolupament positiu, ja que l'adolescent es percep com un/a agent actiu/va que transita cap a la vida adulta arran de la seva participació i empoderament.

5.2- L'ADOLESCÈNCIA AL SISTEMA DE PROTECCIÓ

5.2.1- El sistema de protecció

Quan un/a adolescent es troba en una situació de desemparament o ja ha entrat en el sistema de protecció, s'articula una sèrie de respostes socials per a protegir-lo/la. Una situació de desemparament es defineix com aquella en la qual manquen els elements bàsics per a desenvolupar la seva personalitat, de manera integral (Mayoral, 2015). La família és el nucli en el qual els/les adolescents han de tenir les seves necessitats bàsiques cobertes, de manera que se sentin cuidats/des, protegits/des, valorats/des i estimats/des. Quan això no és possible, els poders públics han d'intervenir amb la finalitat de protegir-los/les i garantir els seus drets. Si l'adolescent pateix una desatenció, s'actua de manera preventiva i es dona suport al nucli familiar. No obstant això, si es troba en una situació de risc greu, se'l separa del seu entorn familiar, de manera que la tutela és atribuïda a l'entitat pública (Jiménez et al., 2019, p.7). El fet de separar un NNA (nen, nena o adolescent) del seu nucli familiar, implica la suspensió de la potestat parental o de la tutela, sense una intervenció judicial, però sí a través d'una resolució administrativa (Mayoral, 2015). No obstant això, sempre que sigui possible, s'ha d'evitar aquesta opció, ja que la família és el nucli de desenvolupament òptim per als nens, nenes i adolescents.

En tot cas, quan hi ha una situació de desemparament, les mesures de protecció que poden adoptar-se són: l'acolliment familiar simple (en família extensa o aliena), el qual és de curta durada i amb un propòsit de retorn al nucli familiar; l'acolliment familiar permanent (en família extensa o aliena¹), el qual té una duració prolongada; l'acolliment familiar en una unitat convivencial d'acció educativa (UCAE); l'acolliment en un centre públic o concertat; l'acolliment preadoptiu, com a pas previ a l'adopció; i les mesures de transició cap a la vida adulta i a l'autonomia personal, entre altres (mesures assistencials, educatives, terapèutiques, etc.) (Del Valle et al., 2009; Mayoral, 2015). Cal remarcar que es pot parlar d'un acolliment d'urgència o diagnòstic, temporal o permanent, en funció de la seva durada o prolongació i objectiu (Jiménez et al., 2019).

¹ Hi ha dos tipus d'acolliment en família aliena: l'ordinari, és a dir, la família no té una *qualificació especial*; l'especialitzat, quan les persones acollidores tenen una *qualificació o experiència* en relació a l'acolliment de NNA amb necessitats especials, sigui per la seva salut, pel seu desenvolupament o bé per ser major d'edat (Del Valle et al., 2009; Jiménez et al., 2019); i el professionalitzat, quan la persona acollidora té una *relació laboral amb l'entitat pública* (Jiménez et al., 2019).

5.2.2- Els centres residencials com a recursos de protecció a la infància i a l'adolescència

L'acolliment residencial es refereix a una mesura de protecció que s'adopta amb una finalitat de guarda, per part de l'entitat pública competent, a fi que els/les adolescents puguin gaudir dels seus drets, tot oferint una atenció integral en un entorn residencial. Aquests/es no han pogut tenir cobertes les seves necessitats (afectives, educatives i materials) en el seu nucli familiar i s'espera, sempre que sigui possible, que aquesta mesura sigui provisional (Delgado, 2012). Pel que fa a la família, es treballa a través d'uns programes i una intervenció socioeducativa, amb la finalitat de promoure la reunificació familiar i el retorn en el nucli (Iglesias et al., 2006).

Quan es fa èmfasi als serveis residencials d'acció educativa, es pot definir el Centre Residencial d'Educació Intensiva (CREI), el Centre d'Acollida (CA) i el Centre Residencial d'Acció Educativa (CRAE). L'atenció en aquests centres (públics o concertats) es realitza per part d'un equip de professionals, de manera integral. Els centres que es descriuen a continuació, es diferencien per les necessitats o característiques dels/les adolescents (Ciurana, 2016).

En primer lloc, en relació al **Centre d'Acolliment**, és un servei d'urgència i d'estada temporal destinat a persones entre zero i divuit anys que estan en una situació de risc social. Aquest recurs les atén de manera immediata. Durant el procés, s'ha de realitzar un diagnòstic de la situació que ha desencadenat el desemparament i adoptar una mesura de protecció: el retorn a la família biològica, l'acolliment familiar simple o preadoptiu, o bé l'acolliment en un centre residencial. Pel que fa a la metodologia de treball, s'atén les seves necessitats bàsiques, tals com l'educació i la salut (Generalitat de Catalunya, 2010a). Per tant, en aquest recurs es deriven els NNA que estan en una situació d'urgència, dels quals s'ha d'analitzar la situació familiar (Ciurana, 2016).

En segon lloc, en relació al **Centre Residencial d'Educació Intensiva**, es tracta d'un servei especialitzat d'estada limitada destinat a adolescents entre dotze i divuit anys tutelats/des pel servei territorial d'Atenció a la Infància i Adolescència. Aquest recurs dona resposta als/les joves que presenten alteracions conductuals, el qual fa evident la necessitat d'uns sistemes d'educació intensiva. Pel que fa a la metodologia de treball, gira entorn de mesures educatives i d'inserció social, laboral i familiar. Altrament, es cobreixen les necessitats bàsiques, relatives a la guarda i educació (Generalitat de Catalunya, 2010b). Per tant, a diferència del recurs que es desenvolupa a continuació, en aquest s'atén a persones que tenen unes necessitats educatives específiques, pel que fa al seu comportament, així com que no s'adapten a les característiques del CRAE (Ciurana, 2016).

En tercer lloc, fent èmfasi al **Centre Residencial d'Acció Educativa**, es tracta d'un servei especialitzat d'estada temporal destinat a NNA entre zero i divuit anys i amb una mesura

administrativa d'acolliment simple en institució. Aquest recurs dóna resposta a les necessitats de les persones, tant educatives com assistencials, com a alternativa al nucli familiar. Pel que fa a la metodologia de treball, gira entorn de mesures tècniques, educatives i d'inserció social, laboral i familiar. A més a més, s'atenen les necessitats bàsiques que tenen a veure amb la guarda i educació (Generalitat de Catalunya, 2010b). Convé destacar que aquest recurs és el més habitual (Ciurana, 2016).

Per als/les adolescents que presenten unes característiques específiques, existeixen uns centres residencials especialitzats. Dins dels Centres Residencials d'Acció Educativa, hi ha recursos residencials que poden cobrir les necessitats específiques d'aquells/es que necessiten una intervenció acurada: a) centres per adolescents amb diversitat funcional, b) centres per a joves amb patologies de salut mental, c) centres per adolescents embarassades o mares, d) centres per adolescents amb dependència a tòxics, e) centres de preparació per a la independència i f) centres per a adolescents migrants sols sense referents adults². Per tant, en cap moment es pretén excloure aquests/es adolescents del sistema de protecció, sinó que es defensa la seva necessitat de tractament específic. És a dir, tenen el dret a desenvolupar-se de manera integral. A diferència del CREI, els/les joves no ingressen amb un motiu de diagnòstic principal de trastorn de conducta, encara que la seva simptomatologia pugui estar associada a la salut mental o diversitat funcional (Síndic de Greuges de Catalunya, 2019).

Pel que fa als/les joves amb **diversitat funcional**, els centres residencials no estan recollits a la Cartera de serveis socials. De fet, es destinen poques places perquè els centres han de complir amb unes característiques i requisits específics per a poder atendre a persones amb diversitat funcional. Els/les adolescents que hi poden accedir són els/les que presenten *deficiències cognitives, un retard mental³, alteracions conductuals i altres trastorns mentals (com psicosis) o també relacionats amb l'autisme (TEA) i trastorns generals del desenvolupament*. Sovint, la seva situació es valora greu (segons els CAD -Centres d'Atenció a les Persones amb Discapacitat-) i presenten dificultats en la seva autonomia, el qual requereix el suport de terceres persones en les activitats de la vida quotidiana (Síndic de Greuges de Catalunya, 2019).

Els centres que atenen a joves amb **salut mental**, es poden nomenar centres residencials terapèutics. En aquests, es poden incloure els centres sanitaris o sociosanitaris (de manera que es pot desenvolupar un tractament sota la supervisió mèdica i realitzar un seguiment (Generalitat de Catalunya, 2016)), així com els que atenen a persones amb trastorns alimentaris

² Adolescents sense referents familiars al territori.

³ Diversitat funcional intel·lectual.

o que tenen una addicció a substàncies. Aquests tenen un component socioeducatiu, ja que no solament estan destinats a desenvolupar tractaments per a la salut mental (Síndic de Greuges de Catalunya, 2019). Un dels objectius bàsics és que els/les adolescents assoleixin la màxima autonomia i independència (Generalitat de Catalunya, 2016). Actualment, en relació al consum, existeixen places (en centres sociosanitaris) destinades al tractament de la patologia dual, és a dir, quan existeix un consum de substàncies, però també altres trastorns que no s'associen al consum (Síndic de Greuges de Catalunya, 2019). Quan hi ha una dependència als tòxics, per tant una drogodependència, és necessari desenvolupar intervencions o tractaments de desintoxicació i psicoteràpia. No obstant això, sempre que sigui possible, cal que aquesta dependència pugui ser tractada des de l'atenció residencial bàsica, fent ús dels recursos socials i sanitaris que hi ha l'abast. És en aquells casos més greus, quan s'ha de recórrer a la xarxa de centres especialitzats, on es troben els recursos sociosanitaris (Generalitat de Catalunya, 2016).

Tanmateix, es poden destacar els centres per adolescents tutelades que estan **embarassades o són mares** (Síndic de Greuges de Catalunya, 2019). Són recursos residencials que desenvolupen uns programes específics i especialitzats destinats a aquest perfil, sigui adolescents que estan embarassades o aquelles que han tingut fills o filles i no estan amb les seves famílies d'origen. El projecte educatiu contempla l'objectiu de millorar les seves potencialitats i capacitats parentals, a fi que puguin desenvolupar el seu rol maternal de manera satisfactòria. També es treballa amb les seves famílies, per tal de promoure la reintegració familiar, si és possible. Si és el cas que, en finalitzar-se la mesura d'acolliment, no pot efectuar-se la reintegració amb la seva família d'origen, es treballa amb les noies per tal de promoure una vida autònoma (Generalitat de Catalunya, 2016).

Finalment, també cal mencionar els centres per a joves que **no tenen previsió de retorn al seu nucli familiar**, amb els/les quals es realitza un Pla de CAS de preparació per a la independència; i els centres per a adolescents **migrants sols sense referents adults**⁴ (Del Valle et al., 2009; Delgado, 2012).

5.2.2.1- L'acció socioeducativa desenvolupada en els Centres Residencials d'Acció Educativa

L'acolliment residencial es defineix com la mesura alternativa de guarda, de caràcter administratiu o judicial, que atén de manera integral en un entorn residencial a adolescents que no poden satisfer les seves necessitats materials, afectives i educatives, en la seva família, de

⁴ Adolescents sense referents familiars al territori.

manera temporal. En específic, els CRAE es defineixen com a institucions que tenen l'objectiu d'acollir aquests/es adolescents, en una mesura d'acolliment simple en institució, el temps que no puguin retornar amb la seva família d'origen o no es pugui desenvolupar cap altra mesura, com l'acolliment en família aliena. Cal destacar que la seva característica principal és que es tracta d'un recurs temporal i una alternativa a la família, de manera que s'ha de promocionar en tot moment les mesures esmentades (materials, físiques, afectives, psíquiques i socials) i l'autonomia personal (Pérez, 2015).

Un dels factors que ha provocat un canvi en l'acció desenvolupada als CRAE és la gran diversitat i tipologies de perfils d'adolescents en centres residencials, fruit de l'edat, el moment evolutiu i les experiències viscudes, per exemple. La intervenció en aquest recurs es pot anomenar paidocèntrica, ja que l'acció gira entorn de les necessitats d'aquests/es joves (Pérez, 2015).

La intervenció socioeducativa es caracteritza per la intencionalitat, la planificació i la sistematització, de manera que són diferents documents institucionals els que orienten la pràctica professional. Aquests són el Projecte Educatiu de Centre (PEC), el Reglament de Règim Intern (RRI), el Projecte Curricular de Centre (PCC), la Memòria Anual (MA) i la Programació Anual (PA) (Pérez, 2015).

Pel que fa a la intervenció educativa, l'acció s'encamina cap a la promoció del desenvolupament personal i sociofamiliar, a més de la participació activa dels/les adolescents en la societat. Per tant, s'allunya de l'assistencialisme, per apropar-se a la resiliència, a l'assumpció de la situació personal, familiar i social, així com als plantejaments de futur (Pérez, 2015).

Les estratègies que guien la intervenció socioeducativa es desenvolupen en clau al desenvolupament personal i social dels/les adolescents: a) *l'acció tutorial* (definida pel tutor/a de referència, qui realitza una intervenció socioeducativa, a fi que els/les adolescents puguin desenvolupar-se en totes les dimensions i de manera similar a les persones de la seva edat), b) *la pedagogia de l'afecte* (les relacions d'afecte i estima que provoquin un equilibri en l'estat emocional, la seguretat i la confiança, tant per part dels/les professionals com del grup d'iguals), c) *la pedagogia de la vida quotidiana* (treballar en clau a la normalització) i d) *la diversitat metodològica i instrumental* (un gran ventall de metodologies que permetin adaptar l'acció a les necessitats dels/les adolescents) (Pérez, 2015). A més de les anteriors, es pot afegir e) *la creença en les possibilitats de canvi de les persones* (confiant en el seu potencial i en l'evolució, a través d'una mirada enfocada cap a les potencialitats, capacitats i competències i no només en les carències o debilitats), f) *l'acció intencional amb un objectiu pedagògic* (que guia el canvi i el desenvolupament integral de l'adolescent), g) *el procés educatiu com a aprenentatge, canvi i*

transformació de l'educand (on l'adolescent participa activament, com a protagonista del canvi, i on el vincle educatiu és transcendental), h) *la perspectiva sistèmica i ecològica* (que permet apreciar les dimensions i espais on s'envolta l'adolescent, atenent els seus interessos, actuant d'acord amb els mateixos i considerant les interaccions amb el context, tals com la xarxa social formal o informal, per a establir relacions positives i de suport); i) *el poder limitat de l'educació* (assumint que els resultats o canvis poden donar-se en qualsevol moment i que aquests no es poden controlar; així com oferint un gran ventall d'oportunitats en les quals l'adolescent pugui escollir segons les seves preferències); j) *el rol actiu i llibertat o autodeterminació de l'educand* (considerant que l'adolescent és lliure, és un subjecte actiu/va que decideix sobre el seu procés vital i, per això, cal oferir estratègies que puguin estimular-lo/la); i k) *la relació educativa* (un aspecte transcendental, des del qual l'educador/a social és una persona medidora entre l'educand i el seu context o societat, una professional reflexiva i una acompanyant) (Ciurana, 2016).

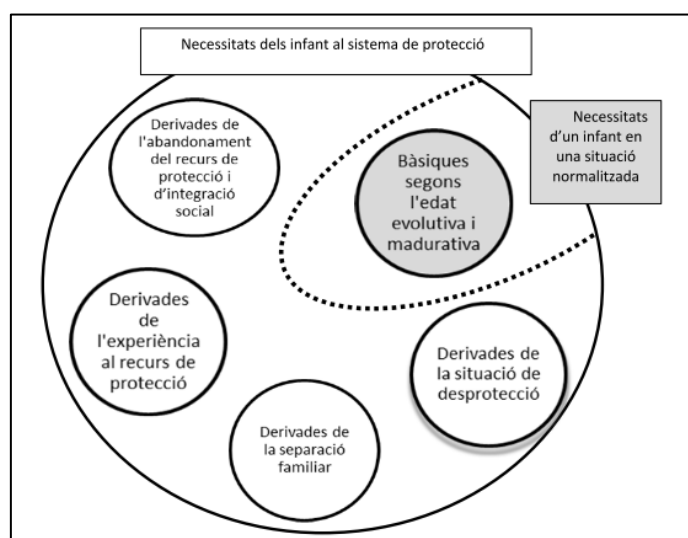
5.2.3- Les característiques, necessitats i potencialitats dels/les adolescents al sistema de protecció

Els perfils dels/les adolescents que són atesos/es en centres residencials ha variat al llarg dels anys i, actualment, hi ha joves que tenen diferents tipus de dificultats que fan necessària una atenció i uns programes específics (Pérez, 2015). Les característiques i necessitats que es troben dins del sistema de protecció poden ser diverses. No obstant això, el cert és que han de ser cobertes, a fi de poder protegir a l'adolescent, tal com promou la Convenció sobre els Drets de l'Infant (Unicef, 2006). Per tant, d'una banda, s'ha d'afavorir el seu desenvolupament integral, cobrint les necessitats més essencials (com l'alimentació, la higiene i l'educació); però, d'altra banda, cal analitzar les seves característiques, de manera que s'afavoreixi el seu desenvolupament positiu (Bravo & Del Valle, 2009).

Aquestes característiques o necessitats es poden donar en funció de diferents factors com l'edat i el moment; el tipus de maltractament sofert (considerant l'edat en la qual va començar, l'etapa de desenvolupament, la resposta de l'entorn i les experiències negatives viscudes (Bravo & Del Valle, 2009; Jiménez et al., 2019)); la relació que hi ha amb la persona que ha dut a terme el maltractament; el temps que l'adolescent s'ha sotmès al maltractament; i la freqüència i la gravetat del mateix. Per últim, també hi pot influenciar l'experiència o situació actual en la mesura de protecció, així com els factors de protecció que la persona tenia anteriorment a la mesura de protecció (Jiménez et al., 2019). No obstant això, a part de l'esmentat, cal considerar les característiques de cada jove. A més a més, l'etapa evolutiva té associades unes necessitats

bàsiques (Ciurana, 2016). Per tant, s'ha de tenir present el desenvolupament evolutiu, considerant el desenvolupament psicosocial de l'adolescent (Bravo & Del Valle, 2009).

De manera més específica, es pot establir una diferència entre les necessitats que poden presentar els/les adolescents: les necessitats bàsiques segons l'edat evolutiva i madurativa; les necessitats fruit de la situació de desprotecció; les necessitats arran de la separació familiar; les necessitats derivades de l'experiència al recurs de protecció; les necessitats en relació a l'abandó del recurs de protecció i a la integració social; i les necessitats al reconeixement de drets i oportunitats (Ciurana, 2016).

Il·lustració 2: Necessitats dels infants i adolescents al sistema de protecció (Ciurana, 2016).

Per a entendre les necessitats que poden tenir els/les adolescents que es troben en un Centre Residencial d'Acció Educativa, s'ha de considerar que l'ingrés en aquest recurs es dona quan no ha estat possible desenvolupar les mesures de protecció detallades anteriorment. En conseqüència, això els/les pot afectar en l'àmbit físic i psíquic, tenint en compte que de vegades el retorn al nucli familiar no és possible (Pérez, 2015).

En primer lloc, **les necessitats bàsiques** segons l'edat evolutiva i madurativa les presenten tots els/les adolescents en situacions normalitzades. És important considerar aquelles necessitats interpersonals, relacionals i emocionals, per la qual cosa s'ha de promoure el vincle amb figures positives que ajudin a ordenar les experiències viscudes i a modificar els patrons necessaris. En aquest sentit, l'aferrament i els vincles afectius són elements que afavoreixen el desenvolupament socioemocional (Ciurana, 2016). Es pot afirmar que, en els centres residencials, la intervenció ha passat de ser assistencial a ser educativa, considerant aquestes necessitats i, sobretot, aquelles derivades dels conflictes psicoafectius (Pérez, 2015).

En segon lloc, **les necessitats de la situació de desprotecció** poden sorgir fruit de les situacions de risc social que han viscut els/les adolescents, les quals han afectat en el seu desenvolupament físic, cognitiu, emocional i social, així com en la coneixença dels seus drets. Els vincles afectius que han creat en les experiències negatives, és a dir, les relacions interpersonals, poden influenciar en les situacions i vincles interpersonals futurs (sobretot amb els/les adults/es i els/les iguals), ja que afecten en l'esfera emocional, social i en la seva salut mental, però també en l'esfera afectiva. S'ha de treballar amb les persones que han rebut maltractaments, ja que pot repercutir en la seva confiança, autoestima i integritat personal; així com pot provocar que es mostrin distants (de manera passiva o activa, és a dir, desafiant), com a mecanisme de defensa (Ciurana, 2016). En aquesta línia, pot ser molt complicat el fet que se sentin segures i estimades, així com que tinguin un concepte positiu propi (autoestima), quan han viscut situacions de rebuig o abús per part dels seus progenitors. Tanmateix, a això s'hi pot afegir la poca estabilitat del sistema de protecció (Jiménez et al., 2013). Convé ressaltar que una persona adulta significativa pot ajudar a establir aquesta relació positiva i de confiança, el qual pot permetre modificar les seves percepcions fruit de l'experiència passada i reparar el dany. Per tant, s'ha d'intentar compensar les seves carències i proporcionar nous models de relació, on el bon tracte i les vinculacions sanes i positives hi siguin presents (Ciurana, 2016). Cal considerar que les dificultats en l'àrea de les competències socials i emocionals influeixen en la capacitat de crear noves relacions, el qual podria provocar l'aïllament o l'agressivitat. Per últim, pel que fa al desenvolupament cognitiu, també es pot veure afectada l'àrea acadèmica, de manera que es poden presentar dificultats en els recursos d'educació formal (Bravo & Del Valle, 2009). En concret, la intervenció dels centres residencials s'orienta a identificar totes aquestes necessitats i a desenvolupar programes educatius individuals, a fi de compensar-les i amb una finalitat educativa (Pérez, 2015).

En tercer lloc, **les necessitats de la separació familiar** s'evidencien fruit del procés de distanciament de l'adolescent del seu nucli familiar. Aquest fet implica una ruptura i una pèrdua del vincle amb aquelles persones significatives de la seva vida, així com el canvi d'entorn o contextos, el qual pot endinsar-lo/la en un procés de dol (sovint desenvolupat per diferents fases: la fase de xoc o negació; la fase d'enuig o protesta; la fase de regateig; la fase de depressió o tristesa i la fase de resolució). Per tant, pot comportar conseqüències greus, encara que la persona hagi pogut sofrir una situació negativa en aquests entorns. Per això, sempre que és possible, s'intenta mantenir la relació entre els germans i germanes. Les necessitats que sorgeixen, fruit d'aquest procés, són sentiments de tristesa i de pèrdua en diferents nivells: material i físic (d'elements que són comuns i li poden proporcionar seguretat), psicosocial (quan

se separa de les persones del seu entorn) i sociocultural (com la pèrdua o modificació d'hàbits o rutines, normes i límits, valors, etc.). Altrament, pot sentir-se culpable i responsable dels fets que han ocorregut (Ciurana, 2016). La separació amb el nucli familiar i el fet que hagi d'adaptar-se als canvis que suposa entrar al sistema de protecció, també implica la necessitat de saber més sobre si mateix/a, és a dir, de conèixer la seva història i les perspectives de futur (què passarà, per exemple, un cop hagi finalitzat la mesura de protecció). A diferència dels/les joves que viuen amb la seva família d'origen, els/les que es troben en el sistema de protecció no tindran la mateixa facilitat per a conèixer el seu passat o per aclarir dubtes o fets en qualsevol moment. Si el seu entorn canvia molt (tant les persones com els contextos, centres o mesures), pot ser que oblidin coses del seu passat o no puguin establir una seqüència lògica dels fets. Això pot provocar-los sentiments de confusió pel que fa a la seva identitat, el qual pot afectar en el seu desenvolupament emocional i social (Jiménez et al., 2013). Davant la pèrdua de la seguretat i del sentiment de pertinença, així com de les emocions i conductes que se'n deriven, des dels centres residencials s'ha de realitzar un treball amb els/les adolescents respecte a diferents elements: l'expressió dels seus sentiments (vers els seus progenitors, però també de ràbia i de desesperança), la comprensió del significat i de la pèrdua, així com l'afrontament d'aquesta, i la seguretat (Pérez, 2015).

En quart lloc, **les necessitats de l'experiència al recurs de protecció** estan relacionades amb el moment de transició, és a dir, amb la manera que l'adolescent s'acomiada de la família d'origen i també amb la forma que se l'acull al nou centre. En aquest sentit, és important que sigui informat/da de la seva situació de protecció. La idea central és que els/les adolescents en el sistema de protecció també han de fer un procés d'adaptació a nous entorns i dinàmiques que no tenien integrades en la seva vida quotidiana, amb tot el que comporta; així com un canvi de context i de figures significatives. Si bé és cert que el recurs residencial pot cobrir les seves necessitats, es desdibuixa una mica el principi de la normalització, ja que l'entorn familiar pot aportar una atenció més personalitzada i una relació emocional més estreta, per exemple (Ciurana, 2016).

En cinquè lloc, **les necessitats en relació a l'abandó del recurs de protecció i a la integració social** tenen a veure amb la finalització de l'estada en el centre, sigui perquè l'adolescent pot reunificar-se amb la família o bé perquè ha arribat a la majoria d'edat. Aquest procés pot comportar sentiments d'incertesa i ambigüitat, per exemple respecte als recursos econòmics (perquè haurà de gestionar-los, de manera independent, el qual fa necessari l'accés al món laboral) o a la xarxa social (per la manca de persones de suport i d'acompanyament) (Ciurana, 2016). Per tant, s'han de considerar les necessitats que sorgeixen del pla de treball en clau al

retorn amb la seva família d'origen, amb una família aliena o la sortida del sistema de protecció. En aquest sentit, el pla ha d'afavorir el desenvolupament de recursos personals (Pérez, 2015).

En sisè lloc, **les necessitats al reconeixement de drets i oportunitats** tenen a veure amb la mirada que s'adopta, com a professionals, vers els/les adolescents. Convé ressaltar que és transcendental creure amb ells/es, des de la promoció, oferint noves oportunitats que els permetin desenvolupar-se i construir la seva identitat. Cal considerar a l'adolescent com a subjecte actiu/va i de drets, des de la capacitació i des d'una mirada integral (Ciurana, 2016).

En conjunt, sintetitzant el que s'ha comentat en relació a les necessitats dels/les adolescents acollits/des en un centre residencial, aquestes es poden agrupar en: les necessitats en l'àrea afectiva i emocional (les carències afectives); les necessitats en l'àrea relacional i social (fruit de la separació amb el nucli familiar i les dificultats per a relacionar-se amb les altres persones); les necessitats provocades per la separació familiar i el canvi d'entorn; les necessitats relatives al desig de donar sentit a la pròpia història de vida; les necessitats sorgides pel fet de viure en una institució (a causa dels seus elements contextuais, la convivència amb la resta d'adolescents, la relació amb la comunitat, la utilització d'estratègies d'afrontament poc eficaces o saludables, i la representació social i estigmatització); i les necessitats relatives a l'orientació cap a la transició a la vida adulta (Ciurana, 2016).

Tal com s'ha comentat, les circumstàncies viscudes prèviament a la mesura o situació de protecció poden provocar que els/les adolescents tinguin dificultats en el seu desenvolupament i en relació a la capacitat d'adaptació. En conseqüència, hi poden haver sentiments de pèrdua i de tensió, en haver de fer un esforç per a adaptar-se a nous ambients i noves persones (el qual s'intensifica si hi ha hagut molts canvis i trencaments amb les figures de referència, en diferents mesures de protecció). En el cas de l'educació i l'adaptació als recursos educatius, poden veure's afectades algunes capacitats. Per exemple, les funcions executives, les quals són capacitats cognitives que permeten als/les adolescents desenvolupar la capacitat de concentració, és a dir, l'atenció sobre els estímuls, discriminant aquells innecessaris. Alhora, permeten planificar els passos per a realitzar una acció, emmagatzemant-los en la memòria i recuperant-los en les situacions necessàries. Tot plegat, pot desencadenar problemes en relació a una manca d'atenció i la impulsivitat. De manera paral·lela, també es poden afegir les dificultats en el desenvolupament intel·lectual o bé per a comprendre el llenguatge abstracte (Jiménez et al., 2019), especialment quan són adolescents que no coneixen l'idioma (Palacios et al., 2014). Tot i això, acostumen a entendre el vocabulari utilitzat durant la vida quotidiana, més que el

llenguatge emprat al recurs educatiu, el qual els requereix un notable esforç de comprensió (Palacios et al., 2014). Pel que fa a les necessitats detectades en l'àrea emocional, cal destacar la regulació de les emocions com una de les competències que pot afectar en la manera d'expressar-les, el qual pot causar problemes interns (com la depressió o ansietat) o bé es poden arribar a tenir canvis emocionals imprevistos o bruscs (Jiménez et al., 2019). Tal com es comenta anteriorment, els/les adolescents poden mostrar-se distants com a mecanisme de defensa, fruit de la manca d'aferrament durant la infància. En efecte, aquest fet pot desencadenar l'aïllament social (o retraïment), la sociabilitat indiscriminada o extrema (és a dir, el fet de relacionar-se amb moltes persones sense distingir si són amistats o no) o bé el fet de relacionar-se amb grups tancats, sobretot quan són persones que presenten unes característiques comunes (que provenen del mateix centre residencial, per exemple) (Palacios et al., 2014). Respecte a les necessitats en aquesta àrea emocional, però també en l'àrea relacional, social i cognitiva, els/les adolescents poden tenir una confusió a l'hora d'establir representacions mentals de si mateixos/es i vers la resta. Les representacions mentals estan influïdes per la seguretat i la confiança amb ells/es mateixos/es i amb les altres persones. Si hi ha desconfiança i inseguretat, així com representacions de rebuig, poden *atribuir intencions hostils* cap a la resta. Per tant, les expectatives que es tenen influencien a l'hora d'establir relacions en els diferents contextos (Jiménez et al., 2019). Una manera d'expressar totes aquestes necessitats (convé recordar les dificultats d'adaptació, a nivell intel·lectual, per aprendre, per a comprendre el llenguatge i comunicar-se, per a controlar els impulsos, per a regular les emocions, etc.) pot ser a través de la conducta i és quan es pot parlar de problemes de comportament (Palacios et al., 2014).

A banda d'aquestes necessitats i dificultats, en centres residencials, el perfil d'adolescents que s'atenen poden presentar **malalties físiques** (de transmissió sexual o lesions); **problemes de desenvolupament** (pel que fa a pautes d'alimentació, per exemple); **dificultats per a controlar els esfínters** (enuresis i encopresis); **la manifestació de dolors psicossomàtics** (a fi de buscar el reconeixement d'un/a adult/a o expressar el seu malestar en relació a l'experiència viscuda); **problemes psicològics** (a causa de la situació que s'ha viscut al nucli familiar i els trastorns que se n'han derivat, com ara en l'àmbit afectiu, emocional, relacional i conductual); **dificultats en l'àmbit acadèmic** (ja presents o bé fruit de l'ingrés en el recurs de protecció); i **problemes de comportament** (fruit de l'enyorança de la família, el rebuig cap a la mateixa o bé el sentiment de no voler estar en el centre o associar-lo amb una privatització de llibertat) (Pérez, 2015).

Tot seguit, cal fer una especial referència als **factors protectors** d'aquests/es joves. És beneficiós analitzar aquells factors que els han aportat benestar, tant **a nivell personal** (la salut, les

habilitats cognitives, l'autoestima, l'autoregulació, el locus de control intern i les habilitats socials i de resolució de conflictes); **familiar** (les figures d'aferrament, el clima familiar positiu, la implicació dels progenitors, les pautes de criança, l'ambient previsible, l'autonomia i el reconeixement); i **social** (les xarxes de suport, les amistats, les relacions amb els/les adults/es, els recursos escolars, els serveis socials i la salut pública, la integració i èxit escolar, i el reconeixement).

A nivell personal, en primer lloc, cal destacar la **capacitat d'adaptació** que han hagut de tenir en diferents situacions de canvi, com per exemple de centres o de família; però també *de país, de cultura i de llengua* (Jiménez et al., 2019; Palacios et al., 2014). Aquesta capacitat d'adaptació pot relacionar-se amb la capacitat de recuperació, ja que també han pogut fer un esforç notable per tal de millorar aquells aspectes en els quals presentaven mancances, així com per tal de poder aprendre i relacionar-se. En segon lloc, cal remarcar el seu **potencial per a poder prosperar**, fruit de les seves adversitats, i inclús per a relacionar-se amb els/les iguals i amb les figures de referència, encara que puguin presentar fragilitat emocional i inseguretat. En tercer lloc, tenen el **desig de progressar i avançar**, a fi de poder-se integrar en la societat, conjuntament amb els/les iguals, amb qui poden identificar-se. En quart lloc, **són sociables**, és a dir, desenvolupen habilitats socials i d'integració, ja que malgrat que hi pugui haver un desig d'agradar a la resta, en la realitat es demostra que acostumen a ser ben acceptats/des per part del seu grup d'iguals. Finalment, en cinquè lloc, es destaca **l'interès i motivació que tenen per anar a l'institut**, encara que puguin haver-hi situacions que els causin tensió i frustració, en relació als aprenentatges i assoliments acadèmics (Jiménez et al., 2019; Palacios et al., 2014).

Des d'un context residencial, es poden promoure aquells aspectes que fan èmfasi al desenvolupament personal dels/les adolescents i també en relació als contextos socials en els quals formen part, com l'escola o el centre (Bravo & Del Valle, 2009). De fet, l'escola és un actiu i alhora és una oportunitat per a educar en clau a la diversitat. És important que es conegui als/les adolescents i que aquests/es puguin desaprendre les concepcions negatives que tenen vers ells/es mateixos/es. La flexibilitat és una opció per a poder afavorir l'adaptació i integració social, però també la relació amb les persones de referència com a actius per al seu desenvolupament i com a factors de protecció que aporten seguretat (Jiménez et al., 2019).

En darrer terme, cal considerar que hi ha una diversitat de persones, trajectòries, característiques personals, experiències (anteriors i posteriors a la mesura de protecció) i dificultats que afecten en el desenvolupament (hi poden influenciar factors com la vulnerabilitat o la resistència de les persones, les dificultats més generalitzades o específiques, l'estabilitat o la concreció de les mateixes, etc.) (Jiménez et al., 2019).

Necessitats en l'àrea afectiva i emocional

- Carències afectives

Necessitats en l'àrea relacional i social

- Separació amb el nucli familiar
- Dificultats per a relacionar-se amb les altres persones

Necessitats provocades per la separació familiar i els canvis d'entorn

- Ruptura i pèrdua del vincle amb persones significatives
- Sentiments de tristesa i de pèrdua
- Sentiments de culpabilitat

Necessitats relatives al desig de donar sentit a la pròpia història de vida

- Sentiments de confusió en relació a la pròpia identitat
- Necessitat d'establir una seqüència lògica dels fets vitals

Necessitats sorgides pel fet de viure en una institució

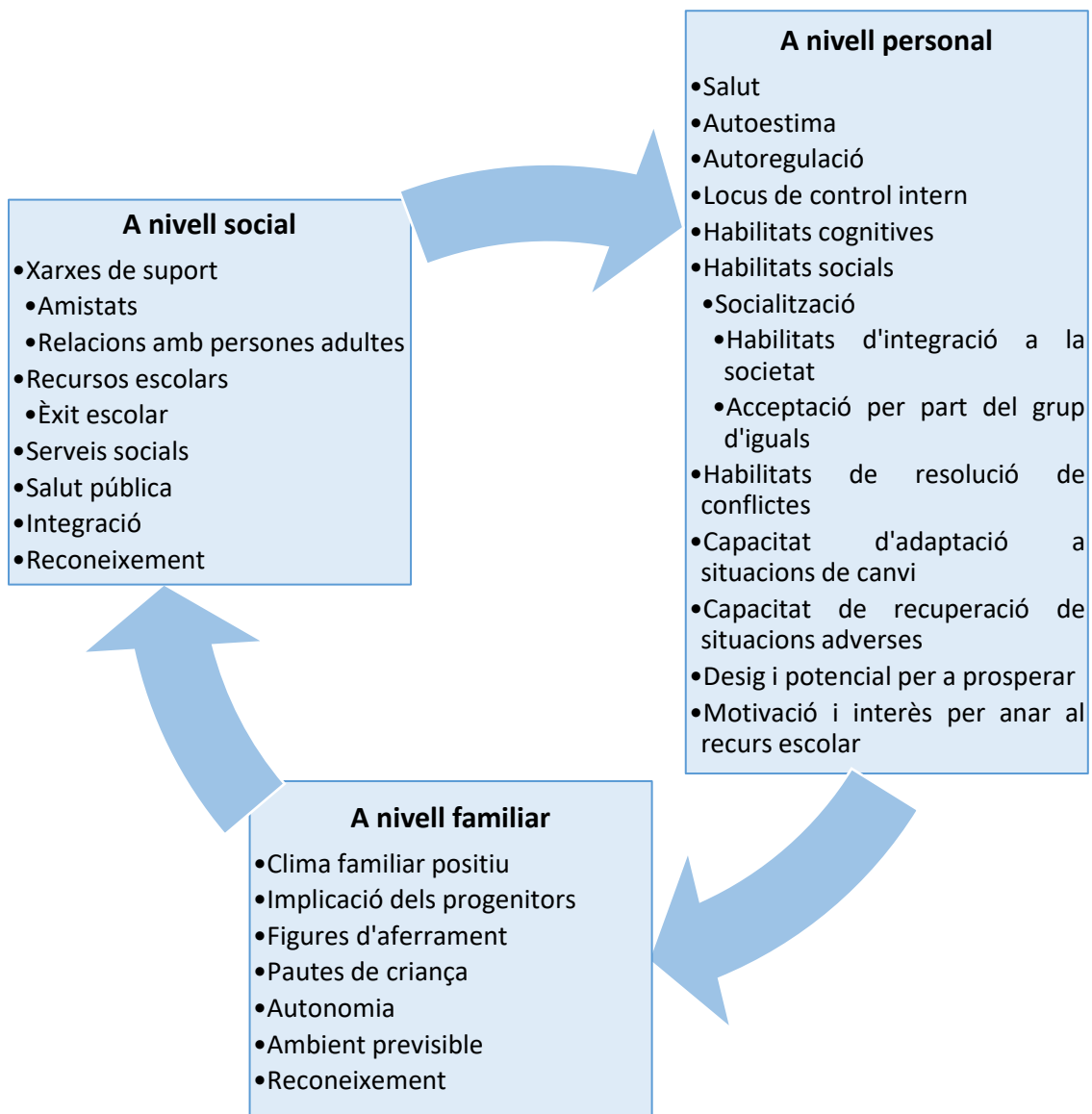
- Elements contextuais (adaptació a nous entorns i dinàmiques; inestabilitat del sistema de protecció)
- Convivència amb la resta d'adolescents
- Relació amb la comunitat
- Utilització d'estratègies d'afrontament poc eficaces o saludables
- Representació social i estigmatització

Necessitats relatives a l'orientació cap a la transició a la vida adulta

- Sentiments d'incertesa i ambigüïtat

Necessitats derivades de les circumstàncies viscudes prèviament a la mesura o situació de protecció

- Dificultats en el desenvolupament personal
 - Confusió per a establir representacions mentals pròpies
 - Dificultat per a desenvolupar l'autoconcepte
 - Manca de seguretat i de confiança
- Dificultats en relació a la capacitat d'adaptació
 - Adaptació a nous ambients i noves persones
 - Sentiments de pèrdua i de tensió
- Dificultats en relació a l'educació i a l'adaptació als recursos educatius
 - Dificultats en el desenvolupament intel·lectual: dificultats per a comprendre el llenguatge abstracte
 - Dificultats en les capacitats cognitives (funcions executives)
 - Falta d'atenció i concentració
 - Impulsivitat
- Dificultats en l'àrea emocional i social
 - Dificultats en la regulació de les emocions: problemes interns (depressió o ansietat); canvis emocionals imprevistos o bruscs
 - Dificultats per a relacionar-se amb les altres persones: distància com a mecanisme de defensa; aïllament social (o retraïment); sociabilitat indiscriminada o extrema; relacions socials amb grups tancats (característiques similars); confusió per a establir representacions mentals de la resta de persones (atribució d'intencions hostils)
- Problemes de conducta
 - Expressió de les necessitats

Il·lustració 4: Capacitats, fortaleeses i factors de protecció dels/les adolescents al sistema de protecció. Elaboració pròpia (mitjançant les fonts citades).

5.2.4- Els/les professionals i les seves funcions i competències

En relació a les funcions dels/les professionals, a continuació es destaca la figura de l'educador/a social, qui atén de manera directa els/les adolescents i assumeix diferents funcions. Els/les educadors/es socials poden esdevenir tutors/es de referència, de manera que orienten i guien els/les joves, així com ofereixen una atenció més individualitzada (Pérez, 2015).

Fruit de l'experiència de separació que han viscut els/les adolescents i de la seva necessitat d'adaptació, l'educador/a social ha d'estar atent/a a les seves necessitats, rebent-los/les de manera adequada, afavorint un clima de confiança i seguretat, potenciant la implicació dels/les altres joves i aportant informació sobre el funcionament del centre (en quin moment podran establir diàleg i contacte amb la família d'origen, per exemple) (Jiménez et al., 2013). Des de la pràctica professional, no solament s'ha de tenir en compte el suport emocional, sinó que siguin les pròpies persones les qui participin en aquest procés, de manera que es tingui present la seva veu. El suport social beneficia el seu benestar emocional, en relació a l'autoestima, la identitat positiva i la capacitat de resiliència (Balsells et al., 2019).

En primer lloc, es pot afirmar que l'educador/a social es regeix per les lleis, directrius i protocols en relació a la protecció de la infància i adolescència, així com pels documents institucionals del centre residencial. En segon lloc, possibilita el desenvolupament de l'atenció i intervenció educativa, a fi de garantir la cobertura de les necessitats bàsiques i la promoció de l'autonomia dels/les adolescents. En tercer lloc, actua afavorint i potenciant les seves capacitats. En quart lloc, vetlla per la inclusió social. En cinquè lloc, procura que les visites es compleixin. En sisè lloc, els/les fa coneixedors/es dels seus drets i responsabilitats, així com de les normes. En setè lloc, es coordina amb tot l'equip educatiu i directiu, però també amb altres professionals externs, afavorint un desenvolupament integral dels/les adolescents (Pérez, 2015).

En aquesta línia, alguns elements clau en el desenvolupament de la seva tasca i en relació al contacte amb els/les adolescents són: la resposta clara, la paciència, l'escolta activa i la legitimació dels sentiments. En aquest sentit, és important buscar l'equilibri entre l'acceptació i la comprensió de les reaccions que sorgeixen fruit de la separació amb el seu nucli familiar, donant-los suport, establint límits i normes, i brindant un espai en el qual puguin expressar-se (Bravo & Del Valle, 2009). Altrament, cal destacar l'empatia, la comprensió, l'acompanyament, el suport, la implicació, el compromís, el bon tracte, el respecte, la confiança, les altes expectatives i el sentit de l'humor (Montserrat & Melendro, 2017). El fet d'adoptar una comunicació oberta, afectuosa i fluida al voltant dels temes que els preocupen (la seva història personal, les raons de l'acolliment, el seu futur durant la mesura de protecció, etc.) afavoreix la

seva adaptació, ja que desenvolupar una identitat positiva és complicat, després d'haver viscut diferents situacions de risc i en entrar en el sistema de protecció, amb una manca d'estabilitat (Jiménez et al., 2013).

Per tant, convé recordar que és transcendental l'afecte o calidesa emocional, però a la vegada l'establiment d'unes normes, pautes i límits clars, com a facilitadors de la resiliència (Montserrat & Melendro, 2017).

Seguint en la mateixa línia, d'una banda, algunes de les competències que afavoreixen el treball tant amb els/les adolescents com amb els/les professionals són l'establiment del vincle, l'empatia, les habilitats personals, socials i de comunicació, la implicació, el suport, l'experiència en l'àmbit, l'estabilitat (sobretot en relació al vincle), la proximitat, la transparència, la flexibilitat, la capacitat d'adaptació, la capacitat de resolució i identificació de conflictes, la presa de decisions o negociació, el treball en equip (interdisciplinari i interinstitucional), la planificació, la tolerància a la frustració, la paciència, la maduresa (un equilibri entre l'afectivitat i fermesa), i la capacitat crítica i d'autocrítica. Per tant, són necessaris els coneixements i l'experiència, però també algunes de les característiques que fan referència a la personalitat. A més a més, cal conèixer els àmbits en els quals es desenvolupen els/les adolescents, com l'escolar, el familiar, el social, el laboral i l'institucional, però també tenir la capacitat d'actuar en els mateixos. Això pot afavorir que tinguin oportunitats de participació i el sentiment de pertinença en aquests. Finalment, en relació a l'acció socioeducativa, és important que l'educador/a social adopti una mirada sistèmica i planifiqui i desenvolupi l'acció conjuntament amb els/les joves, des de la seva realitat personal, necessitats i potencialitats (Montserrat & Melendro, 2017).

Per altra banda, també es destaquen la capacitat d'anàlisi de les situacions, la coherència (amb un/a mateix/a i amb el projecte de centre), la naturalitat, la discreció, la privacitat, la prudència i la perseverança en les relacions, el respecte per la dignitat dels/les adolescents i famílies, l'objectivitat, la distància professional òptima, el control de les emocions, la motivació (cap a un/a mateix/a i cap a les altres persones), la creativitat, la gestió dels recursos i la formació (Marzo & Fajardo, 2012); així com la bona imatge personal, l'autoconfiança i l'obertura a les crítiques o errors (Ciurana, 2016).

Després d'haver considerat elements que poden definir el rol de l'educador/a social, no s'ha d'oblidar que més enllà de la "teoria", les habilitats i competències que són necessàries vénen determinades per les necessitats reals detectades en la pràctica professional i també fruit de les expectatives dels/les professionals. Per això, cal fomentar la participació activa dels/les

adolescents, així com la presa de decisions, el protagonisme, la implicació responsable i la crítica vers la societat actual (Montserrat & Melendro, 2017).

Amb tot plegat, cal esmentar el/la tutor/a de resiliència, com una proposta que reuneix les característiques d'un/a professional promotor/a de la resiliència. Certament, és una persona significativa que promou el procés resiliència dels/les adolescents mitjançant la relació entre ambdós. Fruit d'aquesta figura, es dona una nova mirada al voltant del concepte de resiliència, en definir-se com un canvi de mirada o de perspectiva en els models d'intervenció. En aquest sentit, un/a tutor/a resiliència ha d'iniciar tota intervenció amb una mirada capacitadora i possibilitadora, tot percebent les potencialitats i fortaleces dels/les joves. Per tant, s'ha d'allunyar del model del dèficit, el qual se centra en les carències o debilitats. Es pot destacar, com a elements clau dels/les tutors/es de resiliència, les expectatives, la responsabilitat o exigència i l'afecte (el vincle). En aquesta línia, la relació d'ajuda ha de ser possibilitadora (creient amb el canvi, des de l'optimisme i la confiança) i s'ha de transmetre eines als/les joves que fomentin aquest canvi, tot enriquint les seves capacitats o habilitats, però també la manera de fer, d'estar i de ser. Aquesta relació s'entén des de l'exigència i responsabilitat perquè els/les professionals no han de donar-ho tot fet, ni creure que han d'imposar una manera de ser determinada; sinó que s'ha de procurar que siguin les persones les protagonistes i les responsables del seu procés i que ho creguin elles així, tenint el seu espai necessari, descobrint nous coneixements i les pròpies potencialitats o oportunitats (de manera conjunta). D'aquesta manera, l'educador/a social podrà allunyar-se de l'assistencialisme, el qual evoca a la dependència, i promourà la seva autonomia. A part de l'esmentat, ser un/a tutor/a de resiliència comporta quatre elements específics: *una mirada resiliència* (l'acceptació fonamental dels/les joves, amb una mirada positiva i realista, lluny dels estereotips i prejudicis), *l'afectivitat* (la vinculació emocional com un element que proporciona seguretat, a través de la qual es pot conèixer i reconèixer els/les joves), *el diàleg significatiu* (es refereix a la comunicació, a través de la qual l'educand pugui créixer i enriquir-se, i alhora tingui el seu espai per a expressar allò que sent) i *considerar la persona com un tot* (es refereix al fet que s'ha de percebre des de diferents perspectives o des d'una perspectiva holística) (Costa et al., 2014).

Com a rols o funcions del/la tutor/a de resiliència en un centre residencial, se'n pot destacar de diferents: *l'educador mediador de continguts culturals* (qui acompanya a l'educand i fa de nexa entre la cultura i el/la jove), *l'educador provisor de relacions amb l'entorn* (qui afavoreix la relació educativa de l'adolescent amb l'educador/a social, els/les iguals i la xarxa social), *l'educador facilitador de la relació amb la família biològica* (un element important per als/les adolescents), *l'educador gestor del conflicte* (en les relacions socials i en la relació amb la família biològica de

l'adolescent), *l'educador en la relació d'ajuda* (qui mostra confiança i possibilita la verbalització i la comprensió), *l'educador afectiu* (qui aporta un suport emocional i seguretat), *l'educador com a promotor dels drets de l'adolescent* (qui els respecta i els informa), *l'educador mentor* (com a figura de referència i d'orientació) i *l'educador company* (qui participa en activitats socials i en interaccions socials i lúdiques) (Ciurana, 2016).

5.3- EL DESENVOLUPAMENT POSITIU ADOLESCENT

5.3.1- Del model del dèficit al model de desenvolupament positiu

Al llarg del segle XX, la visió que s'ha adoptat entorn de l'adolescència ha estat des d'un enfocament del dèficit, centrada en l'estudi dels factors de risc i en la prevenció dels conflictes. L'etapa de l'adolescència ha estat un àmbit caracteritzat per la patologització i les concepcions negatives. Aquest fet ha provocat que les investigacions i intervencions es dirigissin principalment a la prevenció d'aquelles conductes o problemes que es consideraven de risc, tals com la violència, les pràctiques sexuals de risc o el consum de substàncies addictives. Es partia d'un model semblant al mèdic tradicional, en el qual el desenvolupament saludable es relacionava amb l'absència de problemes (Oliva, 2015).

El model de desenvolupament positiu⁵ permet afrontar aquesta visió negativista situada en el dèficit. Des del model de desenvolupament positiu es dona una nova mirada, a través de la qual es pot comprendre que la prevenció va lligada a la promoció, ja que afavorint les competències i oportunitats dels/les adolescents també es poden prevenir altres problemes o dificultats. L'etapa vital de l'adolescència s'identifica amb les oportunitats i potencialitats; amb la promoció de les competències i el benestar; i també amb la família i l'entorn social com a elements que influeixen en el desenvolupament positiu dels/les joves (Oliva, 2015).

Des d'aquest punt de vista, és clau situar als/les adolescents en el centre de les intervencions, com agents actius/ves i protagonistes. Aquests/es es defineixen com a recursos socials que tenen moltes competències, les quals poden ser desenvolupades a través dels contextos en els quals interactuen, on també es troben oportunitats positives. Per tant, l'adolescent no és un problema que ha de resoldre's. Des del model de desenvolupament positiu, la mirada se situa en les capacitats, potencialitats i fortaleces, considerant els factors de protecció i els recursos personals (Oliva, 2015). A través de les seves competències i habilitats, així com d'una interacció saludable amb el seu entorn, l'adolescent podrà arribar a florir i a desenvolupar-se de manera positiva, contribuint en la societat (Oliva et al., 2010). Tot plegat, podrà afavorir una adultesa positiva i exitosa.

El model de desenvolupament positiu té en compte diferents àrees que permeten situar a l'adolescent des d'una perspectiva sistèmica, un enfocament ecològic i un model sistèmic evolutiu. Per això, es defineixen cinc àrees: l'àrea de desenvolupament personal (un pilar per a

⁵ El model de desenvolupament positiu inclou conceptes com: *benestar psicològic, participació cívica, floriment, propòsit en la vida i iniciativa personal* (Oliva, 2015).

la resta de competències), l'àrea social, l'àrea moral, l'àrea emocional i l'àrea cognitiva. Totes elles es complementen entre si i afavoreixen el desenvolupament positiu dels/les adolescents i la seva salut mental. A més a més, s'han de considerar els actius i recursos dels/les mateixos/es, tals com els personals, familiars, escolars, comunitaris i els que fan referència al grup d'iguals. Així doncs, és clau fer èmfasi també a aquest entorn, en el qual es desenvolupa l'adolescent, ja que el desenvolupament positiu dependrà de les relacions positives i saludables amb aquest (Oliva, 2015).

Per tant, s'ha evolucionat d'un model centrat en la vulnerabilitat i els factors de risc, a un altre que promou els factors de protecció i el creixement personal. En aquest sentit, el concepte de resiliència es pot definir com l'adaptació que l'adolescent fa, de manera positiva, malgrat viure en una situació d'adversitat. Cal destacar que els factors determinants es refereixen tant a les característiques personals dels/les adolescents (el locus de control intern, l'optimisme i el nivell intel·lectual, per exemple) com al seu context (l'estil parental de la seva família, el recurs escolar, les activitats extraescolars, etc.). El fet de promocionar els recursos i oportunitats no solament afavoreix el desenvolupament de competències, sinó també la resistència als factors de risc i la reducció de problemes (Oliva, 2015).

A part d'Alfredo Oliva, també hi ha altres autors/es en la mateixa línia, els/les quals anomenen determinades competències que poden afavorir el desenvolupament positiu en l'adolescència. Alguns/es dels/les més coneguts/des són William Damon (qui identifica el propòsit de vida, com a eina que guia a l'adolescent); Reed Larson (el qual identifica la iniciativa personal com el nucli del desenvolupament positiu, quan l'adolescent se centra en un objectiu vital i alhora pot desenvolupar noves competències); Margaret Beale Spencer (qui transmet la teoria dels sistemes ecològics, donant importància a les variables socioculturals dels/les adolescents); i Richard Lerner (el qual determina el model de les cinc ces, és a dir, agrupa les competències que poden ser un indicador d'aquest desenvolupament positiu) (Oliva, 2015).

5.3.2- Els actius i recursos promotors del desenvolupament positiu

En el model de desenvolupament positiu es reuneixen diferents competències i característiques que es consideren òptimes per al desenvolupament i salut mental dels/les adolescents. Aquestes es divideixen en cinc àrees. La proposta que es presenta no pretén que la persona posseeixi o no una competència, sinó que pugui dominar-la en certa facilitat. Al llarg d'aquest escrit s'utilitzarà com a referència a Oliva (2015).

Per una banda, en **l'àrea de desenvolupament personal** hi ha diferents competències, habilitats i capacitats que són un pilar per a la resta, però alhora es nodreixen de les altres. Es denomina les fortaleces del jo. **L'àrea social** es compon per diferents competències socials que es refereixen a la capacitat de relació i comunicació, així com a la resolució de conflictes interpersonals. En relació a **l'àrea cognitiva**, es desenvolupa amb diferents tipus d'intel·ligències (la crítica, l'analítica i la creativa), així com amb la capacitat de planificació, la capacitat per a prendre decisions i la capacitat de revisió de les mateixes. **L'àrea emocional** es refereix a l'habilitat del maneig de les pròpies emocions i les de les altres persones, l'empatia, la tolerància a la frustració, l'optimisme i el sentit de l'humor. Per últim, en **l'àrea moral**, les competències inclouen valors (justícia, igualtat de gènere i d'ètnies, i el respecte a la diversitat) i alhora el compromís social i la responsabilitat.

Per altra banda, es troben diferents actius o recursos, els quals són factors que poden promoure aquestes competències i, per tant, el desenvolupament positiu. Aquests són els recursos personals, familiars, escolars o comunitaris. La proposta del Search Institute defineix 40 actius o recursos, dels quals 20 són externs (les característiques de la família, escola, grup d'iguals o comunitat) i es divideixen en quatre categories: suport, empoderament, límits i expectatives, i ús constructiu del temps; i els altres 20 són interns, és a dir, fan referència a les característiques psicològiques o comportamentals (una alta autoestima, la responsabilitat personal, les expectatives de futur o la capacitat de presa de decisions) i es divideixen en quatre categories: compromís amb l'aprenentatge, valors positius, competències socials i identitat personal. A partir d'aquestes competències, l'adolescent pot florir quan les seves fortaleces o recursos interns s'alineen amb els externs.

En relació als actius externs, en primer lloc, **la família** es considera el context bàsic i principal de tota persona humana, de manera que l'estabilitat és un element transcendental per al desenvolupament positiu. S'ha de tenir present que les normes socials apreses i l'aferrament en aquest entorn es poden generalitzar cap a altres contextos de relació, com és el del grup d'iguals. Els factors que poden facilitar un creixement saludable i evitar els factors de risc són:

-
- L'afecte i la cohesió familiar: les relacions càlides, properes i afectuoses, de manera que esdevingui un entorn segur.
-
- El control (la supervisió, la revelació de l'adolescent i el control psicològic): l'establiment de normes i límits, les responsabilitats dels/les adolescents, la supervisió (de la conducta), la regulació del comportament i el coneixement de les dinàmiques dels fills o filles. Cal allunyar-se del control excessiu i també del permissiu; adaptar-se a les seves necessitats (com la intimitat o autonomia i independència); i establir normes en clau a la promoció de l'autonomia i un clima de confiança.
-
- La promoció de l'autonomia: element transcendental que s'aconsegueix a través de la relació amb les persones significatives de l'entorn dels/les adolescents. L'autonomia es refereix als components comportamentals (actuacions més actives), cognitius (per a sentir un control en les seves vides) i emocionals (a través dels vincles afectius).
-
- La comunicació familiar: la interacció a través de la comunicació oberta, sense tabús i mitjançant patrons i estratègies.
-
- L'estil educatiu parental: l'estil democràtic com a factor que té en compte les necessitats i capacitats dels/les adolescents, a través d'una comunicació bidireccional i recíproca. Es tracta de cercar l'equilibri entre l'afectivitat i la supervisió i guia de la conducta; en altres paraules, entre l'amor i l'exigència.
-

En segon lloc, pel que fa a **l'escola**, és un entorn de la vida quotidiana on s'estableixen relacions entre els/les iguals i els/les adults/es. Per afavorir el benestar de l'adolescent, és important que l'escola i la família es coordinin, de manera que tinguin un mateix objectiu. El clima escolar es pot nodrir si és un entorn segur, si hi ha oportunitats d'establir relacions positives i si el rol del professorat és adequat, és a dir, just i respectuós i alhora que mostra expectatives positives. Les dimensions són:

-
- La dimensió interpersonal de la vida del centre educatiu: un clima càlid i segur com a base per a la convivència. Es refereix tant a les relacions entre professors/es i alumnes, com entre companys/es. Pel que fa al professorat, és important gaudir d'una organització saludable que afavoreixi un projecte educatiu compartit i continuat, el qual alhora promourà el desenvolupament positiu dels/les adolescents.
-
- La dimensió afectiva de la vida del centre: els vincles i la connexió amb l'escola. Són factors que poden afavorir la satisfacció i el sentiment de pertinença al centre educatiu. És important promoure iniciatives per tal de possibilitar la vinculació al centre de l'alumnat.

-
- La dimensió reguladora de la vida del centre educatiu: l'estructuració de l'entorn pel que fa a metes, normes i valors compartits. Cal establir límits i unes expectatives clares, des d'un entorn ben estructurat (regulador, estable i ordenat). També és important gaudir d'una cultura de col·laboració en la creació d'aquests, és a dir, d'un consens, una coherència i un sentiment compartit. Els/les adolescents han de tenir l'oportunitat de conèixer les seves normes, entenent el seu sentit, de manera que puguin autoregular-se i ajustar-se a les demandes d'aquest entorn. Tot plegat, s'ha d'establir en clau al seu empoderament.
-
- La dimensió participativa de la vida del centre educatiu: l'empoderament, la participació i les oportunitats positives. La participació, l'autonomia i la iniciativa personal són factors clau i és important que els/les adolescents percebin que tenen oportunitats per a participar en aquest entorn, per exemple en les seves activitats i en les interaccions. En aquest cas, el professorat podria adoptar un rol facilitador, de manera que brindés oportunitats significatives de participació (un ús constructiu del temps) i alhora reconegués els assoliments. Es podria definir amb les paraules de lideratge transformacional.
-

En tercer lloc, pel que fa al **món dels/les iguals**, les relacions socials i les xarxes emocionals són especialment importants durant l'adolescència. Existeix la necessitat de formar part d'un grup, de mantenir unes relacions afectives i de confiança amb altres persones. D'aquesta manera, l'adolescent pot sentir emocions compartides, dubtes i construir el seu oci, sentint-se similar a la resta. Les relacions entre iguals es poden definir com unes relacions horitzontals.

A través de les amistats, els/les adolescents poden adquirir o reforçar determinades conductes, evitar el sentiment de solitud, sentir-se pertanyents a un grup i adoptar nous rols, per a cobrir la necessitat bàsica d'afiliació i augmentar el sentiment de seguretat i autoestima. Per tant, el fet de tenir amistats (un suport social) és un indicador de desenvolupament saludable i de benestar personal, ja que afavoreix el benestar emocional i el fet de tenir figures que els/les acompanyen, amb qui poden viure noves experiències, aprendre, confiar i resoldre diferents situacions. Una amistat és una font de seguretat i una figura d'aferrament, amb qui explorar el món i adonar-se de les conseqüències de les pròpies conductes, coneixent-se a si mateixos/es i a l'entorn; però alhora una font d'aprenentatge cognitiu (tenint la possibilitat d'argumentar les pròpies idees o sentiments), comportamental (observant les conseqüències de les conductes de les altres persones) i emocional (aprenent a reconèixer les pròpies emocions i les de les altres persones, així com a expressar-les, regular-les i transformar-les).

Per últim, pel que fa als **actius comunitaris**, són de vital importància si considerem que la comunitat és un context en el qual els/les adolescents es desenvolupen i construeixen la seva personalitat. Per tant, influeix en el seu desenvolupament. A grans trets, es podria parlar de la importància dels recursos institucionals (instal·lacions culturals, esportives, centres educatius i sanitaris, parcs, etc.); del sentit de pertinença i de la vinculació amb el barri (com a element de cohesió); de la confiança i els valors mutus (com a elements que formen part de l'eficàcia col·lectiva o del capital social), compartint unes normes i afavorint la seguretat; i finalment de la rellevància de la participació i l'empoderament. Com a actius comunitaris es diferencien els següents:

-
- Els recursos institucionals: es tracta de les instal·lacions o serveis comunitaris que poden satisfer les necessitats dels/les adolescents, com les biblioteques, els centres escolars, esportius o culturals, els serveis socials o de salut, els parcs públics o espais naturals, etc., així com les diferents activitats socials d'oci i oportunitats de treball.
-
- El sentiment de pertinença al barri o comunitat: la formació de xarxes socials entre el veïnatge afavoreix el sentiment de pertinença i aferrament, així com la vinculació emocional al barri (tant amb els/les iguals com amb els/les adults/es). El fet de vincular-se amb models adults/es, com a mentors/es, pot afavorir una influència positiva. Es tracta d'adoptar un compromís col·lectiu, percebent que hi ha la capacitat d'influir en el mateix barri.
-
- L'eficàcia col·lectiva, les normes i la seguretat: es refereix al sentiment d'aferrament i de pertinença, la confiança, els valors compartits i la implicació activa, com a elements que formen part de l'eficàcia col·lectiva. La comunitat pot influir de manera positiva en els/les adolescents, des d'un interès i implicació per a supervisar o controlar els seus comportaments i a través del suport i el modelatge. Es tracta del control social, com a element rellevant.
-
- La participació i empoderament: es refereix a les oportunitats de participació i a la presa de decisions dels/les adolescents en la comunitat, en aquells temes que els afecten, des d'una visió positiva i des de la capacitació. El rol de les persones que formen part de la comunitat és important per a reconèixer la implicació dels/les joves en la mateixa, per exemple a través de programes o projectes comunitaris. Això requereix un suport social, la transmissió de confiança i d'expectatives, i el reconeixement dels assoliments. Per tant, el lideratge i la cooperació, així com l'assumpció de rols i responsabilitats són elements importants.
-

GUIA DE BONES PRÀCTIQUES

EL DESENVOLUPAMENT POSITIU
DELS/LES ADOLESCENTS EN CENTRES
RESIDENCIALS D'ACCIÓ EDUCATIVA

6. GUIA DE BONES PRÀCTIQUES: EL DESENVOLUPAMENT POSITIU DELS/LES ADOLESCENTS EN CENTRES RESIDENCIALS D'ACCIÓ EDUCATIVA

6.1- JUSTIFICACIÓ

La present guia és una eina que sorgeix per a enriquir la pràctica professional, de manera que pretén dotar de recursos als/les professionals que acompanyen a adolescents en Centres Residencials d'Acció Educativa, des del model de desenvolupament positiu. Les dades actuals evidencien que el nombre d'adolescents en els CRAE ha augmentat i, malgrat que la família sigui el nucli de desenvolupament òptim per als/les mateixos/es, hi ha situacions que fan necessària la separació del nucli familiar. Un dels aspectes innovadors que aporta és el fet d'incorporar la visió del model de desenvolupament positiu en els centres residencials d'aquesta tipologia.

Els Centres Residencials d'Acció Educativa tenen l'objectiu de cobrir les necessitats dels/les adolescents, per tal que puguin integrar-se i desenvolupar-se en la societat de manera satisfactòria. Per aquest motiu, aquesta guia s'elabora a partir de les necessitats reals que presenten els/les que han entrat al sistema de protecció, a fi de considerar-les i donar-los una resposta des d'una mirada possibilitadora i capacitadora. Tanmateix, s'abasten tots els àmbits de desenvolupament dels/les adolescents, des d'una mirada sistèmica i ecològica.

Un dels beneficis que pot aportar aquesta guia és el fet de donar visibilitat a la necessitat que hi ha de percebre als/les adolescents més enllà dels seus problemes i factors de risc, amb la finalitat que puguin desenvolupar les seves competències. Això és un punt clau, si es considera que el fet de promoure les competències també permet prevenir altres riscos, problemes o dificultats. Al mateix moment, la guia facilita l'adopció d'una mirada en clau al desenvolupament positiu. Per tant, situa als/les adolescents al centre de les intervencions.

Tal com s'ha especificat, per a desenvolupar aquesta guia s'ha tingut present la recerca teòrica, a través de l'anàlisi de la literatura científica, utilitzant com a referència el model de desenvolupament positiu i les necessitats dels/les adolescents que es troben en el sistema de protecció.

La guia es dirigeix específicament a professionals que desenvolupen una tasca en el sistema de protecció, específicament en Centres Residencials d'Acció Educativa. Com a educadors i educadores socials, aquesta guia es defineix tenint en compte diferents elements essencials per a dur-la a la pràctica.

6.1.1- Condicions d'aplicació de la guia de bones pràctiques

En relació als Centres Residencials d'Acció Educativa
- Inclusió en el Projecte Educatiu de Centre
- Referent de les pràctiques o accions socioeducatives

6.1.2- Estratègies d'aplicació de la guia de bones pràctiques

En relació als/les professionals
- Una mirada possibilitadora i capacitadora, des de la promoció de les competències
- La perspectiva de normalització, de participació, de la individualització i dels drets
- La creença i confiança amb els/les adolescents
- Les oportunitats de participació i les expectatives realistes
- La comunicació
- L'escolta activa
- L'estructura (els límits)
- L'empatia
- La transparència
- El respecte
- L'adaptació al ritme i les circumstàncies de cada persona
- La consideració de les característiques de cada persona, de manera personalitzada
- La perspectiva sistèmica i ecològica
- El treball en equip i en xarxa
- L'entorn agradable, previsible i acollidor
- L'ètica professional
- L'Aproximació Professional Òptima
- L'humor

En relació als/les adolescents
- La participació activa, com agents actius/ves
- L'interès superior
- El vincle, el lligam afectiu, la relació d'ajuda i l'acompanyament
- La identificació i el reforç de les fortaleces i capacitats (els recursos o actius)
- El desenvolupament i el reforç de les competències i habilitats
- La promoció de la resiliència
- L'entorn com un element clau
- La diversitat com un element enriquidor

6.2- OBJECTIUS

O.G.1- Apropar el model de desenvolupament positiu a les pràctiques educatives de Centres Residencials d'Acció Educativa.

- O.E.1- Definir aspectes significatius que afavoreixen, garanteixen i promouen el model de desenvolupament positiu.
- O.E.2- Identificar diferents estratègies i recursos per afavorir i promoure les competències, actius i recursos que garanteixen el desenvolupament positiu.
- O.E.3- Donar resposta a les necessitats dels/les adolescents acollits/des en Centres Residencials d'Acció Educativa.
- O.E.4- Adoptar una mirada resilient vers els/les adolescents, des de la consideració de les seves fortaleces i des d'una perspectiva sistèmica.
- O.E.5- Definir el rol dels educadors i educadores socials, com a tutors i tutores de resiliència.
- O.E.6- Desenvolupar protocols que permetin realitzar una autoavaluació professional.

EL MODEL DE DESENVOLUPAMENT POSITIU

PROMOCIÓ + PREVENCIÓ

Afavorir les competències i oportunitats

Prevenir i resistir riscos, problemes o dificultats

Adolescents

- Al centre de les intervencions
- Agents actius/ves i protagonistes
- Tenen competències, capacitats, potencialitats i fortaleces (factors de protecció i de creixement personal)
- Cal considerar els contextos en els quals es desenvolupen i interactuen

Desenvolupament de competències i habilitats
+
Interacció saludable amb l'entorn

ÀREES

Perspectiva sistèmica
Enfocament ecològic
Model sistèmic evolutiu

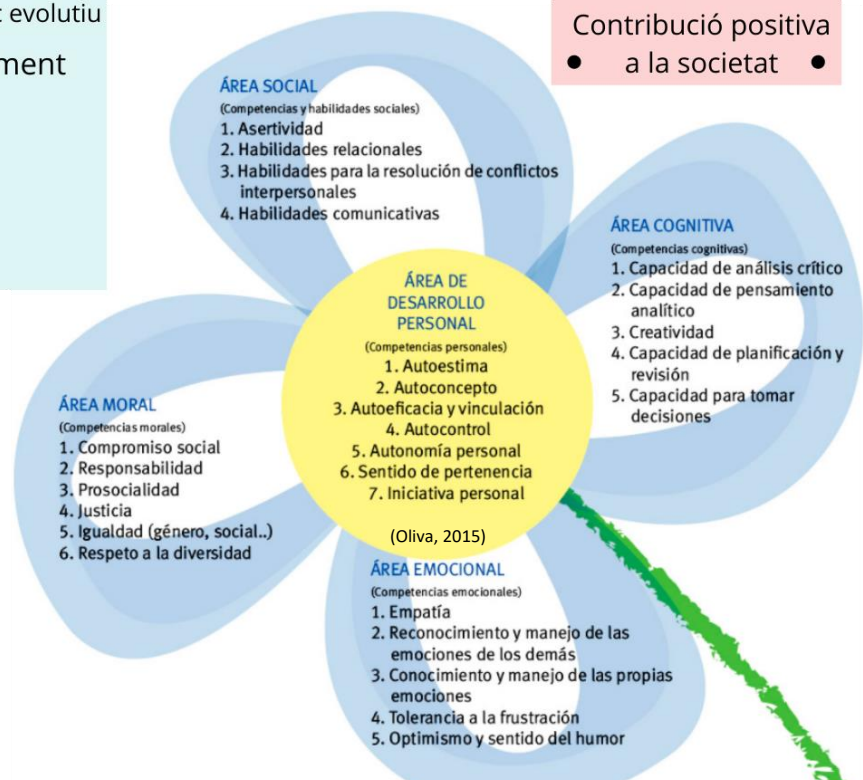
- Àrea de desenvolupament personal (pilar)
- Àrea social
- Àrea moral
- Àrea emocional
- Àrea cognitiva

ACTIUS I RECURSOS

- Personals
- Familiars
- Escolars
- Comunitaris
- Grup d'Iguals

Inspirat en Oliva (2015).

• Floriment •
+
Contribució positiva
• a la societat •

6.4- ESTRUCTURA

Una bona pràctica és una experiència que ha donat uns resultats positius i s'ha demostrat la seva eficàcia i utilitat en un determinat context. Aquesta està guiada per principis, objectius i procediments. En l'àmbit professional, una bona pràctica pot significar un seguit d'experiències que van des del sentit comú o des de maneres de fer o actuar tradicionals, fins a la pràctica professional que es basa en evidències científiques (Rodrigo et al., 2015). Per tant, es refereix a uns criteris d'actuació que són una base per analitzar, valorar i comparar la pràctica professional i, consegüentment, millorar de manera progressiva la qualitat de l'atenció que es presta (Avellaneda et al., 2012).

La present guia parteix de les necessitats identificades en adolescents que estan dins del sistema de protecció, en Centres Residencials d'Acció Educativa. D'aquesta manera, es divideix en diferents blocs que contemplen les àrees, els recursos i els actius que identifica el model de desenvolupament positiu: el context personal, familiar, escolar, comunitari i el grup d'iguals. Dins del context personal també s'hi inclouen les diferents àrees de la flor d'Oliva: l'àrea de desenvolupament personal (un pilar per a la resta de competències), l'àrea social, l'àrea moral, l'àrea emocional i l'àrea cognitiva (Oliva, 2015). Tot plegat, permet percebre a l'adolescent des d'una perspectiva sistèmica, des d'un enfocament ecològic i des d'un model sistèmic evolutiu.

Pel que fa a la metodologia, la guia conté tres blocs ben diferenciats, però alhora complementaris entre si. Tots ells han fusionat la perspectiva del model de desenvolupament positiu amb les necessitats i potencialitats dels/les adolescents que es troben al sistema de protecció. En aquesta línia, es proporcionen diferents continguts, coneixements i orientacions que es complementen amb l'evidència empírica. Tot plegat, permet que els/les professionals que acompanyen a adolescents puguin avaluar i desenvolupar la pràctica professional.

El primer bloc està dissenyat específicament per a conèixer de manera sintètica i integral el perfil dels/les adolescents acollits en CRAE. En aquesta línia, es defineixen les seves necessitats i els seus factors de protecció, els quals es distribueixen en les diferents àrees que contempla el model de desenvolupament positiu. A través d'aquest bloc, es pretén donar resposta a les seves necessitats, considerant en tot moment les seves potencialitats. D'aquesta manera, es proposen i transmeten diferents orientacions per als/les professionals que els/les acompanyen, per a tenir en compte cada una de les seves característiques.

El segon bloc parteix de les estratègies socioeducatives que es contemplen en l'acolliment residencial, les quals guien l'acció socioeducativa dels CRAE. A partir d'aquestes, es defineix com es pot afavorir el model de desenvolupament positiu i quines àrees es poden treballar en relació als actius interns dels/les adolescents. Cada estratègia es defineix a través de les seves característiques, diferents orientacions i les àrees que es poden treballar.

El tercer bloc adopta una mirada sistèmica i un enfocament ecològic, a través dels quals es consideren els actius i recursos externs dels/les adolescents i es proporcionen orientacions per a acompanyar-los en els contextos en els quals es desenvolupen: familiar, escolar, comunitari i el grup d'iguals.

Bloc 1

Coneixem els/les adolescents

Com donem resposta a les seves necessitats?

Bloc 2

Estratègies socioeducatives en l'acolliment residencial

Com afavorim el model de desenvolupament positiu?

Bloc 3

Una mirada sistèmica i un enfocament ecològic davant la realitat dels/les adolescents:

els actius externs

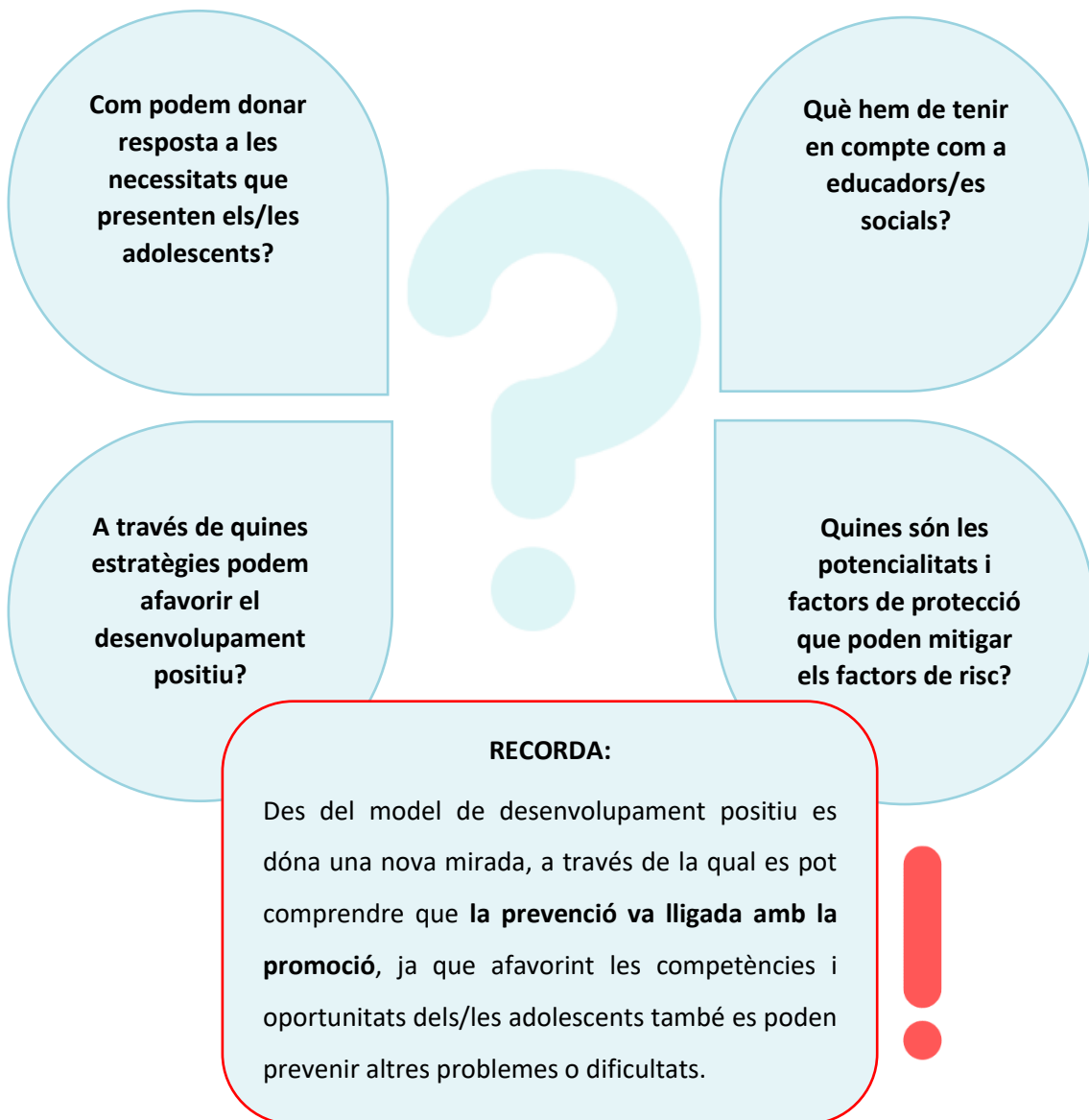
Com acompanyem en el context per a promocionar el desenvolupament positiu?

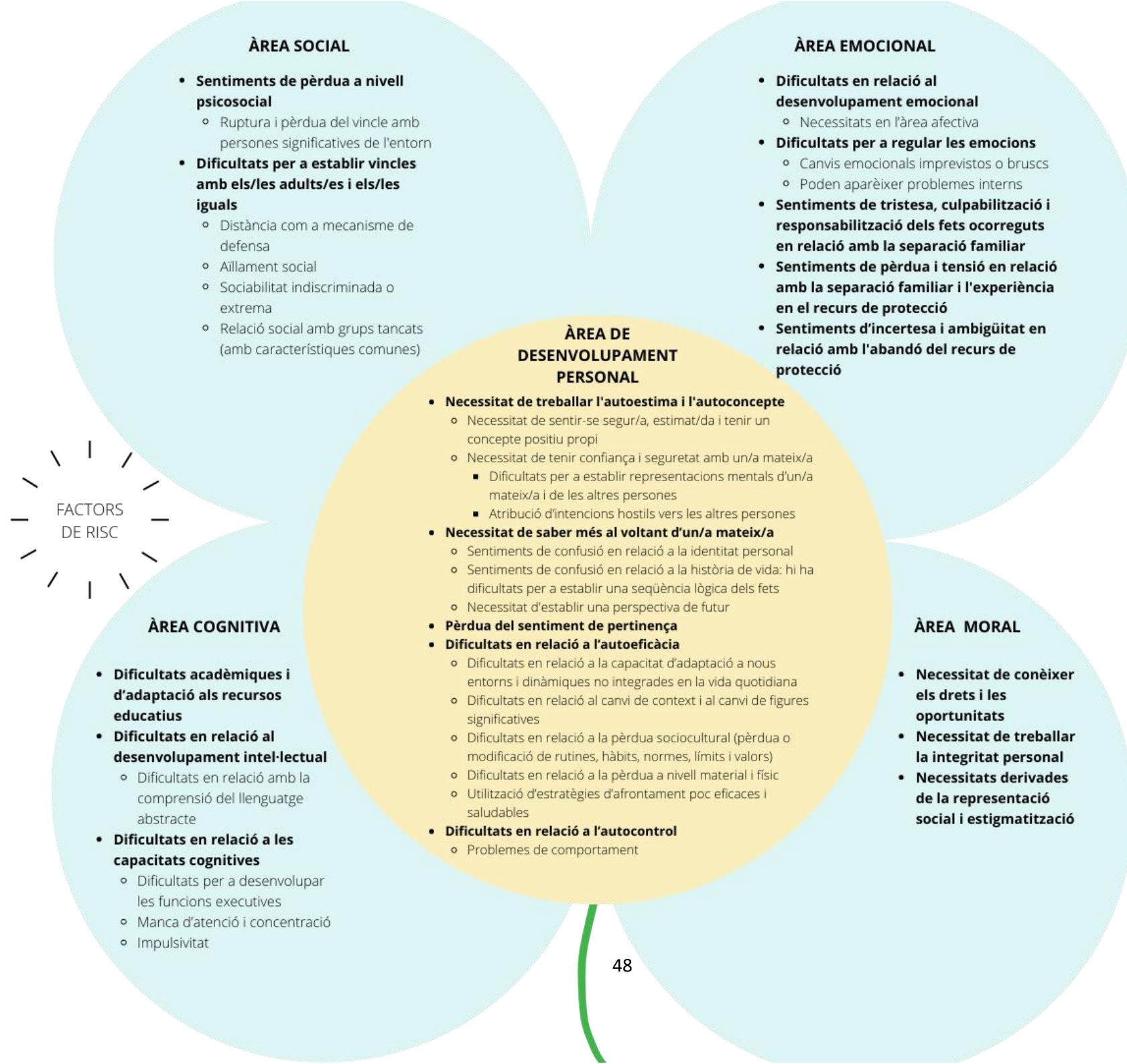
BLOC 1- CONEIXEM ELS/LES ADOLESCENTS

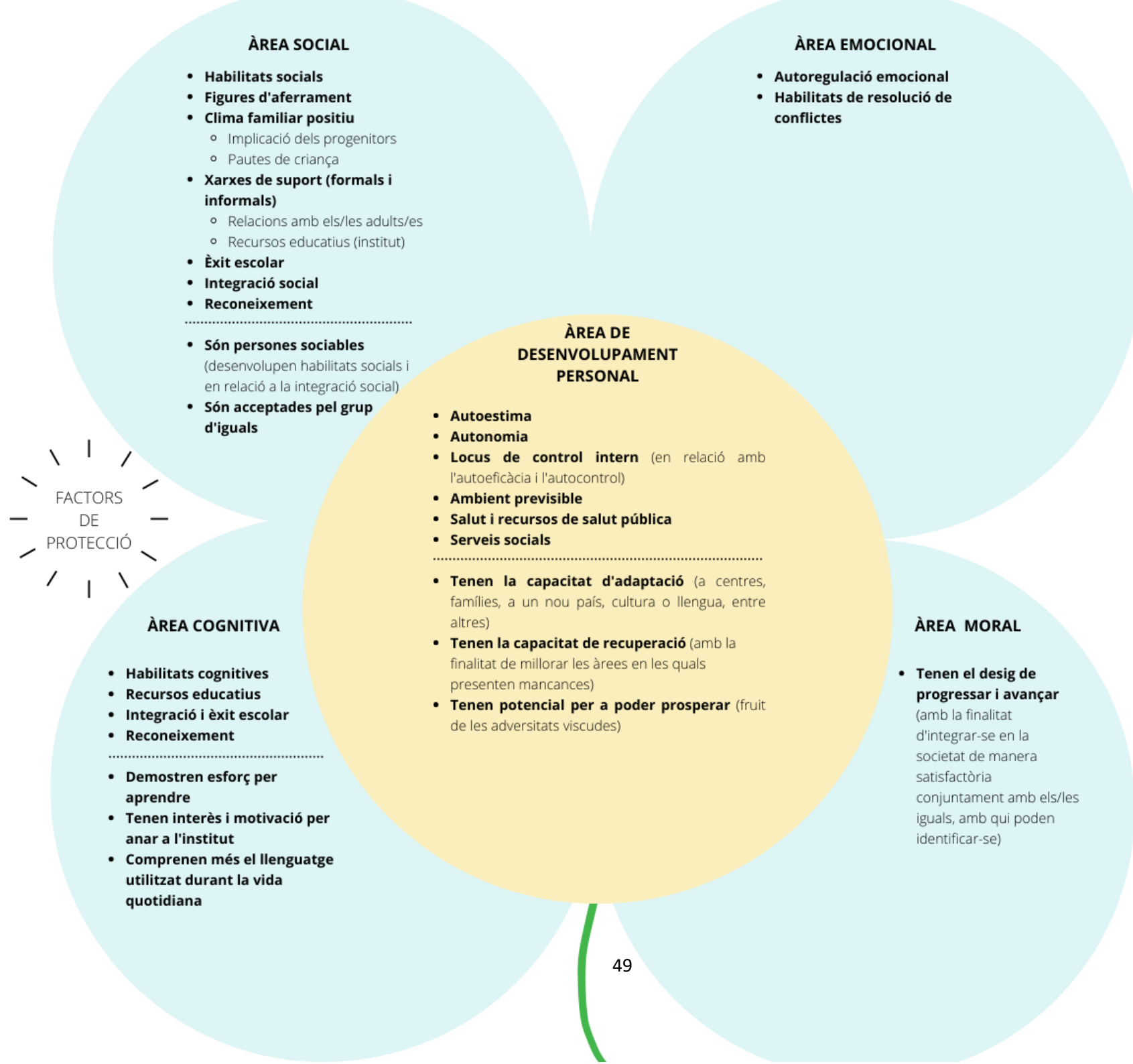
Com donem resposta a les seves necessitats?

Els/les adolescents acollits/des en Centres Residencials d'Acció Educativa poden presentar unes necessitats específiques, les quals són desencadenades per diferents factors. A continuació se'n presenta un recull, distribuïdes en les diferents àrees que contempla el model de desenvolupament positiu. Altrament, es contemplen els factors de protecció que poden contrarestar aquests factors de risc. A través d'aquestes àrees, es pot situar a l'adolescent des d'una perspectiva holística. Les corresponents àrees es complementen entre si i afavoreixen el desenvolupament dels/les adolescents.

A partir d'aquí, com a educadors/es socials, ens podem plantejar diferents qüestions:

FACTORS DE RISC/NECESSITATS		FORTALESES/ACTIUS	ORIENTACIONS EDUCADORS/ES SOCIALS	
				
			ESPECÍFIQUES (Àrees)	GENERALS
Àrea de desenvolupament personal 	- Treballar l'autoestima i autoconcepte a fi que la persona tingui l'oportunitat de construir un concepte positiu propi i estableixi representacions mentals d'ella mateixa d'acord amb les seves fortaleeses. Una altra de les finalitats és que arribi a confiar amb ella mateixa i se senti segura, al mateix temps que arribi a projectar una perspectiva cap a l'exterior (és a dir, vers les altres persones) de forma més realista. - Treballar la història de vida a fi que la persona tingui l'oportunitat de clarificar els dubtes al voltant dels esdeveniments vitals i pugui ordenar-los de manera cronològica, facilitant l'acceptació i l'adaptació vers la mesura de protecció. Alhora, un altre objectiu és que arribi a projectar el seu futur i les seves expectatives, a fi de facilitar la seguretat amb si mateixa i evitar la incertesa. - Facilitar i reconèixer la capacitat d'adaptació als entorns i dinàmiques, a través de l'establiment d'unes rutines, hàbits, normes i límits, a fi que la persona s'adoni de les seves fortaleeses i alhora senti seguretat gràcies a la previsió dels ambients. Al mateix temps, un altre objectiu és que arribi a		- Facilitar l'estabilitat del sistema de protecció. - Afavorir un clima de confiança i seguretat. - Informar a les persones sobre el funcionament del centre i al voltant de la situació de protecció. - Oferir un suport emocional que afavoreixi l'autoestima, la identitat positiva i la resiliència. - Adoptar una comunicació oberta,	- Rebre els i les adolescents al CRAE de manera adequada. - Acompanyar i donar suport als/les adolescents. - o Ser una figura de referència i de resiliència. - o Trobar l'equilibri entre la proporció d'afectivitat i l'establiment de límits. - o Proporcionar un suport emocional i seguretat. - o Orientar i guiar els i les adolescents. - Garantir la cobertura de les necessitats bàsiques dels/les adolescents (en totes les àrees i contextos).

	tenir un sentiment de pertinença en aquests entorns, a través de la participació i la vinculació amb els mateixos i amb la identificació de figures de referència o iguals. - Treballar la capacitat d'autocontrol i la manera d'afrontar les situacions, valorant la capacitat de recuperació i el potencial per a prosperar fruit de les adversitats viscudes (la resiliència), així com fomentant les estratègies per a desenvolupar el locus de control intern i l'autonomia. - Comprendre els problemes de comportament com una manera d'expressar les pròpies necessitats, facilitant ambients acollidors i afectius en els quals la persona pugui expressar els seus pensaments, sentiments i emocions.	afectuosa i fluida al voltant de la història personal, les raons de l'acolliment, la perspectiva de futur, etc. - Acceptar, de manera incondicional, els i les adolescents. - Conèixer els àmbits en els quals es desenvolupen els i les adolescents (escolar, familiar, social, laboral, institucional...). - Adoptar una mirada sistèmica. - Actuar en els àmbits en els quals es desenvolupen els i les adolescents, a fi de facilitar la seva participació i el sentiment de pertinença.	○ Atendre, de manera directa, els i les adolescents. ○ Proporcionar una atenció individualitzada. ○ Afavorir el desenvolupament integral. ○ Estar atents/es a les necessitats. - Afavorir la participació activa dels/les adolescents (en els diferents contextos i entorns). ○ Planificar i desenvolupar l'acció socioeducativa conjuntament amb els i les adolescents, partint de la seva realitat personal, necessitats i potencialitats. ○ Tenir present la seva veu. ○ Considerar el seu interès superior. ○ Garantir el seu protagonisme. ○ Facilitar la presa de decisions.
--	--	--	---

Àrea social

- **Treballar la vinculació emocional** amb la persona, com a figures d'aferrament, a través de la confiança, l'afectivitat i la proximitat.
 - **Brindar oportunitats de relació** en l'entorn de la persona, reconeixent les seves habilitats socials i el seu esforç per a desenvolupar-les, amb la finalitat que arribi a relacionar-se amb un ventall de persones (adults/es i iguals), identifiqui les xarxes de suport (formals i informals) i se senti integrada i acceptada socialment.
 - **Valorar els trets significatius del vincle amb les persones de l'entorn** (en el passat i en el present), a fi que la persona arribi a diferenciar què és una amistat i què no ho és.
- Establir una vinculació emocional, com a element que proporciona seguretat.
 - Proporcionar nous models de relació, a través del bon tracte i una vinculació sana i positiva.
 - Proporcionar un suport social, el qual beneficia també en l'àrea emocional.
 - Afavorir la inclusió social.
 - Afavorir la implicació conjunta dels nens, nenes i adolescents del centre residencial.
 - Facilitar oportunitats per a establir noves relacions amb l'entorn.
- Promoure la implicació responsable.
 - Promoure la seva autonomia.
 - Fomentar la reflexió crítica.
 - **Potenciar les capacitats dels/les adolescents.**
 - **Adoptar una mirada capacitadora i possibilitadora, percebent i reconeixent les potencialitats i fortaleces dels/les adolescents.**
 - **Establir una relació d'ajuda possibilitadora.**
 - Adoptar una mirada optimista, resilient, positiva i realista.
 - Confiar amb els i les adolescents.
 - **Proporcionar unes altes i realistes expectatives.**
 - Conèixer els i les adolescents, per tal que puguin enriquir-se i

Àrea emocional

- **Identificar les emocions sentides en les situacions de la vida quotidiana i al voltant d'un/a mateix/a**, a fi de prendre consciència emocional a través d'un vocabulari que faciliti l'expressió.
- **Treballar estratègies de gestió emocional**, vinculades amb la identificació de les emocions i situacions, per tal d'afavorir el control de les emocions desagradables, la reestructuració cognitiva (la modificació dels pensaments negatius per als positius), l'autoregulació i el benestar personal.
- **Treballar estratègies de gestió emocional**, vinculades amb l'anàlisi dels conflictes, per tal d'afavorir la resolució dels mateixos de manera assertiva i constructiva.
- **Treballar la regulació emocional**, vinculada amb les emocions derivades dels fets ocorreguts en relació amb la separació familiar, a fi que la persona no se senti culpable i responsable dels mateixos.
- **Treballar la regulació emocional**, vinculada amb la història de vida, a fi que la persona assimili els seus propis sentiments en relació als canvis i situacions viscudes, així com arribi a identificar i valorar la manera amb la qual ha superat els fets més traumàtics.
- **Treballar la regulació emocional**, vinculada amb l'abandó del recurs de protecció, a fi que la persona pugui projectar el seu futur amb certesa i seguretat.
- Establir una vinculació emocional estreta.
- Promoure una relació positiva i de confiança que permeti als/les adolescents donar sentit a la història viscuda i alhora reparar el dany sentit.
- Proporcionar afecte o calidesa emocional.
- Brindar espais a través dels quals els i les adolescents puguin expressar els seus sentiments.
- Legitimar els sentiments dels/les adolescents, cercant un equilibri entre l'acceptació i la comprensió de les seves reaccions (fruit de les seves conèixer les seves fortaleses.
- **Respectar i promoure els drets i la dignitat dels/les adolescents i de les seves famílies.**
 - o Fer-los/les coneixedors/es, participis i informar-los/les.
- **Desenvolupar les competències, com a professionals de referència.**
 - o L'empatia.
 - o L'escolta activa.
 - o La comprensió.
 - o La coherència (amb un/a mateix/a i amb el projecte de centre).
 - o La prudència.
 - o La distància professional òptima (DPO).
 - o La proximitat.
 - o La privacitat.
 - o La comunicació (el diàleg significatiu).
 - o La resposta clara.
 - o La transparència.

		necessitats, desencadenades per la separació amb el nucli familiar). ○ Comprendre el significat que atribueixen als fets i les pèrdues. ○ Facilitar l'acceptació i l'afrontament dels fets.	○ La naturalitat. ○ La paciència. ○ L'objectivitat. ○ El bon tracte. ○ El respecte. ○ La implicació. ○ El compromís. ○ La motivació (vers un/a mateix/a i vers les altres persones). ○ La planificació. ○ La flexibilitat. ○ El control de les emocions.
Àrea cognitiva 	- Considerar les dificultats acadèmiques al mateix temps que es valoren i reconeixen els assoliments, esforços i èxits acadèmics, a fi de poder treballar els punts febles a través dels punts forts. - Potenciar les capacitats de la persona, vinculades amb les funcions executives (capacitat de concentració i d'atenció), a fi de facilitar l'adaptació als recursos educatius. - Potenciar les capacitats de la persona, vinculades amb la comprensió del lèxic (del llenguatge abstracte), facilitant el llenguatge utilitzat durant la vida quotidiana (més comprensiu i senzill) i recursos que permetin augmentar el lèxic.	- Identificar les necessitats, carències i fortaleces acadèmiques, amb la finalitat de desenvolupar programes educatius individuals. - Compensar les necessitats acadèmiques amb una finalitat educativa.	○ L'autoconfiança. ○ La capacitat d'adaptació. ○ La tolerància a la frustració. ○ La capacitat de resolució i identificació de conflictes. ○ La presa de decisions o negociació. ○ L'anàlisi de les situacions. ○ La capacitat crítica i d'autocrítica (l'acceptació de les crítiques o errors).

	- Valorar l'esforç, l'interès i la motivació de la persona per anar als recursos educatius, a fi de gestionar les situacions de frustració i de tensió.		○ El treball en equip (a nivell interdisciplinar i interinstitucional).
Àrea moral 	- Donar a conèixer i demostrar els drets i oportunitats de la persona, com a subjecte de drets i activa, a fi que tingui l'oportunitat de protegir-se, de regular les seves accions i de respectar els de les altres persones. - Treballar la integritat personal, a fi que la persona pugui actuar de manera coherent amb els seus pensaments, anhels, principis i valors, pugui reflexionar al voltant dels mateixos i plantejar-se reptes de futur. - Valorar el desig que té la persona de progressar i avançar per a poder-se integrar a la societat, facilitant oportunitats de participació i èxit en la mateixa.	- Establir normes, pautes i límits clars com a elements facilitadors de la resiliència. - Fer coneixedors i partícips als/les adolescents al voltant dels seus drets i responsabilitats, així com de les normes, des de la promoció.	○ La coordinació (amb l'equip educatiu, directriu i altres professionals externs). - Facilitar l'estabilitat del vincle amb els i les adolescents (la perseverança). - Tenir sentit de l'humor. - Desenvolupar la creativitat i imaginació. - Gestionar els recursos. - Formar-se de manera contínua.

BLOC 2- ESTRATÈGIES SOCIOEDUCATIVES EN L'ACOLLIMENT RESIDENCIAL

Com afavorim el model de desenvolupament positiu?

En aquest bloc es parteix de les estratègies socioeducatives que es contemplen en l'acolliment residencial, les quals guien l'acció socioeducativa desenvolupada en els Centres Residencials d'Acció Educativa. Aquestes estratègies es promouen en clau al desenvolupament personal i social dels/les adolescents. En aquesta línia, es desenvolupa la tutoria, el modelatge, la vida quotidiana, l'assemblea i el desenvolupament curricular (en específic el Projecte Educatiu Individualitzat -PEI-). En aquest cas, la implicació dels pares i mares també es considera una estratègia, a través de la qual es pot potenciar la participació i implicació dels mateixos al CRAE. No obstant això, aquesta estratègia es considerarà en el següent bloc.

A partir d'aquí, com a educadors/es socials, ens podem plantejar diferents qüestions:

**Com es pot
potenciar el
desenvolupament
positiu dels/les
adolescents?**

**Com es poden
treballar els factors
de risc i els factors
de protecció?**

LA TUTORIA

Característiques

- **Espai formal o no formal.**
 - Aprofita els diferents moments de la vida quotidiana per a brindar una atenció individualitzada i oportunitats de vinculació.

1

Orientacions

- **Facilita un clima (un espai) de confiança i acollidor → inicia les tutories de manera positiva.**
 - Proporciona una atenció directa i individualitzada.
 - Respecta l'espai de la persona i el seu temps.
 - Mantingues una distància adequada (ni massa propera, ni massa llunyana).
 - Parteix de la realitat personal de la persona.
 - Escolta de manera activa les verbalitzacions de la persona.
 - Dóna resposta als interrogants de la persona.

Com?

- Pregunta-li com està i/o com se sent.
- Pregunta-li què la fa feliç.
- Pregunta-li què la motiva.
- Personalitza els moments inicials, a través dels seus gustos i interessos (per exemple, amb alguna cançó, preguntant-li al voltant del seguiment dels seus hobbies, a través dels gustos en comú, en algun espai...).

Creativitat

2

- **Fes florir les capacitats i potencialitats de la persona.**

- Remarca i reforça els seus punts forts i fortaleces.
- Proporciona unes altes i realistes expectatives.
- Adopta una mirada optimista, resilient i positiva.
- Demostra la teva confiança amb ella.

Saps i pots fer-ho!

Crec amb tu i per això estic aquí.

3

- Promou i possibilita la participació activa de l'adolescent, com agent actiu.
 - Pacta les sessions de tutoria amb la persona.
 - Afavoreix la seva implicació activa en la presa de decisions, en relació al desenvolupament de l'acció socioeducativa.
 - Escolta, de manera activa, la seva veu.
 - Considera el seu interès superior.
 - Promou la seva implicació responsable, la motivació, la iniciativa i l'interès.
 - Adapta els recursos a les seves necessitats i preferències, a fi que tingui la possibilitat i oportunitat de participar.

I tu què en penses?
Què és el que vols?

Com?

- Informa a l'adolescent al voltant del seu dret de participació.
- Demostra a l'adolescent el seu dret a participar.
- Brinda l'oportunitat de què decideixi la manera de participar.
 - A través de l'escriptura, del dibuix, de recursos lúdics...
- Demostra que la seva veu es té en compte i té influència sobre les decisions que es prenen.

1

Què podem treballar? → Àrea de desenvolupament personal

- Ajuda a desenvolupar l'autoestima i l'autoconcepte.
 - És transcendental que la persona sigui conscient de les seves forteses.
 - És important parlar sobre les dificultats que té la persona, per tal de poder-les acceptar i treballar.

Ajuda-la a descobrir

Qui sóc jo?
Com sóc jo?

Què penso
i sento
sobre mi?

Com em perceben
les altres persones?
Què em diuen? Com
m'afecta el que em
diuen?

Autoacceptació

Autoimatge
positiva

Estima

Tinc dificultats en... però PUC...

Per a sentir-me bé

Per a superar les dificultats

Per a aconseguir reptes

- Ajuda a enfortir la identitat de la persona.
 - Qui sóc jo?

Com?

- Pots crear una història de vida, conjuntament amb la persona.
 - El meu passat (orígens, experiències i records).
 - El meu present (esdeveniments i fets rellevants).
 - El meu futur (expectatives).

(Jiménez et al., 2010)

• Què permet la història de vida?

- Donar resposta a les necessitats que sorgeixen fruit de la separació familiar i de l'estada en el sistema de protecció.
 - Donar importància i valor a les pèrdues, així com valorar els suports actuals.
- Desenvolupar un sentiment de pertinença i una identitat positiva (un sentiment positiu propi).
 - Desenvolupar una imatge positiva, la confiança amb un/a mateix/a, l'acceptació, la valoració i l'estima.
 - Enfortir l'autoconcepte i l'autoestima positius.
 - Desenvolupar la resiliència (demostrant més resistència a les adversitats).
- Donar continuïtat a l'experiència vital, establint una seqüència lògica i cronològica dels esdeveniments i reduint les ruptures en el relat personal.
 - Vincular les experiències del passat amb les del present i amb les del futur.
- Comprendre i donar sentit a fets significatius del passat i afrontar els sentiments derivats dels fets (com per exemple transicions familiars).
 - Treballar els sentiments de tristesa, culpabilització i responsabilització dels fets ocorreguts en relació amb la separació familiar.
- Sentir-se implicat/da en la planificació de la pròpia vida, projectant el propi futur.

(Jiménez et al., 2010)

A més de la projecció del futur en relació a l'abandó del recurs de protecció, cal considerar la importància del propòsit vital i la iniciativa personal en l'àmbit acadèmic i professional, per tal de facilitar l'atenció i concentració.

- Què hem de tenir en compte en el moment de treballar la història de vida?
 - Esdevenir persones de referència (models).
 - Fomentar la participació activa i el protagonisme de l'adolescent, com a subjecte actiu.
 - Permetre la participació de persones significatives (progenitors, familiars...).
 - La comunicació verbal i no verbal (la mirada, el contacte físic o afectiu, la veu, les expressions i els gests, i la postura corporal).
 - Facilitar una comunicació assertiva.
 - Fer evidents els aspectes positius de la persona i valorar com ha anat superant les adversitats.
 - Proporcionar estabilitat, afecte i compromís.
 - Promoure un clima segur i una relació de confiança, a fi de possibilitar l'expressió de sentiments relacionats amb la història vital.
 - Ajudar a expressar els sentiments, les impressions, emocions, expectatives i temors.
 - Considerar el seu moment evolutiu i la seva situació.
 - Facilitar la desculpabilització.
 - Normalitzar els seus sentiments.
- Expressa les fortaleces de la persona i valora com ha anat superant les adversitats.**

·T'entenc...
·Entenc que...
·Jo en aquesta situació hauria...
·Però vas afrontar-ho de manera positiva, perquè...
- Escotar, de manera activa, els sentiments, emocions i pensaments que transmet.
 - Mostrar empatia i acceptació vers els seus sentiments.
 - Gestionar els silencis.
 - Ajudar a ordenar els esdeveniments vitals, a comprendre i donar sentit a la història de vida.
 - Adoptar una perspectiva temporal i biogràfica.
 - L'acceptació, el respecte i la transmissió d'un missatge càlid, respectuós i positiu.
 - No emetre judicis de valor.
 - Adaptar la intervenció als gustos, interessos, preferències, necessitats, característiques personals i ritme de la persona.
 - Adaptar els recursos a les seves capacitats i necessitats.
 - Desenvolupar la creativitat i imaginació, considerant la perspectiva lúdica (utilització de vídeos, imatges, escrits, records, objectes...).
 - Garantir la confidencialitat.

(Jiménez et al., 2010)

- Facilita l'adaptació i integració de la persona al centre residencial.
 - Proporciona un ambient acollidor, segur i estable.
 - Equilibra la transmissió d'afecte amb els límits, normes, valors, hàbits i rutines (el qual dóna seguretat i facilita l'autonomia, l'autocontrol i l'autoregulació).
 - Possibilita que se senti identificada, responsable i partícip.
 - Facilita un ambient previsible.
 - Reconeix els seus assoliments en relació a l'adaptació als entorns i dinàmiques del centre, així com en relació a les adversitats superades.
 - Proporciona-li la informació necessària.

2

Què podem treballar? → Àrea emocional

- Facilita la identificació i expressió dels sentiments i emocions de la persona, a fi que prengui consciència emocional i desenvolupi el seu vocabulari.
- Proporciona els recursos adaptats necessaris.
- Legitima els seus sentiments i emocions.
- Ajuda a treballar estratègies de gestió emocional.

A qui puc
demanar
ajuda?

Parar

Com em vaig sentir?

Pensar/respirar

Què vaig pensar?

Actuar

Com ho vaig
afrontar/superar?

Anàlisi d'una situació → possibles solucions (constructives i assertives)

Control d'emocions desagradables → modificació de pensaments negatius

Autoregulació

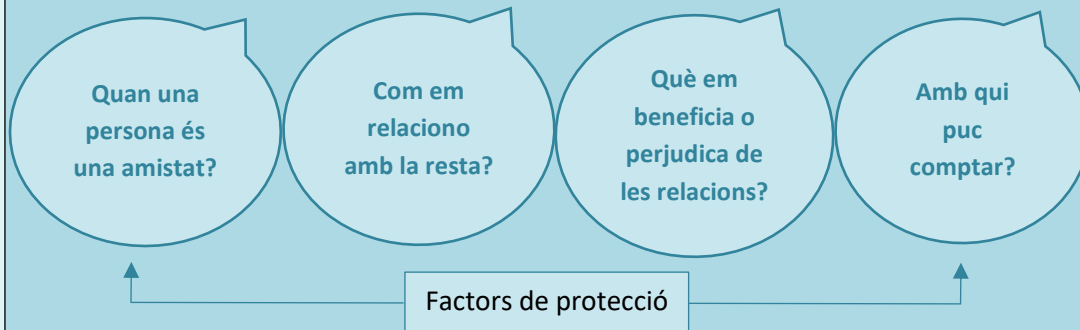
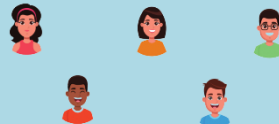

3

Què podem treballar? → Àrea social

- Facilita la construcció del vincle, com a figura d'aferrament, a través de la confiança, l'afectivitat i la proximitat.
- Escolta les preferències de la persona, pel que fa al contacte i vincle amb les figures significatives.
- Permet i promou la creació del vincle amb altres persones.
 - Brinda oportunitats de relació en el seu entorn (família, comunitat, escola i grup d'iguals).
 - Reconeix i fortifica les seves habilitats socials.
 - Ajuda-la a identificar les xarxes de suport formals i informals.

4

Què podem treballar? → Àrea cognitiva

- Reconeix els assoliments, esforços i èxits acadèmics de la persona.
- Considera i escolta les seves dificultats acadèmiques.
 - Permet que expressi els seus temors o frustracions, per tal que pugui arribar a controlar i gestionar la impulsivitat.
- Ajuda-la a cercar possibles solucions, a través de les seves capacitats i interessos.

Quin és el seu propòsit en l'àmbit acadèmic i professional?

 - Per exemple, tècniques d'estudi, l'organització de les tasques acadèmiques, el reforç escolar i activitats extraescolars (el qual pot afavorir la integració i èxit escolar).
- Crea recursos, conjuntament amb la persona, a fi de desenvolupar les capacitats cognitives.
 - Material adaptat, per a mantenir l'atenció i concentració o bé per augmentar i/o enriquir el lèxic (com per exemple, a través dels pictogrames o la lectura fàcil).
 - Suport professional i/o dels companys i companyes.
 - La seqüència de diferents passos, per tal d'assolir determinades tasques (en relació a les funcions executives), de manera que sigui generalitzable a altres contextos.

L'ASSEMBLEA

Característiques

- Espai de participació pels/les adolescents.
 - Tenen dret a participar i a conèixer com la seva veu serà considerada.
- Espai autogestionat pels/les adolescents.

Orientacions

1

ESPAI

Com se senten en l'espai?

- Espai còmode i tranquil.
- Espai escollit pels/les adolescents, en línia amb els seus interessos.
- Espai segur, on es poden expressar lliurement els pensaments, emocions i sentiments.
- Espai que permet ubicar les persones de manera igualitària, sense jerarquies o diferències.
- Espai inclusiu, on diferents formes de participació hi tenen cabuda.
 - Per exemple, els Sistemes Alternatius o Augmentatius de la Comunicació (SAAC) i altres mecanismes confidencials.

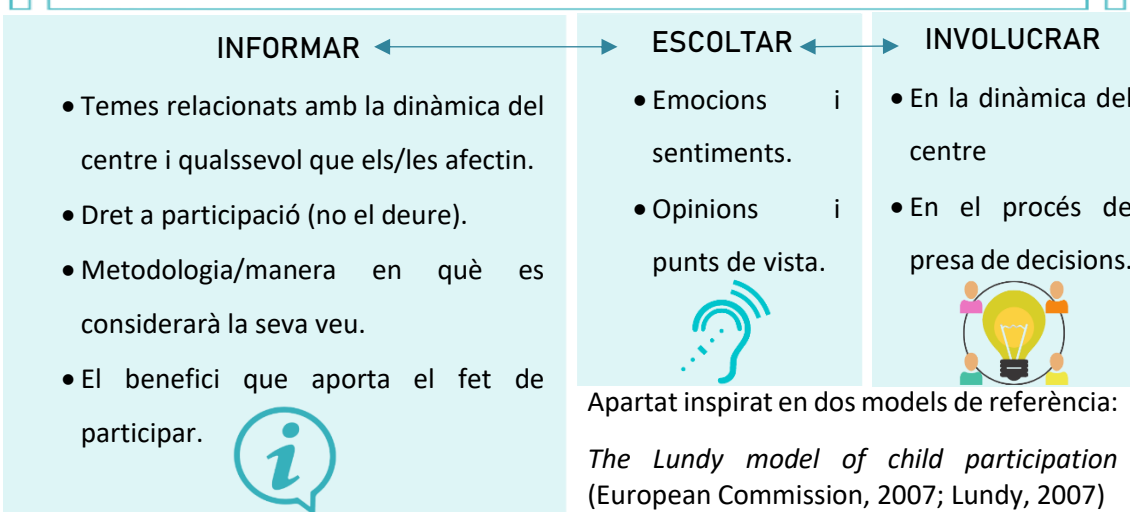
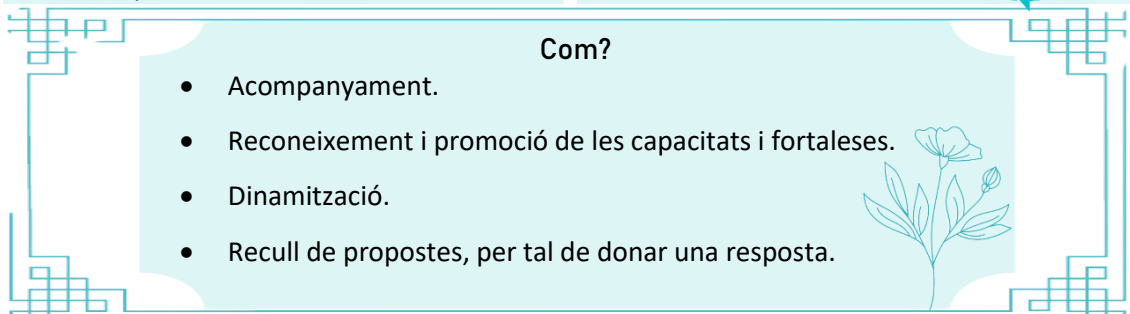
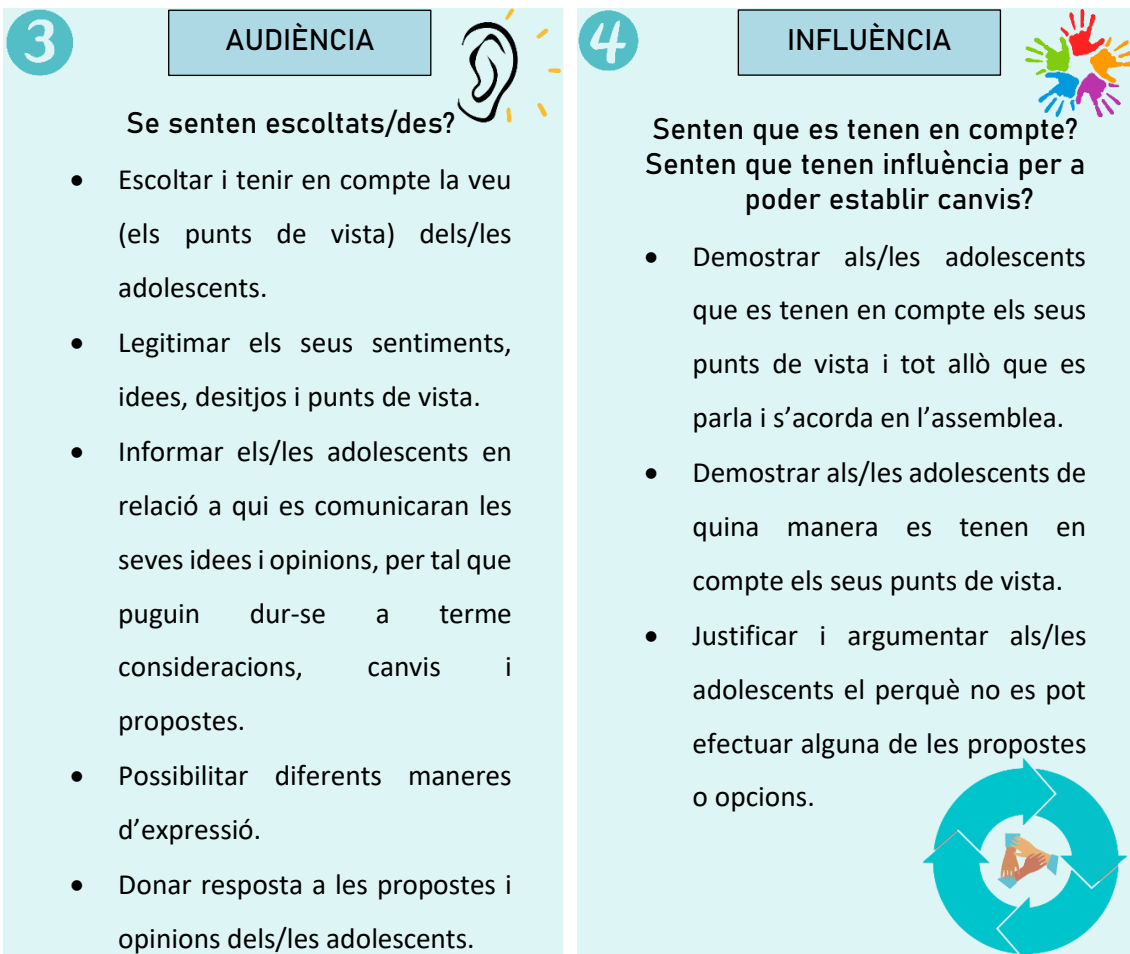
2

VEU

Senten que poden expressar-se?

- Els/les adolescents poden expressar els seus sentiments, pensaments i opinions.
- Els/les adolescents són participants de les propostes o decisions en relació amb la dinàmica del centre residencial.
- Els/les adolescents decideixen com volen participar, així com el funcionament o metodologia de l'assemblea.
 - Com es decideixen els temes o qüestions a parlar.
 - Els rols i la funció de cada membre.
 - La manera de traslladar les propostes als/les professionals.
 - La normativa de l'assemblea.
- Es pot utilitzar un objecte com a símbol de "torn de paraula", per tal de fomentar el respecte.

Apartat inspirat en dos models de referència:

The Lundy model of child participation (European Commission, 2007; Lundy, 2007)

Model of Meaningful Participation (Middel et al., 2020)

1

Què podem treballar? → Àrea de desenvolupament personal

- Ajuda a desenvolupar l'autoestima i l'autoconcepte positius, a través de la participació, la promoció i el reforç de les capacitats.
- Possibilita que la persona se senti segura i pugui adaptar-se al centre residencial, gràcies a l'ambient previsible (en haver estat informada i partícip de les dinàmiques del centre, així com en l'elecció de determinats assumptes).
- Facilita que la persona tingui un sentiment de pertinença al centre residencial, conjuntament amb els seus companys i companyes.
- Promou que la persona pugui controlar el propi comportament i pugui autoregular-se, a través del coneixement de les normes i límits (dels quals ha estat partícip i s'hi ha sentit identificada).

2

Què podem treballar? → Àrea emocional

- Facilita l'expressió de les pròpies emocions i sentiments relatius a l'experiència en el recurs de protecció.
- Possibilita la regulació de les pròpies emocions, a través de la consciència dels propis actes i la cerca de solucions compartides.

3

Què podem treballar? → Àrea social

- Ajuda que la persona formi, mantingui i enforteixi el vincle amb els i les professionals.
- Ajuda que formi, mantingui i enforteixi el vincle amb els/les iguals.
 - Treballa les habilitats socials en l'assemblea, a través de la relació amb els/les iguals.
 - Promou les dinàmiques de grup, per tal de treballar les habilitats socials.
 - Facilita que els/les participants comparteixin coneixements i propostes.
 - Ajuda que els/les participants prenguin les decisions de manera conjunta i consensuada.
 - Possibilita que els/les participants estableixin rols que permetin adoptar un paper actiu i complementari amb les altres persones, de manera que arribin a adonar-se que la cooperació és necessària i enriquidora.

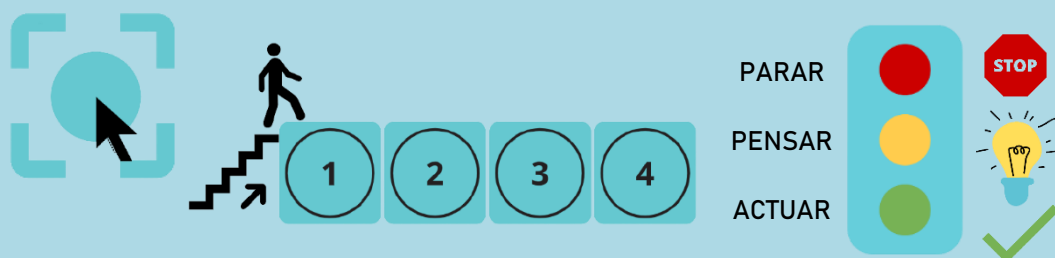

4

Què podem treballar? → Àrea cognitiva

- Promou les capacitats cognitives dels/les adolescents.
 - Ajuda a crear recursos o suports (visuals o auditius) que facilitin la seva atenció i concentració durant el moment de l'assemblea, evitant estímuls innecessaris.
 - Ajuda a formar una seqüència de passos per assolir una acció, a fi que puguin retenir-los en la memòria i generalitzar-los als entorns de la seva vida quotidiana.
 - En relació a determinats coneixements i idees.
 - En relació a la presa de decisions (i a la revisió de les mateixes).
 - En relació a les alternatives davant d'un conflicte (les solucions constructives).
 - En relació a la regulació de la impulsivitat, per tal d'adaptar-se a la dinàmica del centre i a altres entorns de la seva vida quotidiana.

5

Què podem treballar? → Àrea moral

- Promou i demostra els drets i oportunitats dels/les adolescents.
 - Facilita que coneguin els seus drets, a fi que puguin protegir-se a si mateixos/es i alhora respectin els de les altres persones.
 - Facilita que coneguin les seves oportunitats, a fi que puguin desenvolupar les seves competències com agents actius/ves.
 - Possibilita que donin sentit, reflexionin i s'identifiquin amb els límits, normes i valors del centre residencial.

Protecció → Provisió → Participació

Fem-ho possible!

EL MODELATGE

Característiques

- El modelatge consisteix en prendre consciència del fet que un/a adolescent ens pren com a referents. Com a figures de referència i models, podem actuar en conseqüència, brindant un model positiu que beneficiï a l'educand.
- Aquesta estratègia es pot treballar des de la perspectiva del/la tutor/a de resiliència.
 - El/la tutor/a de resiliència és una proposta que reuneix les característiques d'un/a professional promotor/a de la resiliència. En aquesta línia, promou el procés resilient dels/les adolescents mitjançant la relació entre ambdós. A través del vincle, es converteix en una persona de referència, en un model.

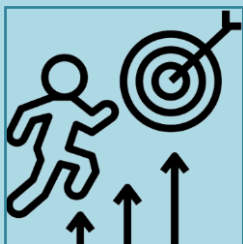
1

Orientacions: com aplicar el modelatge?

- **Sigues una persona de confiança.**
 - Mostra't propera i transparent.
 - Sigues coherent entre el que penses, dius i fas.
- **Equilibra l'afecte amb els límits, els quals proporcionin seguretat.**
- **Transmet un exemple positiu.**
 - Influencia a la persona, de manera positiva, en el seu procés de canvi.
 - Demostra maneres de ser, d'estar i de fer positives: hàbits (físics, d'higiene, afectius, socials...), valors, patrons de conducta, maneres de relacionar-se i comunicar-se, competències o habilitats en relació a la intel·ligència emocional, etc.
 - Defensa l'equitat de gènere (la perspectiva de gènere), a través de les teves accions.
- **Dóna suport a la persona, a fi que pugui formar, trobar i definir la seva identitat.**
 - Ofereix un suport emocional que afavoreixi la seva autoestima i identitat positiva.
 - Ajuda a trobar resposta als seus interrogants, els quals poden esdevenir dels canvis que es produeixen durant l'etapa de l'adolescència.

- Orienta-la en relació a la sexualitat sana i positiva per al seu desenvolupament, des d'una mirada neutra i sense tabús. Permet que la persona pugui descobrir la diversitat de maneres d'expressar la sexualitat, com a font de benestar i d'autoestima, sense identificar-la merament amb el coit sinó en el plaer sexual i en les potencialitats de la persona.
- Propostes per a considerar (Oliva, 2015):

El propòsit a la vida (Will Damon)

- Definir accions i plans de futur és significatiu per tal de desenvolupar la identitat personal.
- El propòsit vital està relacionat amb una major capacitat d'adaptació i d'afrontament de reptes i adversitats; així com amb el desenvolupament de valors com la integritat.
- El fet d'adoptar una visió de futur pot promoure l'optimisme.

La iniciativa personal (Reed Larson)

- La iniciativa personal és una motivació intrínseca (que té una continuïtat en un període de temps prolongat) que pot facilitar el compromís, l'atenció, la concentració i l'esforç cap a un objectiu o repte personal.
- Pot facilitar el desenvolupament positiu de l'autoestima, sentiments d'autocontrol de la pròpia vida i la identificació d'aspiracions que es volen assolir.

(Oliva, 2015)

2

Orientacions: què diu el model de desenvolupament positiu?

- La resiliència és l'adaptació que una persona fa davant les adversitats.
- Cal situar el focus en els factors de protecció de la persona, els quals poden protegir-la davant de les adversitats.

(Oliva, 2015)

Com?

- Sigues una persona de referència (una guia) i ofereix models positius.
- Possibilita el descobriment de les fortaleces i el desenvolupament dels interessos i/o anhels dels/les adolescents.
- Estableix una vinculació amb l'entorn dels/les adolescents, a fi de promoure conjuntament el seu desenvolupament positiu.

3

Orientacions: què diu la proposta del/la tutor/a de resiliència?

- La relació educativa (el vincle) permet que un/a educador/a social es converteixi en un model, en una persona de referència.

(Costa et al., 2014)

Com?

- Adopta una mirada capacitadora i possibilitadora envers els/les adolescents, percebent les seves potencialitats i fortaleces.
- Creu en el canvi dels/les adolescents, des de l'optimisme i des d'una perspectiva de confiança.
- Promou expectatives realistes i equilibra la responsabilitat o exigència amb l'afecte, considerant els/les adolescents com a protagonistes del seu procés de vida.

UNA MIRADA RESILIENT

- Adopta una mirada positiva.
- Accepta a la persona, partint de la seva realitat (els seus punts forts i febles).
- No emetis judicis de valor.
- Dóna l'oportunitat a la persona per tal que representi o dissenyi el seu futur, sense que estigui condicionada pel seu passat, i proporciona oportunitats de canvi (des de la responsabilitat).

EL DIÀLEG SIGNIFICATIU

- Estableix una comunicació educativa que promogui el creixement i la transformació personal.
- Escolta de manera activa, acompanya i respecta les verbalitzacions de la persona, quan expressa les seves experiències, sentiments i pensaments.
- Ajuda a donar sentit i trobar nous significats en relació la història vital de la persona.

L'AFECTIVITAT

- Considera la relació afectiva com un element que aporta seguretat.
- Possibilita la creació i manteniment del vincle educatiu.
- Permet que el vincle ajudi a la persona a descobrir les seves fortaleces.
- Estableix un contacte afectuós amb la persona i mostra-li comprensió (pel que expressa i pel que no expressa de manera oral, però sí a través de les seves accions o conductes).

LA PERSONA COM UN TOT

- Entén a la persona com un sistema obert, inestable o imprevisible.
 - Entén a la persona des de diferents perspectives i considerant el seu entorn.
 - Un/a educador/a i un/a adolescent pot aprendre, reaprendre i desaprendre per a entendre el seu context i a la resta.
- Apartat inspirat en Costa et al. (2014).

La proposta de Grotberg entorn de la resiliència (Grotberg, 1995).

- Identificar, conjuntament amb la persona:

Jo tinc	Jo sóc/estic
• Relacions de confiança que li donen suport, hi confien i li mostren afecte. • Persones que marquen límits i normes, evidenciant-ne el sentit i reforçant les conductes positives, sense emetre accions que poden perjudicar-la. • Models positius i de referència, a nivell conductual i moral, que l'ajuden a buscar alternatives per a fer les coses de manera positiva. • Persones que l'apoderen, creuen amb ella, l'animen i s'adapten al seu ritme perquè sigui autònoma. • L'accés a recursos (salut, educació, benestar i seguretat...) o persones que permeten satisfer les seves necessitats bàsiques.	• Què senten per ella les persones amb qui té un vincle o relació. • Com demostra la seva estima per a les altres persones i com s'identifica amb el malestar d'aquestes. • Què li agrada d'ella mateixa (autoconcepte) i com se sent a partir del que és i del que pot arribar a ser o a fer. • De quina manera es responsabilitza i accepta els seus actes i conseqüències, de manera autònoma (autocontrol). • De quina manera se sent segura de que tot anirà bé, amb un sentiment de confiança.
Jo puc	
• La manera d'expressar els seus sentiments, emocions i pensaments a les altres persones i escoltar-les activament quan li verbalitzen o interactuen amb ella. • La manera de trobar estratègies per a resoldre els seus problemes, a través de solucions compartides. • La manera de controlar, reconèixer i expressar els sentiments quan té el desig de fer quelcom que no és positiu, considerant els drets de la resta i els propis. • La manera de conèixer quan és el moment més adequat per a parlar amb algú o realitzar una acció determinada, a través de la consciència del seu temperament i el de la resta de persones. • El fet de demanar ajuda i expressar les preocupacions a les relacions de confiança quan ho necessita.	

La proposta de Grotberg adaptada als/les educadors/es socials (creació pròpia).

Jo tinc	Jo sóc/estic
• Professionals al meu entorn als/les quals els puc traslladar el que sento i a través dels/les quals puc donar sentit a l'acció socioeducativa. • Uns coneixements, aprenentatges i estratègies que em permeten adaptar als/les adolescents. • Valors que em permeten actuar com a model de referència. • Capacitats i competències per a acompanyar a les persones durant el seu procés de creixement i de canvi. • Estratègies que faciliten la participació de les persones. • La voluntat de brindar espais informals a les persones, a fi d'establir un diàleg constructiu. • La capacitat d'allunyar-me d'una situació si estic aclaparat/da i reprendre-la més tard, si és el cas.	• Un model de referència que proporciona confiança i seguretat a les persones. • Un/a educador/a social competent que vetlla per al benestar dels/les adolescents. • Un/a educador/a social que accepta els seus errors, ja que l'ajuden a enfortir-se i apoderar-se com a professional. • Un/a educador/a social que brinda confiança, que és proper/a i que creu amb els/les adolescents. • Un/a educador/a social que està disposat/da a reforçar les fortaleces de les persones. • Un/a educador/a social que escolta activament a les persones i adopta una comunicació (verbal i no verbal) assertiva.
Jo puc	
• Aplicar els coneixements, aprenentatges i estratègies que sé en l'acció socioeducativa en benefici dels/les adolescents. • Adaptar-me a les necessitats i potencialitats de les persones. • Demostrar maneres de ser, d'estar i de fer positives i constructives. • Animar a les persones, a fi que s'esforcin i lluitin per aconseguir els seus somnis. • Equilibrar l'afecte amb els límits, a fi de proporcionar una estructura clara. • Ajudar les persones a què trobin la seva identitat i resolguin els seus interrogants. • Trobar alternatives constructives als conflictes, conjuntament amb les persones. • Utilitzar l'humor com a estratègia educativa.	

LA VIDA QUOTIDIANA

Característiques

- La vida quotidiana es refereix a tot el que envolta a l'adolescent de manera diària i a les accions, dinàmiques o rutines que realitza.
- És un espai de temps que l'adolescent viu al centre del sistema de protecció i que representa el fonament de l'acció educativa residencial.

1

Orientacions

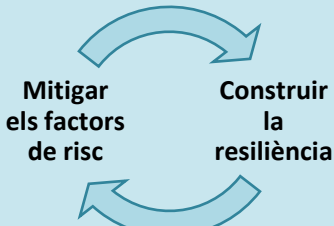
- **Promou la normalització en el Centre Residencial d'Acció Educativa.**
 - Facilita que els/les adolescents puguin adaptar-se a nous entorns i dinàmiques que no tenen integrades en la seva vida quotidiana.
 - Promou la integració d'hàbits d'autonomia (llevar-se, fer els àpats, les tasques de la llar, utilitzar el transport...), mitjançant la realització de tasques individuals i comunes del centre, i la implicació en la vida quotidiana i en les seves dinàmiques.
 - Vetlla perquè les normes i rutines siguin flexibles, segueixin criteris educatius i pedagògics i promoguin el desenvolupament positiu fruit de la seva intencionalitat.
- **Converteix la vida quotidiana en un context educatiu continu, en el qual hi hagi un clima agradable, de respecte i de confiança per als/les adolescents.**
 - Facilita que visquin en un entorn segur i estimula les seves relacions interpersonals i la convivència, a fi que puguin participar de manera real en el context residencial.
 - Integra els objectius establerts al PEI, utilitzant l'observació com a eina transcendental a l'hora de realitzar el diagnòstic.
 - Promou activitats lúdiques o educatives que permetin que les persones enriqueixin i enforteixin el seu vincle amb la resta.
- **Valora la vida de fora del centre residencial com un aspecte primordial per als/les adolescents i com una oportunitat de desenvolupament.**
 - Integra les sortides a l'entorn en la dinàmica del centre, aprofitant els compromisos administratius (gestions mèdiques...), les activitats lúdiques, culturals, educatives o extraescolars i les sortides de manera autònoma, entre altres.
 - Facilita que puguin descobrir i participar en la comunitat.

Apartat inspirat en Avellaneda et al. (2012); Ciurana (2016).

Roda de Henderson i Milstein (Henderson & Milstein, 2003), adaptada als CRAE.

Mitigar els factors de risc	Construir la resiliència
1- Enriquir els vincles - Promoure les relacions interpersonals i la vinculació positiva amb les persones significatives i referents de l'adolescent. 2- Fixar límits clars i fermes - Pactar i deixar clares, des d'una actitud afectiva, les expectatives conductuals (els límits i normes) i els motius de les mateixes (el perquè de les pautes educatives). 3- Ensenyar habilitats per la vida - Treballar habilitats en relació al procés de transició a la vida adulta i al desenvolupament personal. - Promoure al centre residencial la relació cooperativa entre els/les adolescents i també amb l'entorn dels/les mateixos/es. - Possibilitar que al centre residencial els/les adolescents verbalitzin els seus pensaments, prenguin decisions de manera crítica, resolguin els conflictes i determinin els fins compartits que volen assolir.	1- Brindar afecte i suport - Acompanyar i acceptar de manera incondicional a la persona, sense que estigui condicionada pels seus fets. - Brindar oportunitats significatives per al desenvolupament positiu, partint de les fortaleces personals. 2- Establir i transmetre expectatives elevades - Creure de manera incondicional amb la persona, partint de la seva realitat i de les seves fortaleces, així com proporcionant unes expectatives altes i realistes. 3- Brindar oportunitats de participació significativa - Promoure la implicació de la persona al centre residencial en el disseny i planificació d'activitats o projectes. - Proporcionar i donar abast a la informació necessària. - Possibilitar l'expressió de sentiments, emocions i pensaments en relació a les decisions del centre. - Fomentar la responsabilització, l'autogestió, l'apoderament i el protagonisme en el procés de canvi de la persona en tot allò que l'afecti.

Resiliència

EL PEI

Característiques

- El Projecte Educatiu Individual (PEI) és un document o instrument tècnic que té la funció de facilitar i especificar l'atenció individualitzada que es desenvolupa amb un infant o adolescent, així com de planificar com es durà a terme la intervenció socioeducativa.
- Aquest document és elaborat pels/les tutors/es dels/les adolescents i s'estructura en la línia de donar resposta a les seves necessitats.
- En el PEI s'estableixen els objectius que es volen aconseguir en els diferents àmbits: àmbit sociofamiliar, àmbit emocional i relacional, àmbit intel·lectual i d'aprenentatges, àmbit de la vida quotidiana i àmbit del desenvolupament físic.
- A través de la seva estructura es desenvolupa el diagnòstic, s'estableixen els objectius als quals es pretén arribar, la metodologia que s'utilitzarà, les activitats que es realitzaran, els recursos que s'utilitzaran, la temporalitat de la intervenció educativa i la respectiva avaluació i seguiment.

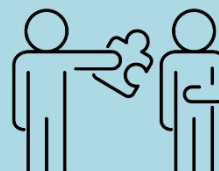
(Fernández et al., 2011; Pérez, 2015)

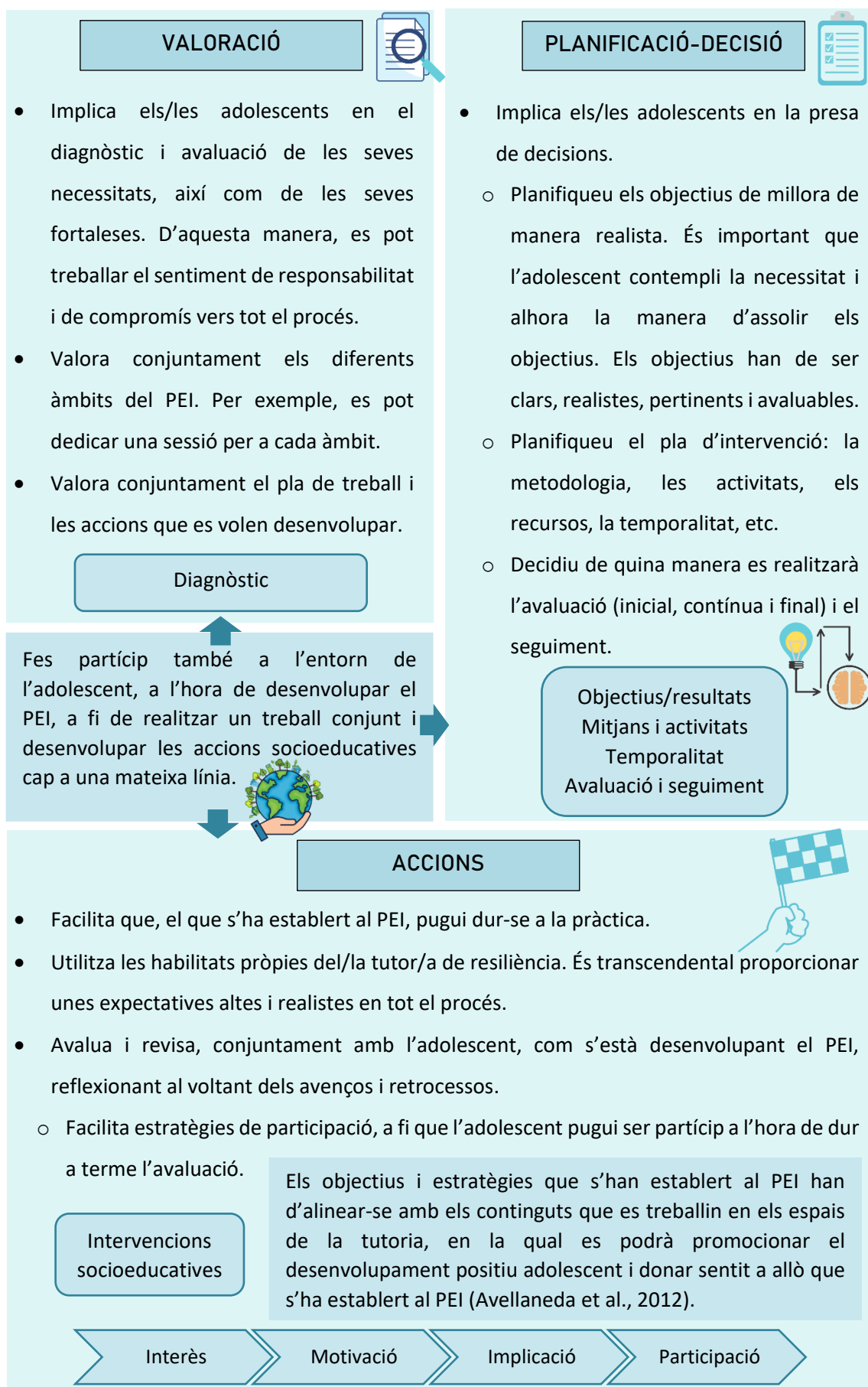

1

Orientacions

- Desenvolupa el PEI conjuntament amb l'adolescent, de manera que sigui partícip de manera activa i protagonista d'aquest.
 - Mantingues una relació directa i de proximitat.
 - Brinda una atenció individualitzada a l'adolescent.
 - Utilitza el diàleg com a eina educativa, a través d'una comunicació assertiva.
 - Orienta i guia a la persona, en clau al seu desenvolupament.
 - Facilita que totes les decisions es prenguin conjuntament amb l'adolescent.
 - Cerca metodologies i estratègies de participació que s'adaptin a la realitat de cada adolescent, tals com les materials i visuals.

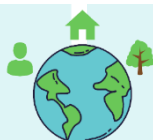

Apartat inspirat en Avellaneda et al. (2012); Balsells (2013); Fernández et al. (2011).

- Al bloc 1 es fa èmfasi als factors de risc i factors de protecció que poden presentar els/les adolescents que es troben en el sistema de protecció. A partir d'aquests, s'estableix de cada àrea un seguit d'elements que podem treballar com a professionals, conjuntament amb aquests/es joves.
- En aquest cas, centrarem la mirada en els/les adolescents, de manera que identificarem quins són aquells objectius que han d'aconseguir per a desenvolupar-se de manera positiva.
- Ambdós blocs són totalment complementaris, per tant, cal adoptar una doble mirada que ens permeti brindar un rol actiu als/les adolescents. Per a fer-ho, fusionarem les àrees establertes en el bloc 1 i les àrees que acostumen a trobar-se en un PEI.

ÀMBIT SOCIOFAMILIAR

- Diferenciar els tipus de vinculacions emocionals respecte a les persones de l'entorn.
- Establir vincles positius amb persones significatives (amb la xarxa de suport formal i informal).

ÀMBIT EMOCIONAL I RELACIONAL

- Construir un concepte positiu realista a través de les pròpies fortaleses.
- Descobrir la identitat personal a través de la comprensió, de manera cronològica, dels esdeveniments passats, presents i futurs.
- Identificar les pròpies emocions en les situacions de la vida diària.
- Gestionar els sentiments derivats de la separació familiar, a través de la identificació de les pròpies emocions.
- Gestionar els sentiments derivats de l'experiència o bé de l'abandó del recurs de protecció, a través de la identificació de les pròpies emocions.
 - Resoldre els conflictes, de manera assertiva, a través del control del propi comportament.

ÀMBIT INTEL·LECTUAL I D'APRENENTATGES

- Adaptar-se a la dinàmica dels recursos educatius, a través de la capacitat d'atenció/concentració.
- Reconèixer els assoliments escolars, a partir de les dificultats acadèmiques.

ÀMBIT DE LA VIDA QUOTIDIANA

- Adaptar-se a entorns/dinàmiques no integrades, a través d'un ambient previsible.
 - Integrar noves rutines, hàbits, normes, límits i/o valors, a través d'un sentiment d'autoresponsabilització.
- Adquirir habilitats entorn de la transició a la vida adulta, a través de la realització de tasques de la vida quotidiana del centre.

ÀMBIT DEL DESENVOLUPAMENT FÍSIC

- Mantenir uns hàbits saludables.
 - Fer exercici físic regularment.
 - Seguir una alimentació adequada.
 - Reflexionar sobre la importància de la salut física.
- Mantenir uns hàbits saludables en relació a la sexualitat.
 - Conèixer els diferents tipus d'anticonceptius.
 - Identificar situacions de risc en les relacions sexuals.
 - Descriure elements de protecció en les relacions afectives.
 - Reflexionar sobre la importància de la salut sexual.
- Mantenir uns hàbits d'higiene.
- Desenvolupar la pròpia identitat.

RECORDA:

El PEI engloba tots els àmbits de la persona i, per tant, també fa èmfasi als seus actius externs: la família, l'escola, el grup d'iguals i la comunitat. Convé recordar que, des del model de desenvolupament positiu, a partir dels actius externs es poden promoure les competències personals (els actius interns).

L'adolescent pot florir quan les seves fortaleeses o recursos interns s'alineen amb els externs.

BLOC 3- UNA MIRADA SISTÈMICA I UN ENFOCAMENT ECOLÒGIC DAVANT LA REALITAT DELS/LES ADOLESCENTS: ELS ACTIUS EXTERNS

Com acompanyem en el context per a promocionar el desenvolupament positiu?

En aquest bloc es pren de referència l'entorn dels/les adolescents, des d'una perspectiva sistèmica i des d'un enfocament ecològic.

L'objectiu d'aquest bloc és adonar-se de quina manera els actius externs (la família, l'escola, el grup d'iguals i la comunitat) poden promoure les competències personals. D'aquesta manera i en la línia del model de desenvolupament positiu, s'adoptarà una mirada que permeti vincular els factors de risc i de protecció dels/les adolescents conjuntament amb els elements de l'entorn que poden fomentar el desenvolupament positiu.

A partir d'aquí, com a educadors/es socials, ens podem plantejar diferents qüestions:

Com es pot adoptar una mirada sistèmica i un enfocament ecològic davant de la realitat de cada adolescent?

De quina manera podem acompanyar els/les adolescents per afavorir els actius externs?

De quina manera l'entorn dels/les adolescents pot afavorir el seu desenvolupament positiu?

RECORDA:

Des del model de desenvolupament positiu, el fet de **promocionar els recursos i oportunitats del context** no només afavoreix el desenvolupament de les competències, sinó també la resistència als factors de risc i la prevenció de problemes.

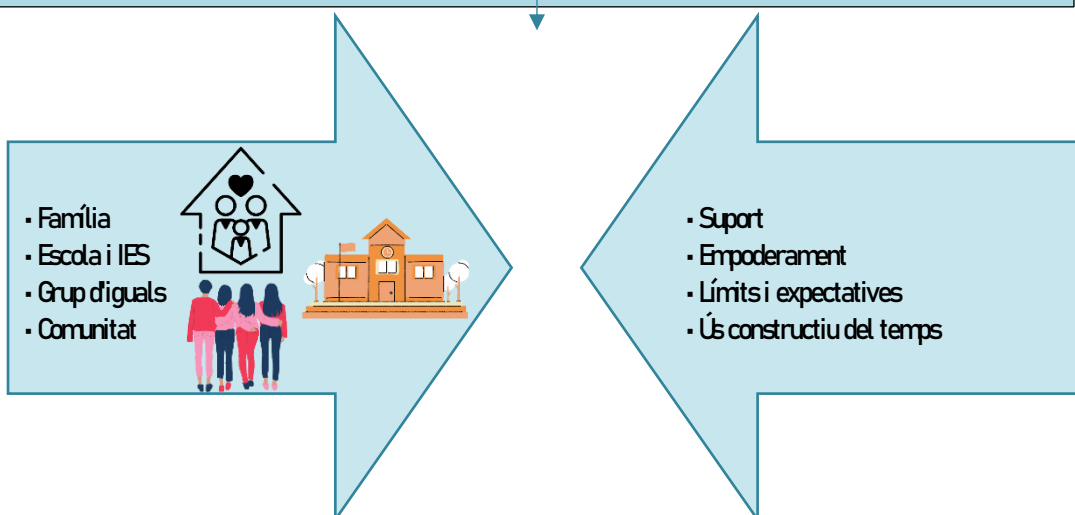
ELS ACTIUS EXTERNS

Característiques

- Els/les adolescents poden desenvolupar les seves competències a través dels contextos en els quals interactuen, en els quals hi ha oportunitats significatives.
- A través de les seves competències i habilitats, així com de la interacció saludable amb l'entorn, es pot afavorir el seu desenvolupament positiu i poden contribuir de manera significativa en la societat. Per tant, per tal d'afavorir el desenvolupament positiu, és transcendental que hi hagi unes relacions positives i saludables amb l'entorn.
- La resiliència també es pot fomentar a través de l'entorn, de manera que si l'adolescent hi troba recursos i oportunitats, podrà desenvolupar les seves competències, la capacitat de resistència davant de les adversitats i prevenir riscos.
- La teoria dels sistemes ecològics de Margaret Beale Spencer aporta diferents consideracions:
 - És important considerar la relació entre la persona i els actius o recursos del seu context.
 - Cal conèixer de quina manera l'adolescent dóna sentit als contextos en els quals es desenvolupa.

(Oliva, 2015)

LA FAMÍLIA

Característiques

- Context de socialització bàsic per a l'adolescent, en el qual es pot desenvolupar de manera positiva.
- Des d'un centre residencial, es pot treballar amb la màxima implicació amb la família, entorn de les estratègies i competències parentals, a través del model de la parentalitat positiva. D'aquesta manera, la família pot tenir l'oportunitat de rebre suport en les funcions, tasques i rol parental.
- *La col·laboració de la família amb el centre residencial incideix de forma positiva en l'adaptació de l'adolescent, així com en la seva autonomia personal.*

Una família promotora del desenvolupament positiu és aquella que presenta els actius que es detallen a continuació.

Si la família desenvolupa les seves competències parentals, repercutirà de manera positiva en el desenvolupament positiu de l'adolescent.

Al llarg d'aquest apartat, en alguns casos es destaca principalment la figura dels progenitors (els pares i les mares), però cal destacar que és aplicable a qualsevol membre del nucli familiar que sigui referent de l'adolescent.

ACTIUS

L'afecte i la cohesió familiar

COMPETÈNCIES

- Els/les adolescents poden establir un vincle (una relació afectiva).
- Els/les adolescents poden gaudir d'un entorn segur i estable, on es poden sentir estimats/des.
- Els/les adolescents poden tenir un sentiment de pertinença.
 - Es pot treballar l'adaptació al nucli familiar, en la línia de la reunificació familiar (si és possible).

ACTIUS

El control i l'estil educatiu parental

COMPETÈNCIES

- Els/les adolescents poden tenir uns límits i normes clars i justificats, així com rutines i hàbits en un entorn estructurat i previsible.
 - Els pares i mares poden promoure un estil democràtic que tingui en compte les seves necessitats i fortaleces, així com la seva veu.
 - Els pares i mares poden supervisar-los/les.
 - Es pot promoure la responsabilització i compromís dels/les adolescents.
- Els/les adolescents poden regular el seu comportament (autocontrol).
 - Els pares i mares poden ser models i guies de referència, equilibrant els límits amb l'afecte.

ACTIUS La promoció de l'autonomia 	COMPETÈNCIES • Els/les adolescents poden tenir autonomia a nivell comportamental (a l'hora d'actuar), a nivell cognitiu (pel que fa als seus pensaments, idees i creences) i a nivell emocional (respecte a l'autoregulació emocional). ○ Els pares i mares poden adaptar-se al moment evolutiu dels seus fills/es. ○ Els pares i mares poden acompanyar als seus fills/es i ser models de referència a l'hora de prendre decisions.
ACTIUS La comunicació familiar (Recíproca i bidireccional) Apartat inspirat en Oliva (2015).	COMPETÈNCIES • Els/les adolescents poden donar resposta als seus dubtes i preocupacions respecte a la seva història de vida (història personal i familiar). • A través d'una comunicació sense tabús, els/les adolescents poden formar la seva identitat. • La comunicació pot facilitar l'expressió de sentiments, emocions i pensaments.

COM?

En una realitat d'acolliment residencial, considerant que l'adolescent es troba en una mesura de protecció, la manera més plausible per a treballar tots aquests elements és a través de les visites i els contactes que té amb la seva família.

- Hem de tenir present que hi haurà casos en què el contacte amb la família no serà possible. No obstant això, hi ha adolescents que tenen l'oportunitat de mantenir-hi un contacte, sigui a través de visites, trucades o pernoctes (a casa), per exemple. La freqüència pot variar en funció del moment de la reunificació.
 - El fet de supervisar diferents moments en els quals els pares, mares i fills/es interaccionen entre si, ens permet facilitar estratègies educatives.
 - És de gran utilitat, com a professionals, mantenir un contacte amb la família, amb la finalitat d'actuar cap a un objectiu comú. Per exemple, es poden treballar conjuntament les rutines, hàbits, normes i valors que es fomenten des del centre residencial per tal de poder-les aplicar en el nucli familiar. També podem donar eines perquè els pares i mares sàpiguen establir límits clars i fermes, sàpiguen com donar resposta a les necessitats dels nois i noies (inquietuds, dubtes...), etc.
 - En el cas que una visita sigui supervisada, durant el seu transcurs hem d'intentar promoure un ambient familiar afectuós, un ambient de confiança, donar suport en els diferents rols i reforçar la comunicació entre els membres.
- **Les visites en clau a la reunificació, durant l'acolliment residencial, poden tenir múltiples beneficis per als/les adolescents.**
 - Es poden sentir segurs/es i estimats/des, en un ambient afectuós.
 - Poden desenvolupar la seva identitat i seguretat.
 - Afavoreix el seu benestar psicosocial.
 - Afavoreix la resiliència: la capacitat d'afrontar i superar adversitats, com per exemple el sentiment d'abandó, els sentiments de por o bé el sentiment d'instabilitat.
 - Poden establir representacions mentals dels progenitors, formant una imatge més ajustada a la realitat.
 - Poden resoldre sentiments de confusió, coneixent els canvis que hi ha hagut al llarg de la trajectòria vital i en relació a la situació actual de la família.
 - Poden enfortir el vincle amb els progenitors i percebre els assoliments en la relació.
 - Poden enfortir la seva capacitat d'adaptació en relació a l'acolliment residencial.
 - Poden desenvolupar-se en el seu nucli familiar, a través del qual els pares i mares poden assumir responsabilitats i entendre el moment en el qual es troben.
 - Poden prendre decisions.

- **Com a professionals, podem preparar les visites conjuntament amb els/les adolescents, a fi de facilitar la seva qualitat.**
 - Abans de la visita, és interessant fixar-nos en la comunicació verbal i no verbal dels/les adolescents, ja que poden tenir un cúmul de sensacions. Hem d'acompanyar-los/les per tal que no se sentin sols/es, puguin identificar i gestionar les seves pors, puguin identificar les seves emocions i puguem legitimar-les.
 - Es pot acotar quina és la finalitat de la visita, planificar com es desenvoluparà, quins temes es poden parlar, etc. Per exemple, poden ser temes que es refereixen a la situació familiar (parlar de persones de l'entorn familiar, de l'habitatge, dels canvis que hi ha hagut, etc.), a la mesura de protecció (les raons de l'acolliment residencial, els canvis que s'han aconseguit, els sentiments, els plans de futur, les expectatives, les inquietuds, etc.), al centre residencial (l'adaptació, la convivència, les amistats, els/les professionals, les activitats, els assoliments, etc.); i d'altres temes centrats en les dinàmiques dels/les adolescents (els seus interessos, el recurs escolar, les seves amistats, els/les professors/es, els seus assoliments acadèmics, les activitats extraescolars, etc.). És interessant preguntar i consensuar tots aquests temes amb els/les adolescents, així com assabentar-nos dels seus interessos vers el desenvolupament de la visita (si desitgen fer alguna activitat lúdica, etc.). D'aquesta manera, podran adoptar un sentiment de responsabilitat i compromís, així com sentir-se considerats/des, participants i integrats/des.
 - És interessant que els/les adolescents sàpiguen quina informació es traslladarà als seus pares o mares, al voltant dels avenços i retrocessos que hi ha hagut. En aquest moment, es pot donar l'oportunitat que també ho facin ells/elles mateixos/es, a fi de desenvolupar la seva capacitat de comunicació i de relació. En aquesta línia, podem donar suport perquè ho facin de manera assertiva.
 - Després de la visita, podem acompanyar, donar suport i reforçar els/les adolescents i les seves famílies, interessant-nos pels seus pensaments, emocions i sentiments. En aquest moment, podem reconèixer els punts forts de la visita i legitimar els seus sentiments.

(Balsells et al., 2015)

L'ESCOLA I L'IES

Característiques

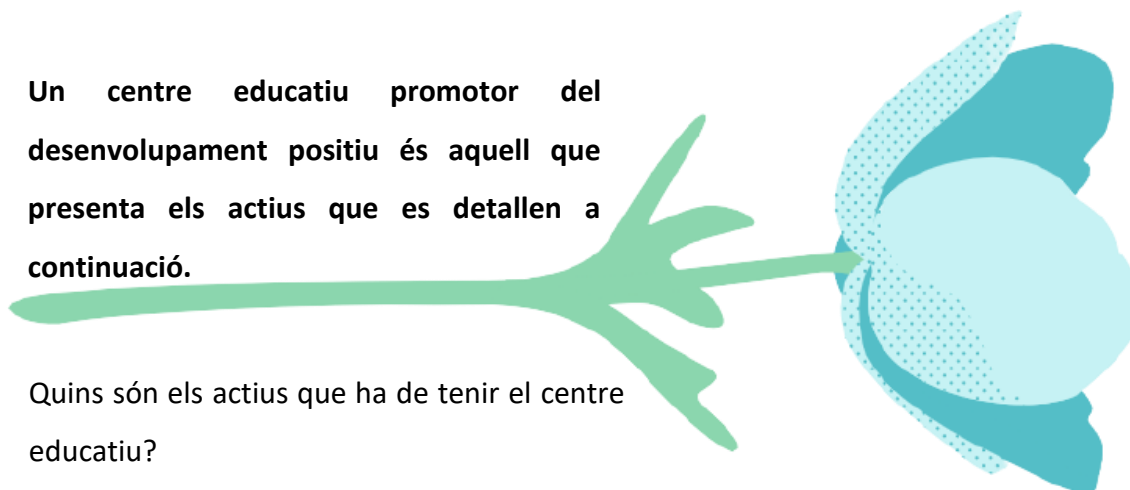
- Entorn on l'adolescent pot formar-se i establir relacions entre els/les iguals i els/les adults/es.
 - En aquest entorn l'adolescent hi desenvolupa gran part de la seva vida quotidiana.
- Des d'un centre residencial ens podem coordinar amb el recurs escolar, a fi de treballar cap a un mateix objectiu.
 - A través d'una connexió sistèmica, podem fer un seguiment de l'adolescent.
- Des d'un centre residencial podem donar suport a l'adolescent, a fi que pugui adaptar-se al recurs educatiu, se senti segur/a, tingui oportunitats de desenvolupament i de relació, i rebi expectatives altes, realistes i positives.

(Oliva, 2015)

Un centre educatiu promotor del desenvolupament positiu és aquell que presenta els actius que es detallen a continuació.

Quins són els actius que ha de tenir el centre educatiu?

ACTIUS Clima càlid, afectuós i segur 	COMPETÈNCIES • Els/les adolescents poden rebre un acompanyament. • Els/les adolescents poden desenvolupar la capacitat d'adaptació en un entorn educatiu i estable. • Els/les adolescents poden gaudir d'un entorn segur i de confiança. • Els/les adolescents poden desenvolupar un sentiment de pertinença i de convivència. • Els/les adolescents poden desenvolupar-se a nivell personal (formar la seva identitat). • Els/les adolescents poden expressar els seus pensaments, sentiments i emocions. Autoestima
ACTIUS Entorn on hi ha oportunitats de vinculació positives 	COMPETÈNCIES • Els/les adolescents poden formar xarxes de suport entre iguals i relacionar-se amb adults/es. • Els/les adolescents poden desenvolupar les habilitats socials. • Els/les adolescents poden integrar-se, el qual pot afavorir el seu desenvolupament i una conducta prosocial.
ACTIUS Entorn estructurat de manera educativa i justificada 	COMPETÈNCIES • Els/les adolescents poden formar-se en valors, així com conèixer els seus drets i oportunitats. • Els/les adolescents poden identificar-se amb uns límits i normes coherents, a través dels quals es poden autoregular i autocontrolar. • Els/les adolescents poden rebre expectatives altes i realistes, a través de models de referència.

ACTIUS

Entorn de formació
acadèmica i de participació

COMPETÈNCIES

- Els/les adolescents poden desenvolupar-se i empoderar-se, en un entorn constructiu.
 - Poden viure experiències positives, adquirir aprenentatges, desenvolupar la seva resiliència i les seves competències.
 - Poden ser reforçats/des a través d'unes expectatives altes, fruit dels assoliments i èxits escolars. En consegüent, poden confiar en si mateixos/es.
- Els/les adolescents poden gaudir d'oportunitats significatives de participació.
 - Poden desenvolupar l'autonomia i la iniciativa.
- Els/les adolescents poden treballar les seves dificultats acadèmiques, en relació al desenvolupament intel·lectual i a les capacitats cognitives.

Apartat inspirat en Oliva (2015).

- Com a professionals i figures de referència, hem de facilitar que l'adolescent pugui adaptar-se en el recurs escolar de manera òptima i pugui assolir el nivell acadèmic possible. És transcendental treballar conjuntament amb el recurs escolar i reforçar les capacitats i potencialitats de l'adolescent.
- Hem de coordinar-nos contínuament i de manera activa amb el recurs escolar, a fi de poder fer un seguiment, establir línies de treball i cercar estratègies educatives funcionals. Per exemple, es poden considerar les necessitats escolars, els suports necessaris, els assoliments acadèmics, els aspectes relacionals, emocionals i comportamentals, els continguts educatius, diferents mesures o eines educatives, etc.

Una de les eines que pot permetre un contacte i un traspàs d'informació, de manera diària, és l'agenda de l'adolescent.

- Coordinar-nos amb el recurs escolar pot permetre que el professorat doni una resposta educativa que parteixi de la realitat de l'adolescent, acompanyant-lo/la, coneixent-lo/la i comprenent-lo/la al llarg del seu procés d'aprenentatge.
- Hem d'acompanyar-lo/la al llarg de la seva trajectòria al recurs escolar, a fi que pugui integrar-se en el mateix. És important interessar-nos pel seu estat d'ànim (sentiments i emocions), així com per les seves expectatives.
- Hem de donar-li suport en els seus aprenentatges i en el seu estudi, reforçant els seus assoliments acadèmics i treballant conjuntament les limitacions.
- Al centre residencial s'ha de tenir l'oportunitat de reforçar, generalitzar i repassar els aprenentatges adquirits en el recurs escolar. Tanmateix, l'adolescent ha de comptar amb un espai còmode i agradable d'estudi.
- Es poden treballar, de manera conjunta, hàbits, tècniques d'estudi, l'organització i la planificació acadèmica. Així, es poden facilitar oportunitats d'integració social.
- L'adolescent ha de tenir uns hàbits educatius a través dels quals pugui realitzar les tasques escolars. Per a fer-ho, de manera complementària, pot accedir en un espai de reforç escolar (pot ser en el centre residencial), a fi de donar continuïtat als aprenentatges treballats en el recurs escolar. En aquesta línia, és important fer un seguiment de les tasques, sigui individualment o en grup, promovent la seva autonomia.
- Es poden treballar i generalitzar els continguts educatius desenvolupats en el recurs escolar, durant la vida quotidiana.

- **S'ha de garantir l'estabilitat en l'escolarització des del centre residencial.**
 - És necessari que l'estructura organitzativa del centre residencial s'adapti a l'adolescent, establint un acompanyament al recurs escolar i evitant l'absentisme escolar.
 - És necessari brindar el material educatiu necessari.

(Avellaneda et al., 2012; Jiménez et al., 2019).

LA COMUNITAT I EL GRUP D'IGUALS

Característiques

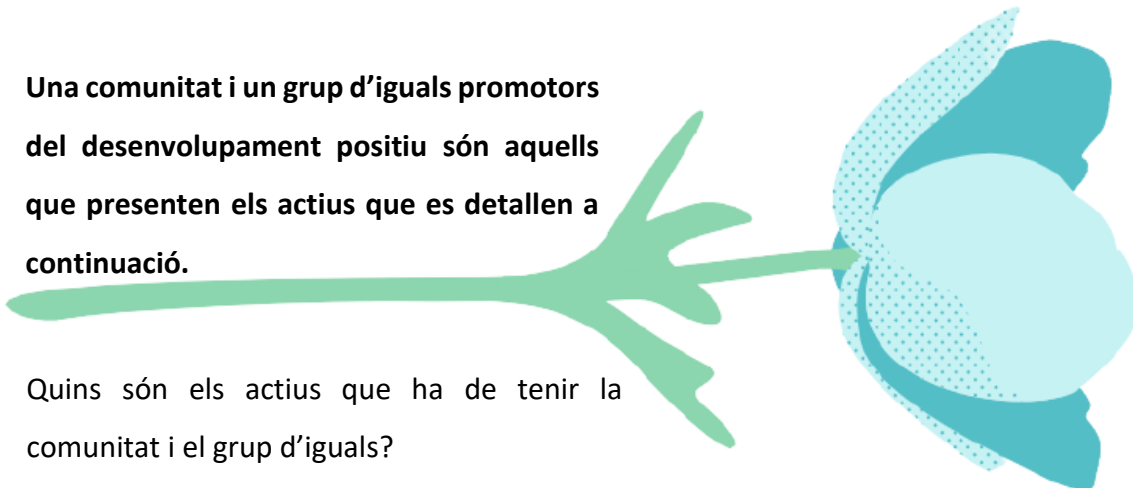
- La comunitat és un context d'influència on els/les adolescents es desenvolupen.
- El grup d'iguals es caracteritza per la relació horitzontal entre persones.
- Des d'un centre residencial, hem de promoure les oportunitats de participació i de relació dels/les adolescents en els diferents contextos del seu entorn i amb les persones significatives d'aquest.

(Oliva, 2015)

Una comunitat i un grup d'iguals promotors del desenvolupament positiu són aquells que presenten els actius que es detallen a continuació.

Quins són els actius que ha de tenir la comunitat i el grup d'iguals?

ACTIUS

Els recursos institucionals

COMPETÈNCIES

- Els/les adolescents poden gaudir d'una diversitat de serveis, recursos (públics o privats) i activitats de participació i d'aprenentatge (lúdiques i educatives). A través d'aquests, poden desenvolupar-se i satisfer les seves necessitats.

ACTIUS

Les xarxes socials

El grup d'iguals

COMPETÈNCIES

- Els/les adolescents poden formar xarxes de suport social, a través de les quals poden sentir un compromís col·lectiu i una capacitat de participar a la comunitat.
- Els/les adolescents poden tenir un sentiment de pertinença i d'aferrament, quan s'integren a la societat.
- Els/les adolescents poden rebre una influència d'adults/es mentors/es, a través dels/les quals poden formar la seva identitat.

ACTIUS

El grup d'iguals

Desenvolupament social

Desenvolupament emocional

Desenvolupament personal

COMPETÈNCIES

- Desenvolupament social:
 - Els/les adolescents poden satisfer la necessitat de formar part d'un grup.
 - Els/les adolescents poden satisfer la necessitat d'afiliació, a través d'una figura d'acompanyament i del vincle amb persones significatives de l'entorn. Per tant, poden evitar el sentiment de solitud i establir relacions afectives i de confiança.
- Desenvolupament emocional:
 - Els/les adolescents poden vincular-se emocionalment, identificant, expressant i regulant els sentiments i emocions propis i aliens.
 - Els/les adolescents poden compartir dubtes i preocupacions conjuntament amb el grup d'iguals. Tanmateix, poden sentir emocions compartides amb aquest.
- Desenvolupament personal:
 - Els/les adolescents poden formar la seva identitat, adoptant nous rols, coneixent-se a si mateixos/es i sentint-se similars a la resta.
 - Els/les adolescents poden viure experiències d'oci i adquirir o reforçar les seves conductes.
 - Els/les adolescents poden aprendre i resoldre diferents situacions i explorar el seu entorn.
 - Els/les adolescents poden adonar-se de les conseqüències de les seves conductes i observar les conseqüències de les conductes de la resta. Per tant, poden desenvolupar la capacitat d'autocontrol.

Autoestima

Seguretat

Identitat

ACTIUS Les normes (El control social) 	COMPETÈNCIES • Els/les adolescents poden desenvolupar la capacitat d'autocontrol, a través de la identificació amb les normes, els compromisos i els valors mutus i compartits. • Els/les adolescents poden desenvolupar la capacitat d'adaptació a nous entorns, a través de l'autoeficàcia pròpia.
ACTIUS La participació activa 	COMPETÈNCIES • Els/les adolescents poden tenir oportunitats de participació en un entorn segur. • Els/les adolescents poden prendre decisions conjuntament amb la comunitat, adoptant un rol de lideratge.

Apartat inspirat en Oliva (2015).

- Com a professionals, hem d'acompanyar als/les adolescents a fi que puguin formar part activa de la comunitat i viure experiències de lleure durant la vida quotidiana. Cal treballar entorn de l'ús constructiu del temps d'oci.
 - Podem acompanyar-los/les perquè coneguin l'entorn proper (totes les oportunitats i recursos del context) i, d'aquesta manera, puguin integrar-se socialment.
 - Podem donar-los suport perquè participin en diferents recursos i activitats externes al centre (extraescolars, voluntariats...).
 - Podem escoltar activament la seva veu, a fi de cercar activitats o grups que s'adaptin a les seves necessitats i preferències.
 - Podem facilitar que mantinguin les relacions socials amb les persones significatives de l'entorn (de fora del centre residencial).
- Podem acompanyar als/les adolescents envers el procés de transició a la vida adulta.
 - Podem formar i educar els/les adolescents envers diferents àrees (Bravo & Del Valle, 2009; González et al., 2010):

L'àrea social

- Es refereix a la família, les amistats i el temps d'oci, així com a la coneixença de noves amistats. És molt important potenciar els recursos socials per al desenvolupament adequat de la persona i les habilitats bàsiques per a la integració adulta.

L'àrea de l'escola o l'IES i del treball

- Engloba el curriculum vitae, la recerca de feina i les sol·licituds o l'entrevista de feina. En aquesta línia, podem facilitar oportunitats d'apropament al món laboral (voluntariats, experiències professionals, etc.).

L'àrea de les finances

- Inclou els elements relacionats amb l'àmbit econòmic, com és el cas dels pressupostos, el compte bancari, el salari, els rebuts, la seguretat social i els impostos.

L'àrea de si mateix/a

- Es refereix als aspectes bàsics per a la salut personal òptima, tals com el treball al voltant de les preferències i interessos, la salut, l'atenció mèdica, l'alcohol i les drogues.
- És òptim treballar l'àmbit més sentimental de la persona, en el qual s'hi inclouen les fantasies i els dols. D'aquesta manera, es poden comprendre els sentiments des d'un vessant pròxim i en un ambient segur i estable per a la persona. Tanmateix, la persona pot enfortir la seva identitat i comprendre la seva història vital.

L'àrea de l'habitatge

- Inclou totes les tasques i responsabilitats que comporta el fet de viure en una llar, la seguretat i el fet de cuinar.

Aquestes àrees es basen en diferents programes adreçats a nois i noies que es troben en el sistema de protecció:

- *Programa Umbrella* (Bravo & Del Valle, 2009).
- *Programa de preparació a la vida independente* (González et al., 2010).
- *Programa Acompañando al niño en las transiciones* (González et al., 2010).

- Per afavorir la integració a la comunitat, podem fer un acompanyament envers l'ús positiu de les xarxes socials, contemplant les seves oportunitats.
- És transcendental educar al voltant del procés de socialització (habilitats socials), situant la mirada a l'entorn dels/les adolescents.
 - *A través de la socialització, els nois i noies aprenen al voltant de les actituds, valors, habilitats i comportaments acceptables per al seu context sociocultural, el qual els/les ajudarà a crear la seva xarxa social. Els principals agents i contextos de socialització en aquest procés són la família, el grup d'iguals i l'escola* (Sala-Roca et al., 2012).

(Arruabarrena et al., 2003)

2

Orientacions: la integració al centre residencial

- Com a professionals, hem de promoure les relacions socials entre iguals dins del centre residencial.
 - Podem impulsar activitats o dinàmiques que permetin fomentar la coneixença, la iniciativa, la participació, la comunicació, la interacció, la cooperació, el treball en equip, el respecte mutu, l'empatia, la confiança del grup i l'ajuda entre els membres.
 - A través dels hàbits i rutines que els/les adolescents segueixen al centre residencial, es pot treballar la col·laboració i la responsabilitat compartida, facilitant un bon clima de convivència. En aquesta línia, els espais compartits entre el grup d'adolescents poden ser una bona oportunitat per a fomentar el vincle.
- Com a professionals també hem d'ajudar als/les adolescents a teixir el vincle amb els/les adults/es de referència.
 - A través de l'estratègia del modelatge, podem treballar les habilitats socials (l'assertivitat, l'escolta activa, l'autocontrol, la gestió de conflictes, etc.).

(Arruabarrena et al., 2003)

Resiliència

7. CONCLUSIONS

A l'inici del Treball de Fi de Grau, es van plantejar una sèrie d'objectius (generals i específics) que es volien assolir a través d'aquesta recerca. En aquesta línia, es van formular un seguit de qüestions que van permetre donar-hi resposta.

El primer objectiu general era "analitzar la literatura científica, al voltant del model de desenvolupament positiu". Aquest objectiu ha estat assolit a través d'una recerca que ha permès emmarcar els elements que caracteritzen l'etapa de l'adolescència; conèixer els factors que poden afavorir el treball des del model de desenvolupament positiu; descobrir bones pràctiques i estratègies que poden determinar un canvi en les pràctiques professionals; i definir la utilitat del model de desenvolupament positiu en Centres Residencials d'Acció Educativa.

El segon objectiu general era "desenvolupar un recurs (una guia de bones pràctiques) des del model de desenvolupament positiu, amb la finalitat que sigui un complement de la pràctica professional en Centres Residencials d'Acció Educativa". Aquest objectiu ha estat assolit des d'una mirada resilient, capacitadora i possibilitadora envers els/les adolescents; a través d'una sèrie d'orientacions, pautes i recursos al voltant de l'acompanyament als/les adolescents en CRAE; mitjançant la identificació dels/les adolescents com agents actius/ves de canvi; i fruit de l'adopció d'una mirada sistèmica (família, context escolar, iguals i comunitat) per a percebre el desenvolupament dels/les adolescents en la seva totalitat.

La guia de bones pràctiques n'ha estat el resultat i ha pretès apropar el model de desenvolupament positiu a les pràctiques educatives de Centres Residencials d'Acció Educativa.

En el primer bloc, es fa un apropament a les necessitats específiques que poden presentar els/les adolescents que es troben acollits/des en CRAE, així com als seus factors de protecció. Com a educadors/es socials, es planteja de quina manera podem donar resposta a aquestes necessitats, però alhora com podem afavorir el model de desenvolupament positiu, considerant les potencialitats i els factors de protecció que poden mitigar els factors de risc.

És precisament des d'aquesta perspectiva que he pogut contemplar de quina manera podem transmetre un nou enfocament en les intervencions, més enllà de les que se centren solament en la prevenció i l'evitació. El model de desenvolupament positiu m'ha brindat una oportunitat per a centrar-me en les capacitats, potencialitats i fortaleces dels/les adolescents, el qual ha aportat una nova mirada en la guia de bones pràctiques. Des d'aquest enfocament, si afavorim el desenvolupament de capacitats i competències, els/les adolescents també podran estar més preparats/des per afrontar les situacions adverses.

En el segon bloc, s'adopten de referència les estratègies socioeducatives que es contemplen en l'acolliment residencial (la tutoria, l'assemblea, el modelatge, la vida quotidiana i el desenvolupament curricular -en específic el Projecte Educatiu Individualitzat-). En aquest sentit, es defineixen les respectives estratègies, les quals es complementen amb una sèrie d'orientacions, amb la finalitat que puguin implementar-se i es pugui actuar des de la mirada i model de desenvolupament positiu.

Fruit del desenvolupament d'aquest bloc, he arribat a la conclusió que una intervenció centrada en el desenvolupament de les competències i habilitats és la que ens encamina a acompanyar als/les adolescents com agents actius/ves i protagonistes de la seva vida i desenvolupament.

En el tercer bloc, s'adopta una mirada sistèmica i un enfocament ecològic, a través del qual es planteja de quina manera es pot acompanyar als/les adolescents en els contextos en els quals es desenvolupen. Per tant, es consideren els actius externs (la família, l'escola, el grup d'iguals i la comunitat) com a promotors de les seves competències personals. En aquesta línia, es determinen els diferents actius que pot presentar cada recurs extern, els quals poden repercutir de manera positiva en el desenvolupament positiu dels/les joves. Tanmateix, es traslladen una sèrie d'orientacions que guien la pràctica professional al voltant de l'acompanyament d'aquests/es en un CRAE.

Després d'haver fet un recorregut per la literatura científica, específicament en relació a les persones que es troben en una mesura d'acolliment, he pogut verificar que és transcendental que tinguin un suport social. En aquesta línia i tal com promou la guia de bones pràctiques mitjançant les fonts empíriques, el fet d'educar al voltant de les habilitats socials permet que mantinguin i creïn la seva xarxa de suport. Si bé és cert que el fet de residir en un centre residencial pot brindar oportunitats de socialització, l'escola o l'IES també és un espai educatiu transcendental on poden desenvolupar les habilitats socials. En aquest sentit, les activitats d'oci i extraescolars també poden promoure la interacció i el desenvolupament social dins de la comunitat. D'aquesta manera, es pot treballar i educar al voltant de maneres d'utilitzar el temps d'oci de forma constructiva, el qual brindarà recursos als/les adolescents. Cal no oblidar que el treball amb la família resulta imprescindible, sempre que sigui possible, ja que és un context bàsic de socialització, en el qual es poden desenvolupar de manera positiva.

Arran d'aquesta mirada i enfocament, he pogut retornar a la idea que els/les adolescents poden contribuir a la societat actual i establir-hi canvis. Des d'un CRAE, poden desenvolupar-se en tots els seus àmbits i, per això, el fet d'acompanyar-los/les en el seu entorn pot promoure el seu desenvolupament positiu. Com a educadors/es socials és transcendental vincular-nos i implicar-nos, de manera estreta, amb aquest entorn.

Actualment es pot afirmar que el nombre d'adolescents en acolliment residencial, específicament en Centres Residencials d'Acció Educativa, ha augmentat i és significativament major. El fet que aquest projecte vagi dirigit especialment als/les adolescents té present aquestes dades, si considerem que cada vegada la mitjana d'edat en acolliment residencial és superior.

Certament, la família és el nucli de desenvolupament òptim per a qualsevol adolescent, però de vegades és necessària la separació amb el seu entorn si no pot tenir les seves necessitats bàsiques cobertes i si no s'exerceix de manera positiva la parentalitat.

Tal com especifica la *Llei 26/2015, de 28 de juliol, de modificació del sistema de protecció a la infància i l'adolescència*, la preservació al nucli familiar és transcendental i cal oferir un suport, de manera que totes les decisions que es prenguin tinguin present l'interès superior del NNA i també les conseqüències de les mateixes.

En la línia de l'anterior, el fet que alguns/es adolescents hagin entrat en el sistema de protecció, ha estat fruit d'una situació de desemparament. En tot cas, la mesura de protecció és provisional i, sempre que sigui possible, s'ha de considerar la reunificació familiar o altres mesures. La guia de bones pràctiques hagués pogut considerar les competències que són clau pel que fa al rol dels progenitors, però en situar-nos en l'acolliment residencial, s'ha pretès donar èmfasi especialment al treball conjunt amb els pares, mares i adolescents. En aquest sentit, les orientacions s'encaminen cap a l'enfocament de la parentalitat positiva, sense deixar de considerar altres figures de referència del nucli familiar.

En l'actualitat, hi ha nous perfils d'adolescents i noves necessitats que evidencien la reestructuració del sistema i la creació de centres més especialitzats. Per tant, hi ha una diversitat i tipologies de perfils, fruit del procés vital de cada persona i de les seves característiques personals.

Les necessitats que presenten els nois i noies que estan dins del sistema de protecció, s'han adoptat de referència per a desenvolupar la guia de bones pràctiques, amb la finalitat de partir de la realitat dels/les mateixos/es i d'afavorir la normalització. A la pràctica, s'ha de tenir present el principi d'individualització, percebent conjuntament els factors de protecció que presenta cada persona, de manera individual. El fet d'analitzar aquestes necessitats i fortaleces ens pot permetre actuar en clau al desenvolupament positiu.

Tal com s'ha evidenciat, el fet de definir el concepte d'adolescència és confús, ja que cada adolescent té un procés diferent. Per tant, és important adaptar-se a les necessitats i a la realitat de cadascú i no caure en l'error de generalitzar, homogeneïtzar o bé de jutjar el que pot arribar

a fer o no cada persona, en funció de la seva edat. Convé recordar que, des d'aquesta recerca, es defensa la consideració de les seves necessitats i fortaleces, per tal d'afavorir el seu desenvolupament positiu i una acció personalitzada i individualitzada.

Respecte a l'evolució del concepte d'infància i adolescència, és rellevant copsar quins són els elements que han afavorit la participació i el desenvolupament dels/les joves al llarg del temps, per tal de poder avançar en matèria de drets. A través de la Convenció sobre els Drets de l'Infant, ens adonem que aquest avenç ha suposat un canvi en la visió vers aquests/es, els/les quals acaben considerant-se actualment subjectes de drets, de la seva vida i del seu desenvolupament, en la línia del que promou el model de desenvolupament positiu. Per tant, és un element clau que s'ha tingut present en aquesta investigació, el qual ha permès adoptar una visió possibilitadora de l'adolescent, com agent partícip i responsable del seu procés de desenvolupament.

Al mateix temps, podem ser conscients de la importància del rol i de la funció de la figura professional, en aquest cas com a tutor/a de resiliència. A través d'aquesta recerca, tenim la possibilitat de conèixer els elements que dibuixen el rol de la figura professional en Centres Residencials d'Acció Educativa. Tal com ens transmet Ciurana (2016) i es remarca al llarg del document, és important que cada jove tingui una persona de referència amb qui pugui construir una relació estreta i que pugui brindar-li afecte, partint de la seva història real. Aquesta figura haurà de vetllar per tal que participi de manera activa en l'acció socioeducativa i sigui responsable en tot el procés, des d'una mirada capacitadora i possibilitadora. Aquest element s'ha d'equilibrar amb el suport emocional i social.

A través del model de desenvolupament positiu, podem donar sentit a tot l'esmentat, considerant que la prevenció està estretament lligada amb la promoció, ja que afavorint les competències i oportunitats dels/les adolescents també es poden prevenir altres problemes o dificultats. Per això, endinsant-nos en la guia de bones pràctiques, cal considerar la promoció dels recursos personals, però també dels recursos i actius que es troben en els àmbits en els quals es desenvolupen els/les adolescents. El cert és que són factors que poden promoure les competències i, en definitiva, el desenvolupament positiu: els recursos familiars, socials o comunitaris. D'aquesta manera, aconseguint l'equilibri entre el desenvolupament de les seves competències i una interacció positiva amb l'entorn, podran desenvolupar-se de manera positiva. Per tant, convé remarcar la perspectiva sistèmica i alhora les diferents àrees: l'àrea de desenvolupament personal, l'àrea social, moral, emocional i cognitiva. Gràcies al model de desenvolupament positiu, podem descobrir aquells elements que ho poden fer possible,

específicament des d'un context residencial i a través d'un acompanyament que permeti fer aflorar les capacitats i potencialitats de cada persona.

Personalment, el fet de desenvolupar el Treball de Fi de Grau ha estat una oportunitat de desenvolupament personal i professional. D'alguna manera, m'ha permès donar sentit als continguts treballats al llarg del Grau d'Educació Social.

Quan parlàvem d'adolescència en risc social, ens referíem a persones que havien vist vulnerats els seus drets i, en conseqüència, era necessari considerar diferents mesures per a la seva protecció. En aquest moment, definíem el rol de l'educador/a social com una figura de referència que, a través de l'acompanyament i mitjançant una línia d'intervenció, podia donar resposta a les seves necessitats, així com a les del context psicosocial.

Certament, el fet d'endinsar-me específicament en el model de desenvolupament positiu, m'ha permès comprendre els/les adolescents des d'una mirada integral, capacitadora i possibilitadora. La meua mirada ha anat més enllà de les necessitats d'aquests/es joves, considerant les seves fortaleces i els seus factors de protecció. En aquesta línia, he pogut aplicar aquest canvi de visió, aspecte que hem potenciat al llarg de les diferents assignatures del Grau d'Educació Social. Així doncs, he pogut projectar el meu rol i les meves competències com a educadora social, percebent la importància d'establir un acompanyament extensiu en els contextos de l'adolescent, afavorint l'establiment de relacions saludables amb l'entorn.

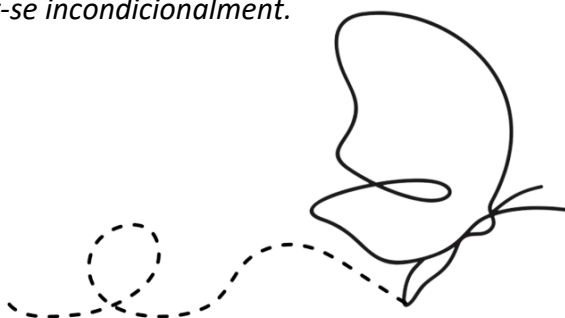
Específicament, he tingut l'oportunitat d'analitzar i conèixer, de manera integral, les necessitats socioeducatives que cobreix un Centre Residencial d'Acció Educativa. En realitat, me n'he adonat de quina manera podem afavorir el desenvolupament positiu de les persones des d'un context residencial i des d'una mirada biopsicosocial. Tal com hem abastat durant el Grau d'Educació Social i he tingut l'ocasió d'aprofundir en aquesta recerca, el fet que els NNA entrin en el sistema de protecció pot comportar unes necessitats específiques. El fet d'haver realitzat les pràctiques acadèmiques en un CRAE m'ha permès donar sentit i aplicar, dins de les meves possibilitats, les diferents estratègies, recursos i accions que recullo en la guia de bones pràctiques. Destaco positivament les estratègies socioeducatives, les quals vam treballar en l'assignatura *Acció socioeducativa en família i infància en risc*, ja que des d'una realitat residencial donen sentit a l'acció socioeducativa i poden afavorir el desenvolupament de l'adolescent quan aquest/a se situa al centre de les intervencions.

Després d'aquest procés d'aprenentatge, retorno a la idea de la introspecció com un element transcendental per avaluar la nostra pràctica i, en definitiva, per al desenvolupament de les nostres competències com a educadors/es socials. En realitat, la guia de bones pràctiques es converteix en un recurs que ens permet autoavaluar com a professionals.

Com a educadora social, el fet de desenvolupar la guia de bones pràctiques, m'ha donat l'oportunitat de conèixer el rol de l'educador/a social (com a tutor/a de resiliència), així com diferents estratègies, recursos i accions que poden guiar la pràctica professional. En definitiva, m'ha permès projectar els NNA com agents de canvi, protagonistes i participants actius, lluny de la dependència. Gràcies a l'assignatura *Prevenió del risc social en la infància i en l'adolescència*, he pogut desenvolupar i traslladar el model de desenvolupament positiu en la realitat residencial, en un àmbit que m'apassiona i en el qual em vull formar. Cal mencionar que l'interès per a crear una guia de bones pràctiques també ha estat fruit de la visibilització d'aquest recurs, mitjançant diferents assignatures del grau adreçades en l'àmbit d'infància, adolescència i famílies.

Abans de concloure, m'agradaria destacar que a través d'aquest Treball de Fi de Grau m'hagués agradat anar més enllà i apropar-me, mitjançant entrevistes, a la realitat actual dels Centres Residencials d'Acció Educativa, donant veu als/les professionals de l'educació social i també als/les adolescents. Aquestes expectatives s'han vist afectades per la pandèmia de la Covid-19. Com a línies de futur, el resultat d'aquest projecte podria ser qüestionat i validat a través d'un grup de discussió conformat per diferents professionals en l'àmbit. D'aquesta manera, mitjançant diferents mirades, es podria enriquir la tasca professional.

Eduquem per créixer, fins al punt que sigui l'adolescent el/la protagonista dels seus assoliments i pugui emprendre el vol, un cop hagi d'emancipar-se incondicionalment.

8. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- Arruabarrena, I., Guibert, M., De Paúl, J., & Pérez, A. (2003). *Manual de intervención en situaciones de desprotección infantil en la Comunidad Foral de Navarra*. Gobierno de Navarra: Departamento de Bienestar Social, Deporte y Juventud.
- Avellaneda, A., Herrera, E., Lázaro, A., Torrens, G., Torredelot, M., & Hilarión, P. (2012). *Guia de bones pràctiques per a centres del Sistema de protecció a la infància i l'adolescència*. Generalitat de Catalunya: Departament de Benestar Social i Família.
- Bácares, C. (2012). *Una aproximación hermenéutica a la Convención sobre los Derechos del Niño* (1ª ed.). Ifejant.
- Balsells, M. À. (2013). El centre és el nen, el focus és la família: treballant les competències parentals. *Butlletí Inf@ncia*, 73.
- Balsells, M. À., Ciurana, A., Fuentes-Peláez, N., & Pastor, C. (2017). *Elementos para fomentar la participación significativa de los adolescentes en los centros educativos* (Vol. 1). Càtedra Educació i Adolescència. Universitat de Lleida.
- Balsells, M. À., Pastor, C., Amorós, P., Fuentes, N., Molina, N. C., Mateos, A., Vaquero, E., Ponce, C., Mateo, M. I., Parra, B., Torralba, J. M., Mundet, A., Urrea, A., Ciurana, A., Navajas, A., & Vázquez, N. (2015). *Caminar en familia: Programa de competencias parentales durante el acogimiento y la reunificación familiar*. Madrid: Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad.
- Balsells, M. À., Vaquero, E., & Ciurana, A. (2019). El apoyo social durante el acogimiento: su relevancia para el bienestar de los niños y las niñas en situación de protección. *Sociedad e Infancias*, 3, 115–132.
- Borrás, T. (2014). Adolescencia: definición, vulnerabilidad y oportunidad. *Correo Científico Médico*, 18(1), 5–7.
- Bravo, A., & Del Valle, J. (2009). *Intervención socioeducativa en acogimiento residencial*. Gobierno de Cantabria.
- Ciurana, A. (2016). *El tutor de resiliència al sistema de protecció a la infància* (Tesi Doctoral). Universitat de Barcelona, Catalunya.

- Costa, S., Forés, A., & Burguet, M. (2014). Els tutors de resiliència en l'educació social. *Temps d'Educació*, 46, 91–106.
- Cots, J. (1998). Busquem l'infant en les lleis. *Temps d'Educació*, 19, 71–79.
- Del Valle, J., Bravo, A., & López, M. (2009). El acogimiento familiar en España: implantación y retos actuales. *Papeles Del Psicólogo*, 30(1), 33–41.
- Delgado, L. (2012). *Infancia y Adolescencia en Acogimiento Residencial: conductas Exteriorizadas-Interiorizadas y Evaluación del Apego* (Tesi Doctoral). Universitat Autònoma de Barcelona, Catalunya.
- European Commission. (2007). The Lundy model of child participation. *British Educational Research Journal*.
- Fernández, J. M., Hamido, A., & Fernández, M. (2011). *Educación social y atención a la infancia* (1ª ed.). Edicions Pirámide.
- Generalitat de Catalunya. (2010a). *Servei de centre d'acolliment*. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies.
https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematics/serveis_socials/servei_socials_especialitzats/infancia_adolescencia_i_joventut/servei_de_centre_d_acolliment/
- Generalitat de Catalunya. (2010b). *Serveis residencials d'acció educativa*. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies.
https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematics/serveis_socials/servei_socials_especialitzats/infancia_adolescencia_i_joventut/serveis_residencials_daccio_educativa/
- Generalitat de Catalunya. (2016). *Directriu general 5/2016, de 4 de novembre de 2016, del director general d'Atenció a la Infància i l'Adolescència, per la qual s'aprova el Programa Marc de Centres i es determina la seva implementació*. Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència.
https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/01departament/04legislacio/directiv es_instruccions_circulars/infancia_adolescencia/directrius/Programa_Marc_centres_educatius_DGAIA.pdf

Generalitat de Catalunya. (2019). *Mapa de Serveis Socials de Catalunya. Actualització de dades bàsiques 2019*. Departament de Drets Socials.

https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematics/15serveissocials/estadistiques/mapa_serveis_socials/2019/MapaServeisSocialsDgaia2019.pdf

Generalitat de Catalunya. (2020). *Informe estadístic mensual Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA)*. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies.

https://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/03ambits_tematics/07infanciaiadolescencia/dades_sistema_proteccio/2020_10_informe_DGAIA.pdf

González, M. A., Díez, M. A., & Roca, J. C. (coord). (2010). *Trabajo en red. Claves para avanzar en el buen trato a la infancia. Reflexiones y alternativas* (1ª ed.). REA.

Grotberg, E. (1995). *A guide to promoting resilience in children: Strengthening the human spirit* (Vol. 8). Bernard van Leer foundation.

Henderson, N., & Milstein, M. (2003). *Resiliencia en la Escuela*. Paidós.

Iglesias, C., Costa, S., & Pasamontes, E. (2006). La infància i la seva protecció. *Temps d'Educació*, 31, 29–42.

Jiménez, J. M., Carrera, P., & Cortada, N. (2019). *Nens, nenes i adolescents en acolliment i adopció: propostes per a la seva atenció educativa a centres de primària i secundària* (Vol. 6). Càtedra Educació i Adolescència. Universitat de Lleida.

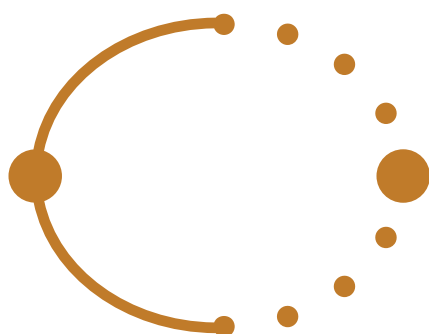
Jiménez, J. M., Martínez, R., & Mata, E. (2010). *Guía para trabajar la historia de vida con niños y niñas. Acogimiento familiar y residencial*. Consejería para la Igualdad y Bienestar Social. Junta de Andalucía.

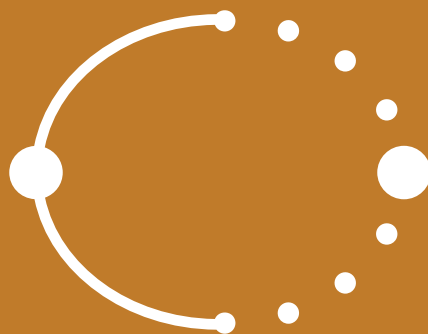
Jiménez, J. M., Martínez, R., & Mata, E. (2013). Comunicación, orígenes e identidad en el acogimiento familiar y residencial: el programa “Viaje a mi historia.” *Apuntes de Psicología*, 31(3), 307–315.

Ley 26/2015, de 28 de julio, de modificación del sistema de protección a la infancia y a la adolescencia, Pub. L. No. 180 (2015). <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2015-8470>

- Lundy, L. (2007). "Voice" is not enough: conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *British Educational Research Journal*, 33(6), 927–942.
- Marzo, M., & Fajardo, S. (2012). La gestión de personas en los recursos residenciales de atención a la infancia: descripción del puesto de trabajo del educador/a social. *Educación*, 48(2), 301–320.
- Mayoral, J. (2015). El sistema de protección a la infancia y la adolescencia de Cataluña. *Revista de Treball Social*, 205, 28–41.
- Middel, F., Post, W., López, M., & Grietens, H. (2020). Participation of Children Involved in the Child Protection System – Validation of the Meaningful Participation Assessment Tool (MPAT). *Child Indicators Research*, 14(4).
- Montserrat, C., & Melendro, M. (2017). ¿Qué habilidades y competencias se valoran de los profesionales que trabajan con adolescencia en riesgo de exclusión social? Análisis desde la acción socioeducativa. *Educación XX1*, 20(2), 113–135.
- Muñoz, L. (2010). Sociedad, infancia y adolescencia, ¿de quién es la dificultad? *Pedagogía Social: Revista Interuniversitaria*, 17, 29–42.
- Novella, A. M., Agud, I., Llena, A., & Trilla, J. (2013). El concepto de ciudadanía construido por jóvenes que vivieron experiencias de participación infantil. *Bordón*, 65(3), 93–108.
- Oliva, A. (coord.). (2015). *Desarrollo positivo adolescente* (1ª ed.). Síntesis.
- Oliva, A., Ríos, M., Antolín, L., Parra, A., Hernando, A., & Pertegal, M. A. (2010). Más allá del déficit: construyendo un modelo de desarrollo positivo adolescente. *Infancia y Aprendizaje*, 33(2), 223–234.
- Palacios, J., Jiménez, J. M., Espert, M., & Fuchs, N. (2014). *Entiéndeme, enséñame. Guía para la atención educativa al alumnado en situaciones de acogimiento familiar, adopción y acogimiento residencial*. Junta de Andalucía.
- Pérez, A. (2015). *Els processos d'ensenyament i aprenentatge dels joves tutelats en Centres Residencials d'Acció Educativa (CRAE)* (Tesi Doctoral). Universitat Autònoma de Barcelona, Catalunya.

- Rodrigo, M. J., Amorós, P., Arranz, E., Hidalgo, M. V., Máiquez, M. L., Martín, J. C., Martínez, R. A., & Ochaíta, E. (2015). *Guía de Buenas Prácticas en Parentalidad Positiva*. Ministerio de Sanidad, Política Social e Igualdad y FEMP.
- Rodríguez, J., Pascual, L., Ortega, D., Viñas, M., Olivé, J., & Fuentes-Peláez, N. (2020). El Servei d'Atenció a Famílies: un projecte d'intervenció socioeducativa amb famílies dins d'una institució residencial de protecció a la infància i l'adolescència. *Revista d'Intervenció Socioeducativa*, 74, 123–141.
- Sala-Roca, J., Villalba, A., Jariot, M., & Arnau, L. (2012). Socialization process and social support networks of out-of-care youngsters. *Children and Youth Services Review*, 34(5), 1015–1023.
- Síndic de Greuges de Catalunya. (2019). *El derecho a la salud mental infantil y juvenil: garantías en el acceso y la atención en los centros residenciales* (1ª ed.). Síndic de Greuges de Catalunya.
- Unicef. (2006). *Convención sobre los Derechos del Niño*. Nuevo Siglo.
- Unicef. (2011). *Estado mundial de la infancia 2011: La adolescencia una época de Oportunidades*. Fondo de las Naciones Unidas para la Infancia.
- Urrea, A. (2015). *L'enfocament de drets com a eina educativa per a la promoció de la infància. Proposta socioeducativa* (Tesi Doctoral). Universitat de Lleida, Catalunya.
- Urrea, A. (2016). Eixos socioeducatius per a la integració dels drets de la infància i l'adolescència. *Butlletí Inf@ncia*, 93.
- Villagrasa, C., Vizcarro, C., & Ravetllat, I. (2006). La infància en situació de risc. Cap a una nova Llei d'Infància. *Temps d'educació*, 31, 11–28.

Generalitat de Catalunya
Departament d'Educació

Universitat de Lleida